

Høringsutkast

Høringsutkast: Regionale planer for Østfold 2025-2040

Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd
Kompetanse og verdiskaping
Areal og mobilitet

15.01.25

Innhold

Innledning	4
Hva er det vi ønsker?	4
Hvordan skal vi nå målene?.....	6
Planlegging og omstilling i en urolig tid.....	7
Hva inneholder de regionale planene?	8
Regional plan for Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd	10
Innledning	11
Planens tema	11
Tema 1: Levekår	13
Strategi 1.1: Redusere sosial ulikhet i helse	14
Strategi 1.2: Sikre gode oppvekstvilkår for alle barn og unge.....	16
Strategi 1.3: Skape sosialt bærekraftige lokalsamfunn og trygge og gode bomiljø.....	17
Strategi 1.4: Fremme grønn omstilling og klima- og miljøvennlige liv for alle	19
Tema 2: Deltakelse	21
Strategi 1.5: Et mer inkluderende arbeidsliv for økt livskvalitet og bedre levekår.....	23
Strategi 1.6: Øke representasjon og bredere deltakelse i demokratiske prosesser og beslutninger	24
Strategi 1.7: Styrke mangfold og deltakelse i frivillig aktivitet	25
Strategi 1.8: Sikre alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta gjennom et bredt spekter av kulturuttrykk	26
Strategi 1.9: Skape kultur for økt fysisk aktivitet i hverdagen	28
Regional plan for Kompetanse og verdiskaping	30
Kompetanse og verdiskaping	31
Tema 1: Arbeid, inkludering og kompetanse	32
Strategi 2.1: Samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanse.....	34

Strategi 2.2: Styrke arbeidslivet som arena for kompetanseutvikling.....	35
Strategi 2.3: Fleksible og tilpassede kompetansetilbud for læring gjennom hele livet.....	36
Strategi 2.4: Flere elever og studenter skal fullføre og bestå utdanning	37
Strategi 2.5: Inkludering av hele arbeidsstyrken	39
Tema 2: Grønn og rettferdig verdiskaping	41
Strategi 2.6: Sikre næringslivet tilgang til fornybar og fossilfri energi.....	42
Strategi 2.7: Koordinert planlegging for bærekraftige verdikjeder og bedre utnyttelse av ressurser	44
Strategi 2.8: Omstilling til en mer sirkulær økonomi.....	46
Strategi 2.9: Vekst og verdiskaping basert på bærekraftig utnyttelse av fornybare naturressurser.....	48
Strategi 2.10: Styrket og målrettet samarbeid i innovasjonssystemene innenfor utpekte satsingsområder	49
Strategi 2.11: Forskningsbasert kunnskap og innovasjon for omstilling og bærekraftig verdiskaping.....	52
Regional plan for Areal og mobilitet	54
Innledning	55
Planens tema.....	55
Tema 1 Forvaltning av natur og kulturressurser.....	56
Deltema 1 Naturmangfold	58
Deltema 2 Landbruk.....	60
Deltema 3 Kystsone, sjø og vassdrag.....	62
Deltema 4 Kulturminner og kulturmiljø.....	65
Deltema 5 Friluftsliv, idrett og fysisk aktivitet	67
Deltema 6 Masseforvaltning og geologiske ressurser	69
Deltema 7 Energi og grønn omlegging.....	71
Tema 2 Senter- og mobilitetsstruktur	74
Deltema 8 Senterstruktur	75

Deltema 9 Hovedstruktur for mobilitet	78
Deltema 10 Godstransport og terminalstruktur	82
Deltema 11 Samarbeid	83
Tema 3 Arealutvikling	85
Deltema 12 Utvikling av sentrumsområder	86
Deltema 13 Knutepunkt.....	87
Deltema 14 Utvikling av nærmiljø og boområder	89
Deltema 15 Lokalisering bolig og virksomheter.....	91
Deltema 16 Klimatilpasning, samfunnsikkerhet og beredskap	98
Tema 4 Mobilitet	101
Deltema 17 Gåing og sykling.....	102
Deltema 18 Kollektivtransport og delingsmobilitet.....	104
Retningslinjer og regionale planbestemmelser	105
Retningslinjer og regional overgangsbestemmelse, alternativ a) (vist i eget dokument).....	105
Retningslinjer, regional overgangsbestemmelse og regionale planbestemmelser, alternativ b) (vist i eget dokument).....	105
Konsekvensutredning.....	106
Plankart.....	106
Temakart.....	107
Veileder.....	107
Bærekraftsvurdering av de tre planene	108
Oppfølging av planene	108
Kilder	109

Innledning

Fylkestinget vedtok 15. februar 2024 å slutføre arbeidet med tre tverrsektorielle regionale planer for Østfold basert på plangrunnlaget fra Viken. De tre regionale planene har følgende innretning:

- Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd
- Kompetanse og verdiskaping
- Areal og mobilitet

Rammene for arbeidet med de tre planene er gitt i Regional planstrategi for Viken 2020–2024 og i planprogrammet for de tre planene vedtatt av fylkestinget i Viken henholdsvis i desember 2020 og desember 2021. Østfold fylkesting har i sitt vedtak i februar 2024 vedtatt følgende endringer i rammene som ble gitt i den regionale planstrategien:

- *Geografisk avgrensning: Planene vil omhandle forhold i nye Østfold, ikke i hele Viken.*
- *Organisering av prosessen: Programorganiseringen som ble praktisert i Viken, og som var tilpasset Vikens parlamentariske modell, erstattes av en prosjektorganisering med fylkesutvalget som prosjekteier*
- *Fremdrift: Planprosessen med tre regionale planer for Viken var opprinnelig lagt opp med slutføring høsten 2023. Dette justeres nå til våren 2025.*

Hva er det vi ønsker?

I regional planstrategi for Viken 2020–2024 ble det vedtatt fem langsiktige utviklingsmål. Målene er forankret i FNs bærekraftsmål. Fylkestinget vedtok i juni 2024 en justering av målene fra regional planstrategi, slik at de er tilpasset tidsperspektivet for de regionale planene og Østfold fylke. De langsiktige utviklingsmålene beskriver et fremtidsbilde for hvordan det skal være å bo, leve og virke i fylket vårt i 2040.

1. Natur, klima og planetens tålegrenser
2. God livskvalitet og like muligheter
3. Grønn og rettferdig verdiskaping
4. Omstilling og tillit
5. Sammen skaper vi Østfold

1 Natur, klima og planetens tålegrense

I 2040 er hensynet til naturen og planetens tålegrenser grunnleggende for all samfunnsutvikling i Østfold. Østfold er et bærekraftig og klimasmart lavutslippssamfunn, som har god kunnskap til våre økosystemer, og som tar vare på det biologiske mangfoldet, naturområdene og matjorda i Østfold. Vi vektlegger beredskap, klimatilpasning og matsikkerhet, og forvalter våre

naturressurser langsiktig, effektivt og nyskapende. Resultatet er gode levekår og et godt livsgrunnlag for dagens og morgendagens innbyggere.

2 God livskvalitet og like muligheter

I 2040 lever alle mennesker i Østfold verdige og meningsfulle liv. Vi har trygge arbeidsplasser og tilgang til relevant utdanning. Fylket kjennetegnes av gode, varierte boområder med levende møteplasser. Kulturlivet og foreningslivet er rikt, og vi kan dyrke natur- og friluftsinnteressene våre. Østfoldsamfunnet er åpent, mangfoldig og inkluderende.

3 Grønn og rettferdig verdiskaping

I 2040 er Østfold en nyskapende, internasjonalt konkurransedyktig og mangfoldig næringsregion som leder an i det grønne skiftet. Vi har attraktive private og offentlige arbeidsplasser, velfungerende markeder, ledende forsknings- og kompetansemiljøer og høy sysselsetting. Vi har et rettferdig og anstendig arbeidsmarked. Østfold viser vei i utviklingen av sirkulær økonomi. Vekst og verdiskaping i Østfold tar hensyn til naturen, ivaretar samfunnssikkerhet og beredskap og skaper velferd og god livskvalitet for innbyggerne.

4 Omstilling og tillit

I 2040 er Østfold et sterkt og trygt samfunn, som kan møte både kjente og uforutsette utfordringer og endringer. I Østfold har vi verktøyene vi trenger for å vende utfordringer til muligheter. Østfoldsamfunnet er godt forberedt på både akutte og langsiktige konsekvenser av klima- og miljøendringene. Næringslivet har god evne til å håndtere og utnytte endringer i teknologi, kompetansebehov og økonomiske forutsetninger. I 2040 deltar mange innbyggere i utviklingen av Østfold, og vi har tillit til hvordan fylket styres. Innbyggerne har fremtidstro og opplever høy grad av trygghet, livskvalitet, tilhørighet, frihet og tillit.

5 Sammen skaper vi Østfold

I 2040 har vi sterk kultur for samarbeid og kunnskapsdeling i Østfold. Vi har sterke og forpliktende partnerskap hvor offentlige aktører, næringsliv, frivillighet, forskning og enkeltmennesker deltar. Samarbeidet foregår på tvers av geografi og forvaltningsnivåer. Østfold deltar aktivt i nasjonalt, grenseregionalt og internasjonalt arbeid. Det gir oss kunnskap, kompetanse og gjennomslag til å nå målene vi har satt oss.

I regional planstrategi for Viken ble det definert 65 delmål for utviklingen av fylket. For å få et planverk og styringsverktøy tilpasset Østfold, er det gjort en forenkling og prioritering av viktigste delmålene. Delmålene er brutt ned fra de fem (5) langsiktige utviklingsmålene og følges opp gjennom tema og strategier i de tre regionale planene.

1. Klimagassutslippene i Østfold er redusert med 60% innen 2030 og 80 % innen 2040.
2. I 2040 produseres det like mye energi som det forbrukes i Østfold
3. I 2040 er all energiproduksjon og -bruk i Østfold fossilfri eller avfallsbasert
4. Forbruket av areal er redusert og innen 2040 har fylket nærmet seg natur- og arealnøytralitet.
5. Fylkets vassdrag, land-, og havområder er bevart, beskyttet og restaurert i tråd med naturavtalen
6. Dyrket og dyrkbar mark i Østfold blir ikke omdisponert

7. I 2040 er veksten i transportbehovet og personbiltrafikken i fylket er redusert. I byvekstavtaleområdene er personbiltransporten på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023 innen 2033 og ytterligere redusert innen 2040
8. Innen 2030 er andelen som er godt fornøyd med livet økt i hele befolkningen, og forskjellene mellom utdanningsgrupper er redusert.
9. Innen 2030 skal andelen barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt reduseres betydelig og ligge under 10%.
10. Sysselsettingsandelen i Østfold har økt og er i 2040 over landsnittet
11. Andelen elever som fullfører og består videregående skole er økt og i 2040 er andelen som fullfører og består utdanning i løpet av 6 år fra oppstart, blant de høyeste i landet
12. Omstillingsevnen i fylkets næringsliv er styrket
13. Verdiskapingen og produktiviteten i Østfold er økt
14. I 2040 er Østfold ledende i Norge på sirkulær økonomi
15. Kompetansegapet mellom tilbudt og etterspurt kompetanse er redusert
16. Østfolds innbyggere har tilgang til gode offentlige tjenester og tilbud
17. Tilliten til offentlige myndigheter i Østfold er høyere enn gjennomsnittet i Norge
18. Den sosiale tilliten i Østfold – tilliten mellom mennesker – er høyere enn gjennomsnittet i Norge
19. Vi har etablerte samarbeidsstrukturer, god samhandling og sterke og forpliktende partnerskap i og utenfor fylket, som gjør at vi sammen kan nå våre mål.

Hvordan skal vi nå målene?

I Østfold skal hensynet til natur og klima veie tungt og er hensynet til naturen og planetens tålegrenser grunnleggende for all samfunnsutvikling i fylket vårt. Samtidig skal all planlegging bidra til å fremme befolkningens helse og redusere sosiale forskjeller. For å sikre at alle har like muligheter, føler seg inkludert og trygge, og for å beskytte fremtidige generasjoners livsgrunnlag, må vi ta hensyn til klimaet, miljøet og folkehelsen i alt vi gjør. Skal vi klare å skape et bærekraftig samfunn må vi jobbe helhetlig og tverrsektorielt. Tap av arts mangfold, utenforskap, dårlig helse, klimaendringer og andre store og komplekse utfordringer, kan ikke løses isolert eller av én aktør alene. Vi må sammen ta tak i årsakene til fattigdom, ulikhet, og klima- og miljøendringer, og løse dem i fellesskap.

Det kreves en koordinert innsats på tvers av sektorer og organisasjoner for å kunne løse disse problemene effektivt. Arbeidet må foregå på både strategisk og operativt nivå over tid.

Ved å jobbe i partnerskap oppnår vi en felles forståelse for hva som må gjøres for å nå målene i samfunnsutviklingen. Våre ulike perspektiver og ressurser gjør at vi får en mer helhetlig tilnærming til å løse problemene, vi lærer av hverandres erfaringer, tar del av hverandres kunnskap og kan utnytte våre ressurser bedre.

Gjennom å jobbe sammen skaper vi tillit, bygger ned barrierer mellom sektorer og organisasjoner, og øker mulighetene for å løse de store og sammensatte utfordringene vi står ovenfor.

Et godt samarbeid og partnerskap krever gjensidig forpliktelse og forståelse for de ulike rollene aktørene har. Temaene og strategiene som for Østfold er partnerskapsbaserte. Det betyr at de må være omforente og forankret i østfoldsamfunnet, basert på samarbeid og avhengig av felles innsats i gjennomføringen og oppfølgingen. Føringerne er lagt på et strategisk nivå. Hensikten er at strategiene skal gi overordnede føringer for en bærekraftig utvikling og forutsigbare rammer for samfunnsutviklingen.

Regional planlegging innebærer samarbeid på tvers av forvaltningsnivå og tilpasning av nasjonal politikk til regionale og lokale forhold. Sammenhengen med kommunal planlegging er derfor viktig. Kommunenes planarbeid har samme type ambisjoner som det regionale planarbeidet med hensyn til helhet, langsiktighet og medvirkning. Regionale planer har nødvendige perspektiver ut over den enkelte kommunes geografi og interesser. Samtidig gir det lokale selvstyret et geografisk helhetsperspektiv innen den enkelte kommune. Samarbeid er derfor avgjørende for å lykkes slik at den kommunale planleggingen bidrar til å realisere regionale strategier.

Planlegging og omstilling i en urolig tid

Vi står foran store endringer i samfunnet. Rammene for å nå de langsiktige utviklingsmålene er krevende, og vi må omstille oss på mange fronter samtidig.

KLIMAENDRINGER OG TAP AV BIOLOGISK MANGFOLD: Økende klimagassutslipp, tap av naturmangfold og økning av temperatur og ekstremvær er noen av de største utfordringene verden står overfor i dag. Mange arter, artsgrupper og økosystem er i tilbakegang lokalt og regionalt. Omstilling til et lavutslippssamfunn krever endring i måten vi forvalter og utnytter naturressursene.

Selv om de menneskeskapte klimautslippene blir redusert, tar det tid før oppvarmingen av atmosfæren opphører. Naturhendelser som styrtregn, flom og skred vil forekomme oftere enn før. Dette vil utgjøre en fare for mennesker, bygninger, veier og bruer. Også andre kritiske samfunnsfunksjoner kan svikte hvis naturhendelsene rammer infrastruktur innen IKT, kraft- eller vannforsyning.

GLOBAL URO: Verden vi lever i er preget av mer usikkerhet enn på lenge. Covid-19-pandemien og krigen i Ukraina har synliggjort sårbarheten i den globaliserte økonomien. Uroen utfordrer internasjonale handelsmønstre og fører til behov for økt selvforsyningsgrad., Raske samfunnsendringer, lavere økonomisk vekst internasjonalt og en mer usikker verden kan gi økte forskjeller. Dette kan føre til økt press på økonomien og velferdssystemet, og kan også føre til kulturelle og sosiale spenninger.

Krigen i Europa, den ustabile sikkerhetspolitiske situasjonen og andre globale kriser, har også store konsekvenser for samfunnets prioriteringer, samfunnsliv og samfunnsplanlegging. Forsyningskjeder settes under press og øker behovet for egen matproduksjon og sikring av matjord i regionen. Flyktninger søker asyl, bolig og arbeid hos oss. Vi må ha et samfunn som kan ta imot og hjelpe flyktninger, og sørge for god inkludering.

For å redusere samlet risiko og ha god beredskap, må myndigheter og andre samfunnsaktører ta initiativ til samarbeid på tvers av sektor og nivå. Den sivile og militære beredskapen er gjensidig avhengig av hverandre og innenfor nasjonale rammer og dimensjoneringsgrunnlag må alle aktører bidra i samarbeidet om totalforsvaret.

SOSIAL ULIKHET: De siste ti årene har forskjellene mellom de som har minst og mest økt i Norge. Andelen barn som vokser opp i familier med vedvarende fattigdom, er over 11 prosent. Flyktninger med kort botid og personer med lav tilknytning til arbeidslivet er overrepresentert blant de med lav inntekt. Blant de som står utenfor arbeidslivet er de som ikke har fullført videregående skole overrepresentert. Økende sosial ulikhet og mangel på like muligheter er en stor utfordring som kan gi utslag i form av økte helseforskjeller og ulik livskvalitet. Dette kan føre til sosial uro, spenninger mellom ulike grupper, og redusert økonomisk vekst.

DEMOGRAFISKE ENDRINGER: Årene fremover vil preges av lavere befolkningsvekst og en stadig eldre befolkning. Befolkningsutviklingen og alderssammensetningen vil ramme kommunene ulikt. Flyttemønstre og en fortsatt sterk sentralisering fører til at de mindre kommunene, i utkanten av regionen vår, vil få den svakeste befolkningsutviklingen. Det er også i disse kommunene vi vil se den sterkeste veksten i andelen eldre.

Befolkningen i Østfold har blitt mye mer mangfoldig de siste 30 årene. Det er en sammensatt gruppe med bakgrunn fra alle verdenshjørner og som er i stadig endring som følge av flyktningstrømmer og bosettingsmønstre.

KI, TEKNOLOGIUTVIKLING OG DIGITALISERING: Rask teknologisk utvikling, kunstig intelligens og digitalisering av samfunnet fører til store endringer i arbeidsmarkedet, for den enkelte og for økonomien generelt. Det gir store muligheter for utvikling og verdiskaping, men kan samtidig føre til store endringer i arbeidslivet, og at de økonomiske ulikhetene øker. Arbeidsprosesser effektiviseres, nye yrker oppstår og kompetansekrav endres. Denne omstillingsprosessen treffer hele samfunnet. Det er behov for ny kompetanse og nye ferdigheter, utvikling av ny teknologi og kunnskap.

Omstillingen vi står foran vil kreve mye av oss, samtidig som rammene og verktøyene for å håndtere endringene er begrenset. Evnen til å gjøre ting på nye måter, utnytte ressursene, prioritere og samtidig ha de samme felles målene for øye, blir derfor enda viktigere enn før. De regionale planene skal til sammen være et godt, strategisk styringsverktøy og gjøre oss bedre i stand til å håndtere utfordringene som møter oss.

Hva inneholder de regionale planene?

De tre regionale planene er planer for Østfoldsamfunnet – de skal mobilisere østfoldsamfunnet til å jobbe mot samme mål og med samme overordnede strategier. De tre planene skal hver for seg og til sammen bidra til å nå de langsiktige utviklingsmålene.

Planene har følgende tematiske inndeling:

Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd	Kompetanse og verdiskaping	Areal og mobilitet
1. Levekår 2. Inkludering	1. Arbeid, inkludering og kompetanse 2. Grønn og rettferdig verdiskaping	1. Forvaltning av natur- og kulturressurser 2. Regional senter- og mobilitetsstruktur 3. Arealutvikling 4. Mobilitet

Hvert tema innledes med en kort beskrivelse av sentrale trekk i utfordringsbildet for Østfold. Dette begrunner at temaet er viktig i samfunnsutviklingen i Østfold.

Hovedinnholdet under hvert tema er strategiene. Strategiene prioriter retningene for utviklingsarbeidet i Østfold i planperioden. For å lette forståelsen av hva strategiene innebærer, er de utdypet med et sett kulepunkter. Hver strategi har også en kortfattet begrunnelse for hvorfor den er viktig for utviklingen av Østfold. De ulike samfunnsaktørene bør følge opp strategiene i eget utviklingsarbeid og i sitt samarbeid med andre.

For strategier som handler om arealbruk i plan for Areal og mobilitet inneholder planen også retningslinjer og retningslinjer med bestemmelser. Retningslinjene og retningslinjer med bestemmelsene skal ivareta viktige nasjonale og regionale interesser og er førende for kommunenes arealplanlegging. Innholdet og omfanget av retningslinjene og bestemmelsene er nærmere omtalt i plan for Areal og mobilitet.

Det er også utarbeidet en bærekraftsvurdering av planene. Denne viser de tre planenes samlede virkning på alle FNs 17 bærekraftsmål. Bærekraftsvurderingen er vist i eget vedlegg. Konsekvensutredningen som er utarbeidet for plan for Areal om mobilitet er også vist i eget vedlegg.

For de tre planene er det utarbeidet et felles handlingsprogram. Handlingsprogrammet viser hvilke tiltak som bør gjennomføres i første del av planperioden, 2025-2028. Tiltakene er konkrete handlinger som bør iverksettes for at strategiene skal bli virksomme og få nødvendig regional betydning. Handlingsprogrammet har et regionalt fokus og angir tiltak som krever samarbeid for å bli løst. Handlingsprogrammet angir hvem som må bidra til å gjennomføre tiltak og marker, der det er avklarte ansvarsforhold, hvem som er ansvarlig for oppstart eller gjennomføring. Dette er markert med uthevelse av organisasjon/aktør.

Hvert år vil fylkeskommunen, etter dialog med andre ansvarlige aktører, ta stilling til om handlingsprogrammet skal justeres. Handlingsprogrammet er et eget vedlegg til plandokumentet.

Regional plan for Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd

Innledning

Alle som bor i Østfold skal oppleve at det er et godt sted å leve. Vi skal ha gode levekår og et godt livsgrunnlag for dagens og morgendagens innbyggere. Samfunnet vårt skal være åpent, mangfoldig og inkluderende. Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd – og strategiene som trekkes opp her – skal bidra til dette. Gjennom samarbeid skal vi utvikle lokalsamfunn der folk har lyst til å bli værende, føler seg inkludert og ønsker å bidra med sine ressurser og skaperkraft – uansett livssituasjon.

Å legge til rette for bedre liv for alle innbyggere i fylket - nå og i fremtiden - innebærer politiske valg og samordning av innsats på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. Et mål er å sikre at levekår og forutsetninger for økt livskvalitet fordeles mer rettferdig og at sosiale, økonomiske og helsemessige forskjeller reduseres. Det er videre å sørge for inkludering; at flest mulig får anledning til å delta i sosiale sammenhenger og samfunnsliv. Inkludering i arbeidslivet er nødvendig, både for den enkelte og for bærekraften i samfunnet. Flere og bedre møteplasser er viktig for å sikre deltagelse og engasjement der folk bor. I tillegg er satsinger innen kunst og kultur, idrett, friluftsliv og andre fritidsaktiviteter viktig for å fremme livskvalitet. Vi må også hele tiden ha fokus på barn og unges oppvekstmiljø og tilbud og tjenester rettet mot barn og unge. Det er i oppveksten grunnlaget for gode og likeverdige liv legges.

Vår opplevelse av livskvalitet påvirkes av strukturelle rammer – av levekårene vi lever under, og mulighetene vi har til å delta og bruke våre ressurser. Livskvalitet handler også om våre egne verdier og livsanskuelser, og de valg vi selv – med ulike forutsetninger – gjør i egne liv. Folkehelseinstituttet (FHI) har fem kunnskapsbaserte grep som beskriver hva hver enkelt av oss kan gjøre for å fremme *egen* og kanskje andres livskvalitet. Dette handler om 1) å være oppmerksom, 2) å være aktiv, 3) fortsette å lære, 4) å knytte bånd til andre, og 5) å gi.

Offentlige planer for samfunnsutviklingen kan i liten grad styre enkeltpersoners valg. Denne planen henvender seg derfor ikke til den enkelte innbygger som en selvhjelpsbok. Den henvender seg til myndigheter, næringsliv og frivillige organisasjoner som har et samfunnsansvar og som er i posisjon til å påvirke rammebetingelsene for livskvalitet, likeverd og deltakelse. Den henvender seg til samfunnsaktørene som har en strategisk vilje, og som sammen med innbyggerne i Østfold vil handle i tråd med planens strategier for å øke livskvaliteten, deltakelsen og likeverdigheten i Østfoldsamfunnet.

Planens tema

Temaene i denne planen er sentrale for bedre innbyggernes livskvalitet og for å øke den sosiale bærekraften i Østfold. Sosial bærekraft er sentralt i FNs 17 bærekraftsmål, og Folkehelseinstituttet definerer sosial bærekraft som *samfunn preget av tillit, trygghet, tilhørighet og tilgang til goder som arbeid, utdanning og gode nærmiljø* (FHI).

Denne planen skal bidra til å nå FNs bærekraftsmål og alle de fem langsiktige utviklingsmålene for Østfold. Med utgangspunkt i regionens utfordringsbilde og planens ambisjon om bedre livskvalitet, deltakelse og likeverdet for innbyggerne i Østfold, fokuseres innsatsen på følgende to tema: Levekår og deltakelse.

Levekår er de ytre betingelsene mennesker lever under, og hvilke muligheter situasjonen de er i gir til å leve et godt liv. Gode levekår kan for eksempel være en god bolig, god helse og god kontakt med familie og venner. Videre kan det være at man har en jobb med godt arbeidsmiljø som også gir en god inntekt.

Deltakelse betyr at alle skal få muligheten til å delta på like vilkår i utdanning, arbeidsliv, kulturliv og andre sosiale fellesskap. Deltakelse gir mulighet til å utnytte egne ressurser og påvirke fellesskapets regler og hvordan samfunnet virker.

Levekårene og graden av deltakelse i samfunnet er ikke uavhengig størrelser. Levekårene påvirker mulighetene for deltakelse, og graden av deltakelse påvirker den enkeltes levekår. Vi har allikevel valgt denne temainndelingen, og trekker opp fire strategier for å bedre levekårene og fem strategier for å øke deltakelsen i samfunnslivet. Lykkes Østfold med et felles fokus på levekår og deltakelse vil flere innbyggere oppleve høyere livskvalitet og østfoldsamfunnet bli mer sosialt bærekraftig.

De strategiske retningene som planen trekker opp for samfunnsaktørene i Østfold inkluderer også folkehelsebegrepet. Folkehelsen er den samlede helsetilstanden til befolkningen. Folkehelsearbeid er samfunnets innstas for å endre det som påvirker folks helse og livskvalitet, med særlig vekt på å redusere sosiale helseforskjeller. Bedring av levekår og økt deltakelse og integrering står sentralt i folkehelsearbeidet.

Faktaboks

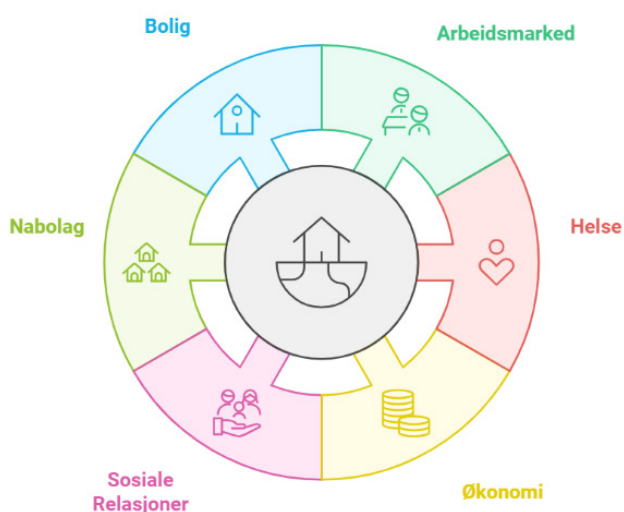
Nasjonal livskvalitetsstrategi

Livskvalitet handler om opplevelsen av å ha et godt liv og det som gjør livet bra – det som virkelig betyr noe i menneskers liv. Ønsket om god livskvalitet for menneskene er global – den er nedfelt i FNs bærekraftsmål nr. 3. Ambisjonsnivået for livskvalitet globalt og nasjonalt er imidlertid ikke tallfestet. Gjennom internasjonale avtaler har Norge forpliktet seg på å nå tallfestede mål innen klima og natur. Disse er viktige for arbeidet med bærekraft – spesielt den økologiske bærekraften. Vi har også nasjonale mål for den økonomiske veksten, og bruker disse for å vise graden av velstand. Gjennom arbeidet med en [nasjonal livskvalitetsstrategi](#) ønsker regjeringen nå å utvikle en modell som vektlegger livskvalitet som mål på og for samfunnsutviklingen. Den nasjonale strategien skal løfte livskvalitet fra å være en subjektiv og individuell tilstand eller opplevelse, til å være en kollektiv verdi som myndighetene kan styre etter på samfunnsnivå. Det er naturlig at det regionale arbeidet med livskvalitet støtter opp under dette nasjonale initiativet og at ambisjonene om økt livskvalitet nasjonalt og regionalt på sikt også blir tallfestet.

Tema 1: Levekår

Levekår handler om omgivelsene og forholdene vi mennesker lever under, og hvordan disse påvirker våre muligheter for å leve et godt liv. Arbeidsmarked, helse, økonomi, sosiale relasjoner, nærmiljø og bolig regnes som viktige komponenter i levekår (Statistisk sentralbyrå 2017).

Levekår, livskvalitet og helse er nært knyttet sammen og påvirker hverandre gjensidig. Å ha god helse handler ikke bare om fravær av sykdom, men også om å kunne leve meningsfulle liv, oppleve tilhørighet, ha nære relasjoner og erfare gode opplevelser. Det handler om å ha livskvalitet og overskudd til å mestre hverdagen. Helse skapes der mennesker lever sine liv, og påvirkes blant annet av hvor du bor, hvor mye penger du har, og hvordan samfunnet rundt deg fungerer.

Det er ulike måter å beskrive levekårene i Østfold på. En sentral indikator kan være forventet levealder for de som blir født i Østfold. I perioden 2016-2022 var forventet levealder for nyfødte gutter 80,7 år og for jenter 84 år. Tilsvarende tall for hele landet var 81,2 og 84,5. Et annet levekårsforhold er at Østfold, i alle årene etter 2000, har hatt en større andel barn i alderen 0-17 år som lever i vedvarende lavinntekt enn gjennomsnittet for resten av landet. Dette er blant årsakene til at arbeid med levekårene generelt, og for enkelte grupper og områder, bør være et viktig regionalt plantema for Østfold.

Når man sammenlikner grupper i samfunnet, finner man systematiske forskjeller i helse. De som har lang utdanning og god økonomi, lever lenger og har færre helseproblemer enn de som har kortere utdanning og dårligere økonomi. Disse forskjellene omtales som sosial ulikhet i helse.

Noe av det viktigste samfunnet kan gjøre for å utjevne sosiale ulikheter i helse, er å gi barn en best mulig start på livet. Dette kan gjøres ved å sørge for barnehager og skoler av god kvalitet, planlegge for gode og trygge bomiljøer med sosial miks, og utvikle trygge nærmiljøer som gir mulighet for aktivitet, deltakelse, inkludering, sosial støtte og medvirkning. Oppvekstvilkårene har betydning for gjennomføring av skole, deltakelse i arbeidslivet og for psykisk og fysisk helse, og dermed for livskvaliteten gjennom hele livet.

Sosialt bærekraftige lokalsamfunn er samfunn som er preget av tillit, trygghet, tilhørighet og tilgang til goder som arbeid, utdanning og gode nærmiljø. En egnet bolig i et godt bomiljø er viktig for helse og livskvalitet. De aller fleste i Østfold eier sin egen bolig. Blant de som av ulike årsaker leier bolig, er andelen med helseplager større. Flere blant de som leier, opplever også støy og føler seg utrygge i nærmiljøet.

Østfoldsamfunnet må som resten av verden gjennom en stor omstilling for å nå vedtatte klima- og miljømål. Den grønne omstillingen er nødvendig for å sikre levekårene til kommende generasjoner. Vi må stoppe klimautslippene, redusere naturforbruk og forurensning og skape sunnere og bærekraftige miljøer å bo og arbeide i. Alles bidrag i dette er ikke bare viktig men også nødvendig. Konsekvensene av klimaendringer og klimatiltak berører imidlertid innbyggerne ulikt. Den enkeltes ressurser og muligheter til å gjøre gode valg varierer. Vi må gjøre mer for at fordelene og byrdene ved omstillingen fordeler seg rettferdig i befolkningen. Alle må få kunnskap og forutsetninger for å kunne gjøre miljøvennlige valg i sine liv. Ressursbesparende løsninger som legger opp til mer samarbeid og deling er derfor aktuelt. Dette kan også bidra til å fremme tillit, fellesskap og stryke sosiale relasjoner.

Strategi 1.1: Redusere sosial ulikhet i helse

Strategien innebærer å:

- vurdere om tiltak utjevner eller reproducerer ulikhet ved alle satsninger
- jobbe kunnskapsbasert ved å ha god oversikt over folkehelse og følge utviklingen over tid
- rette tiltak for å redusere sosial ulikhet mot hele årsakskjeden, og spesielt mot de grunnleggende sosiale årsakene til helseforskjellene
- legge til rette for forpliktende samarbeid på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer gjennom partnerskap og nettverk
- involvere innbyggerne for å sikre at tiltak som utvikles er relevante
- bidra til inkluderende læringsmiljøer i barnehage og skole, hvor alle barn og unge opplever trivsel, utvikling og læring.
- jobbe for helsefremmende lokalsamfunn, med økt innsats i levekårsutsatte områder

Hvorfor gjør vi dette?

Sosial ulikhet i helse handler ikke bare om forskjellene mellom de som har det best og de som har det dårligst, men utgjør et mønster eller gradient gjennom hele befolkningen. Som eksempel kan vi se hvordan andelen av befolkningen som rapporterer om psykiske helseplager i Østfold, synker med økende utdanningsnivå. De sosiale helseforskjellene finnes også blant ungdom. Andelen som er fornøyd med egen helse øker med familienes sosioøkonomiske status (NOVA, 2024). Disse forskjellene kan ha ulike årsaker og de kan endres gjennom målrettet innsats. Å redusere sosial ulikhet i helse er avgjørende for å styrke tilliten og den sosiale bærekraften i samfunnet. En jevnere fordeling av god helse bidrar til større samhørighet, økt sosial trygghet og opplevelsen av rettferdighet.

Mange minoritetsgrupper er mer utsatt for psykiske og fysiske helseplager enn befolkningen for øvrig. Dette gjelder blant annet en del innvandrergupper som er oftere utsatt for levekårsutfordringer som lav inntekt, samt ulike helseplager. Også personer med funksjonsnedsettelse oppgir i langt større grad å ha helsemessige utfordringer enn gjennomsnittet av befolkningen (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2024).

Årsakene til de sosiale forskjellene i helse er komplekse og henger tett sammen med grunnleggende påvirkningsfaktorer som gode oppvekstforhold, tilgang til utdanning og arbeid, samt kvaliteter ved bolig, skole og nærmiljø (som er nærmere omtalt under planens øvrige strategier). For å lykkes med å redusere forskjellene er det avgjørende å rette innsatsen mot de strukturelle forholdene som skaper ulikhet. Dette innebærer å adressere alle ledd i årsakskjeden og forstå hvordan grunnleggende sosiale forhold påvirker helse og levekår.

Målrettede tiltak for risikogrupper, som økonomiske støtteordninger og spesialiserte tjenester, kan bidra til å styrke utsatte grupper og redusere sosiale forskjeller. Dette forutsetter imidlertid en presis identifisering av risikogruppene.

Universelle tiltak, som retter seg mot hele befolkningen, omtales ofte som en massestrategi innen folkehelsearbeid. Fordi helseforskjeller og risikofaktorer vanligvis er ulikt fordelt i hele befolkningen, anses universelle tiltak ofte som det mest effektive alternativet. Når langt flere har moderat risiko enn høy risiko, gir universelle tiltak ofte større forebyggings effekt enn målrettede tiltak for spesielle grupper. Universelle tiltak har også den fordel at de i mindre grad bidrar til stigmatisering. For å lykkes er det avgjørende at tiltakene når alle deler av befolkningen og bidrar til å utjevne heller enn å forsterke eksisterende helseforskjeller.

Strukturelle forbedringer som gir alle bedre tilgang til ressurser som fellesskap, utdanning, arbeid, helsetjenester og kulturopplevelser legger til rette for varig redusert sosial ulikhet i helse. For å sikre at tiltakene er relevante og også treffer de som er mest utsatt, er det viktig å involvere innbyggerne aktivt i medvirkningsprosesser.

Tidlig innsats ved for eksempel helsestasjoner og i tannhelsetjenesten kan gi viktige bidra til å avdekke og forebygge utfordringer senere i livet. Godt samarbeid mellom offentlig, privat og frivillig sektor er viktig for å skape en helhetlig innsats i alle ledd, slik at tiltakene kan forsterke hverandre.

Strategi 1.2: Sikre gode oppvekstvilkår for alle barn og unge

Strategien innebærer å:

- støtte foresatte i foreldrerollen og bistå familier til å mobilisere egne ressurser
- legge til rette for at alle barn og unge opplever mestring og motivasjon på skolen
- jobbe for at alle barnehager og skoler er helsefremmende, inkluderende og at det er fravær av mobbing
- samarbeide om barn og unges trivsel på tvers av skole og fritid
- skape flere inkluderende møteplasser og fellesskap for barn og unge og lokalsamfunnet som helhet
- sørge for at alle barn og unge kan delta på fritidsaktiviteter uavhengig av økonomi
- tilrettelegge for at barn og unge blir hørt og får påvirke, blant annet gjennom å støtte etablerte medvirkningsarenaer som ungdomsråd og ungdomsorganisasjoner

Hvorfor gjør vi dette?

Selv om de fleste barn og unge i Norge trives og har det bra, har det vært en bekymringsfull økning i psykiske plager de siste årene. Unge skårer langt dårligere enn eldre aldersgrupper på sentrale livskvalitetsvariabler som opplevelse av glede, mening, tillit og tilhørighet (Folkehelseinstituttet, 2020). FNs barnekonvensjon fastslår at alle barn og unge under 18 år har rett til å ha en trygg og god oppvekst og at de har rett til deltakelse og innflytelse.

Barnehager og skoler av god kvalitet er viktig for barn og unges trivsel og læring. Barnehagen skal møte barna med tillit og respekt, og anerkjenne barndommens egenverdi. I skolen skal barn og ungdom få opplæring i et godt miljø, som også tilpasser seg elevenes individuelle behov, læringsstiler og interesser. For mange elever er dagens skolepress en utfordring som kan hemme både trivsel og utvikling (Oslo Met, 2017). Et sterkt læringsmiljø anerkjenner hele mennesket og mangfoldet i befolkningen, og gir elevene frihet til å utforske sine egne interesser og styrker gjennom prøving og feiling, uten å stadig føle seg vurdert. Skolen skal ikke bare fremme faglig kompetanse, men også bidra til helse og sosial utjevning. I tillegg til gode og inkluderende rammer som gjør skolehverdagen helsefremmende i seg selv, kan skolene gjennom det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring bidra til å fremme sosial og emosjonell kompetanse, samt tilby verktøy for å håndtere stress. Dette er viktige forutsetninger for trivsel, læring og mestring.

Mobbing øker risikoen for psykiske problemer både for de som mobber og de som blir mobbet. 5,8 prosent av elevene oppgir at de blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere. Andelen elever som mobbes digitalt øker (Utdanningsdirektoratet 2024).

Digitaliseringen har endret mange sider av oppveksten og hverdagslivet til barn og unge. De er mer hjemme og mer på sosiale medier enn tidligere (Velferdsforskningsinstituttet NOVA, 2021). Det er en kilde til bekymring, fordi få voksne er til stede i sosiale medier som barn og unge bruker. En digital hverdag gir tilgang på informasjon og læring, samt møteplasser som gir mange muligheter for fellesskap på tvers av geografi og tilhørighet. Samtidig viser nyere forskning at høy skjermbruk er knyttet til risiko for søvnproblemer, redusert fysisk aktivitet og økt stressnivå. Overeksponering for sosial medier kan også bidra til dårligere selvbilde og økt angst, spesielt blant

jenter (Folkehelseinstituttet 2024). Skjermbrukutvalgets råd til regjeringen i NOU 2024: 20 *Det digitale (i) livet – Balansert oppvekst i skjermenens tid*, bærer bud om en endret statlig politikk på dette området. Utvalgets mål har vært å gi regjeringen et bedre kunnskapsgrunnlag om hvordan barn og unges skjermbruk i barnehage, skole og fritid påvirker helse, livskvalitet, læring og oppvekst.

Det er behov for å skape fysiske møteplasser hvor ungdom kan møtes. Bibliotek og fritidsklubber er gode eksempler på møteplasser som gir barn og unge mulighet til å skape, oppdage og delta på ulike arrangementer uten at det stilles krav til prestasjoner.

I Østfold vokser ca. 12% av alle barn opp i husholdninger med vedvarende lavinntekt (Norges helse 2024). Mange klarer seg bra, men barn som lever i lavinnteksthusholdninger, har større risiko for både fysiske og psykiske helseplager. Det er en høyere andel som ikke fullfører skoleløpet og de er mer utsatt for ensomhet og mobbing. (Bufdir, 2023). Over halvparten av barn og unge i lavinnteksthusholdninger har innvandrerbakgrunn. Det er økonomisk krevende tider og risikoen for at flere familier får det vanskelig øker.

Strategi 1.3: Skape sosialt bærekraftige lokalsamfunn og trygge og gode bomiljø

Strategien innebærer å:

- jobbe aktivt med inkluderende lokalsamfunn hvor hele befolkningen opplever fellesskap og får bidratt med sine ressurser
- jobbe helhetlig med fysiske og sosiale faktorer i lokalsamfunnsutviklingen
- fremme samlokalisering, flerbruk og deling av lokaler
- ta vare på lokalsamfunnets kvaliteter og egenart
- ta vare på ressurser og kvaliteter fra naturen
- ta i bruk innbyggermedvirkning i lokalsamfunnsutvikling
- bidra til mer trygghet gjennom utforming og aktiv bruk av uteområder
- sikre muligheten for likeverdig deltakelse gjennom universell utforming
- bidra til at alle har en bolig og et godt bomiljø uavhengig av eieform og sosioøkonomisk bakgrunn
- stimulere til nye sosiale boformer og deleløsninger som fremmer samvær
- bruke arkitektur, kunst og kulturmiljøer i utvikling av nærområder (fra AM)

Strategien må leses i sammenheng med strategi 3.16 i Areal og mobilitet

Hvorfor gjør vi dette?

Gode lokalsamfunn og bomiljø er avgjørende for helse, livskvalitet og sosial bærekraft. Nærmiljøer som fremmer tilhørighet, trygghet og fellesskap gjennom hele livsløpet gir positive effekter for både enkeltpersoner og samfunnet som helhet. Sosialt lim og kulturelle opplevelser er viktige elementer i gode lokalsamfunn. Når mennesker møtes gjennom felles aktiviteter, enten det er

kulturarrangementer, frivillige initiativer eller uformelle sosiale treff, styrkes relasjonene og fellesskapet. Dette bidrar til å bygge sosial kapital, som gjør lokalsamfunnet mer motstandsdyktig og inkluderende. Kulturelle opplevelser og deltagelse i sosiale aktiviteter fremmer forståelse, respekt og tillit mellom mennesker, og gir muligheter for individuell vekst og kollektiv utvikling. Når mennesker fra ulike bakgrunner og livssituasjoner møtes, øker muligheten for sosial mobilitet, risikoen for ekskludering reduseres, og lokalsamfunnets evne til å håndtere både hverdagens utfordringer og mer uforutsette kriser styrkes. Dette er viktige elementer for å bygge robuste og varige fellesskap.

Samtidig kan økende sosiale ulikheter i boligmarkedet utfordre disse fellesskapene. Når boligområder har en ensidig befolkningssammensetning, der personer med lik økonomi og livssituasjon bor sammen, kan det hemme sosial mobilitet og øke risikoen for at enkelte grupper blir ekskludert.

For å sikre inkluderende bomiljø er det nødvendig å ha en boligpolitikk som legger til rette for mangfold i boliger og boformer, der personer fra ulike sosiale klasser og kulturelle bakgrunner kan bo sammen. Boligpolitikken må ha som mål at unge kan etablere seg på boligmarkedet, at tilflyttende arbeidstakere har et sted å bo, og at eldre og personer med funksjonsvariasjoner har tilgang på egnede boliger med universell utforming. Det er behov for tilpassede boliger for eldre, med fysisk nærhet til viktige funksjoner og tjenester. Dette gjør det enklere for eldre å bli boende lenger i egen bolig. Dette kan redusere behovet for kommunale omsorgsboliger og institusjonsplasser, samtidig som eneboliger frigjøres til yngre innbyggere og gir et mer velfungerende boligmarked. Et godt og variert boligtilbud kan også forebygge at flere blir vanskeligstilte på boligmarkedet, motvirke segregering og opphopning av levekårsutfordringer.

Andelen som trives godt i nærmiljøet er størst blant de som eier sin egen bolig, mens den er lavest blant de som leier boligen de bor i (Folkehelseundersøkelsen i Østfold 2021). Å leie bolig behøver ikke å være en utfordring i seg selv, men kan føre med seg negative konsekvenser som ustabilitet, lav standard på bolig og et bomiljø som i større grad oppleves som dårlig. Stabilitet i bomiljøet er spesielt viktig for barn og unge, som er sårbare for konsekvensene av dårlige boforhold og hyppig flytting. Det må jobbes målrettet med å styrke og utvikle områder med opphopning av levekårsutfordringer gjennom innbyggerinvolvering, utvikling av tjenester og stedsutvikling.

Fysiske kvaliteter som natur- og grøntområder, offentlige uteplasser, idrettsanlegg og kulturbygg er viktige elementer i bærekraftige lokalsamfunn. Disse må være trygge og rettferdig fordelt for å være tilgjengelige for alle. Bygg og anlegg må følge kravene til universell utforming (UU). Sosiale møteplasser avgjørende for å fremme deltagelse, samarbeid og tillit mellom innbyggere. Planlegging, medvirkning og samarbeid på tvers av fagområder, sektorer og aktører styrker utviklingen av attraktive nærmiljøer. Dette gjelder også bruk av kunst og kulturelle uttrykk i nærmiljøet.

Kommunene er nøkkelaktører i dette arbeidet. Kommunen må samarbeide tett med både innbyggere, frivilligheten, og det lokale kultur- og næringslivet. Utbyggere, Husbanken og regionale myndigheter kan også delta for å utnytte tilgjengelige virkemidler. En helhetlig tilnærming som kombinerer fysiske og sosiale tiltak, basert på kunnskap om lokale behov, er avgjørende. Bærekraftige lokalsamfunn og bomiljøer vil ikke bare bedre innbyggernes livskvalitet, men også styrke samfunnets robusthet i møte med klimaendringer og kriser.

Strategi 1.4:

Fremme grønn omstilling og klima- og miljøvennlige liv for alle

Strategien innebærer å:

- gi innbyggerne bedre forutsetninger for å kunne velge klima- og miljøvennlig
- bidra til at fordeler og ulemper ved grønn omstilling fordeles rettferdig
- øke bruken av klima- og miljøvennlige varer og tjenester
- tilrettelegge for å dyrke, dele, låne, reparere og gjenbruke
- synliggjøre og øke lokale fritidstilbud og aktiviteter
- stimulere til mer klimavennlige reisevaner og transport
- legge til rette for et bærekraftige matsystem og redusere matsvinn

Hvorfor gjør vi dette?

Offentlige aktører og næringslivet må ta et stort ansvar for å tilrettelegge for klima- og miljøvennlige løsninger i hverdagslivet. Samtidig er det viktig at vi innbyggere kan benytte oss av disse løsningene. For å redusere klimagassutslippene må vi utnytte mulighetene som finnes for blant annet å endre reisevaner, kaste mindre mat og redusere forbruket.

For å skape en mer bærekraftig fremtid, må vi endre holdninger og forbruksvaner. Vi må klare oss med færre ting og forlenge levetiden på tingene vi har. Mer ombruk, deling, reparasjon og gjenvinning vil være viktige bidrag. Utlån av bøker på bibliotek er et godt etablert eksempel på deling. Stadig flere løsninger for utlån og deling av utstyr etableres både i regi av det offentlige og private. God informasjon, tilgjengelighet og holdnings- og vaneendringer er viktig for å få til dette.

Det kastes for mye mat. Vi må jobbe for å redusere matsvinn ved å tilgjengeliggjøre god informasjon om holdbarhet og oppbevaring og gi mulighet for å handle mindre forpakninger slik at vi ikke kjøper mer enn vi trenger. Å kjøpe mat fra lokale produsenter bidrar til redusert transport og matsvinn. Opprettelse av andels- og kjøkkenhager kan i tillegg være sosialt og bidra til økt kunnskap om natur og matproduksjon og til økt egenberedskap.

Utslipp fra persontransport reduseres dersom innbyggere kan reise mer kollektivt, sykle eller gå dit de skal i stedet for å kjøre. Dette har også gode effekter på folkehelsen. Ordninger for samkjøring og delingsløsninger for bil bidrar også til reduksjon av utslipp og til sosiale fellesskap.

Vi har alle ulike forutsetninger og muligheter for å endre vaner og delta i den grønne omstillingen. Enkelte bærekraftige løsninger er kostbare å velge, og folk har ulike muligheter til å velge disse. For eksempel skaper fortetting rundt kollektivknutepunkt attraktive boliger med høye boligpriser. Selv om dette bidrar til redusert transportbehov og mer miljøvennlig transport, forsterker det ulikheter i samfunnet fordi mange med svakere økonomi ikke kan bo i disse boligene.

Mange må bruke en stor andel av inntekten til strøm og oppvarming. Muligheten for å gjøre investeringer for å redusere strømforbruket er mindre for de med svakere økonomi eller de som

leier bolig. Ofte mangler de som bygger eller leier ut boliger insentiver til å investere i energibesparende tiltak. Dette bidrar til det som ofte kalles «energifattigdom». Barnefamilier med lav inntekt uten egen bil kan oppleve mangelen og ev. prisene på kollektivreiser som en barriere for å delta i fritidsaktiviteter eller kulturelle opplevelser. Bedre kollektivtilbud, bildelingsordninger eller samkjøring kan bidra til å redusere denne urettferdigheten og «reisefattigdommen». Ved å ta sosiale hensyn i miljø- og klimaomstillingen kan vi sikre en mer robust samfunnsutvikling.

Grupper som er fratatt muligheten til å gjøre miljøvennlige valg på ett område mangler ofte også mulighetene til miljøvennlige valg på andre områder. I tillegg til å ta sosiale hensyn i de store og strukturelle klima- og miljøomstillingene, er det viktig å jobbe i lokalmiljøene hvor folk lever. Medvirkning og aktiv bruk av beboernes ressurser bidrar til å skape tillit og eierskap til endringer og nye løsninger, og er en forutsetning for å lykkes. For å unngå at noen utelates er det viktig med kunnskap om hvem som er utsatt og på hvilken måte, og hvilke kulturelle faktorer som er avgjørende for å lykkes. I tillegg er det avgjørende å sikre alle et forsvarlig inntektsnivå ved å jobbe for økt inkludering i arbeidslivet, slik andre strategier i de regionale planene fokuserer på.

Tema 2: Deltakelse

Like muligheter til opplevelse og deltakelse er forutsetninger for et rikt, rettferdig og demokratisk samfunn. Økt deltakelse og inkludering er viktig for å kunne heve livskvaliteten for den enkelte, for folkehelsen og for at lokalsamfunnene skal fungere. Deltakelse og engasjement er også viktig for å kunne nå klima- og miljømålene som er satt.

Østfold har en mangfoldig befolkning. Sammensetningen har endret seg over tid. Det er store forskjeller i deltakelse både på formelle og uformelle arenaer i samfunnet. Deltakelsen i demokratiske prosesser som kommune- og stortingsvalg, arbeidsliv, kunst og kultur, idrett, friluftsliv og fysisk aktivitet varierer. På mange områder ser vi også at mangelen på deltakelse (eller graden av utenforskap) er høyere i Østfold enn ellers i landet. For eksempel har valgdeltakelsen ved kommune- og Stortingsvalgene de siste 10 årene vært lavere i Østfold enn landsgjennomsnittet. På «Kulturindeksen», som viser den totale aktiviteten innen kunst og kultur, rangerer Østfold nederst blant fylkene. Østfold er også det fylket med lavest andel medlemmer i idrettslag (21% mot Trøndelag som ligger på topp med 32%). Viktigst er imidlertid de store gruppene som ikke deltar i hverken arbeidsliv eller utdanning. NAVs tall fra desember 2023 viser at 25% av innbyggerne i Østfold mellom 20 og 66 år står utenfor både yrkesliv og høyere utdanning (NAV, 2023). Dette er en høyere andel enn i landet for øvrig.

Graden av deltakelse i samfunnslivet varierer med sosiokulturelle forhold i befolkningen, som utdanning, inntekt, helse, språk og etnisk bakgrunn. Deltakelsen er ofte lav blant grupper med lav utdanning og lav inntekt. Dårlig råd, dårlig helse eller dårlige språkferdigheter kan være årsaker til at folk ikke deltar. Kulturelle forhold, lite samfunnsengasjement og lav tillit til etablerte strukturer og andre mennesker kan også være årsaker. Mangelfull tilrettelegging eller aktiv utestengelse, som for eksempel diskriminering, manglende universell utforming, kriminalitet og mobbing fører også til redusert deltakelse.

Mangel på deltakelse gir utenforskap og begrenser den enkeltes mulighet til å bruke sine ressurser og oppleve livskvalitet. Utenforskap reduserer derfor både den sosiale og økonomiske bærekraften i samfunnet, og den reduserer folkehelsen. Utenforskap er i mange tilfeller også årsak til kriminalitet og radikaliseringsprosess. Målrettet arbeid for økt deltakelse på alle samfunnsarenaer er derfor viktig for samfunnsikkerheten. Fellesskap og felles erfaringer rundt mangfold kan bidra til å bygge tillit. Det er en beredskap mot normløshet, mobbing og radikaliseringsprosess.

Skal østfoldsamfunnet nå sine langsiktige utviklingsmål må vi ha strategier som fører til større bredde i engasjement og deltakelse innen flere felt. Strategiene må inneholde tiltak som gjelder folk flest, og tiltak som øker spesielle gruppers samfunnsdeltakelse. Vi må sikre universell utforming av omgivelser og tjenester og vi må jobbe aktivt og planmessig på mange arenaer for å fremme likestilling og motarbeide diskriminering. Norge har tydelige krav til hvordan menneskerettigheter, likestilling og hensynet til spesielle grupper skal ivaretas. Både likestillings- og diskrimineringsloven, arbeidsmiljøloven, helse- og omsorgstjenesteloven, opplæringsloven og kulturloven har bestemmelser som regulerer dette. Vi skal hindre diskriminering basert på bl.a. kjønn, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person. Norge har også sluttet seg til FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med funksjonsvariasjoner (CRPD). Alle myndigheter og

offentlige tjenesteytere må drive tjenesteutvikling for å ivareta disse gruppene i tråd med konvensjonen.

Østfold blir, som resten av Norge, berørt av globale kriser i form av klimaendringer, sikkerhetspolitiske konflikter og krig. Hvordan Norge har organisert beredskapen for dette er nærmere omtalt i en egen strategi i regional plan for Areal og mobilitet. Hvordan man i areal- og transportplanleggingen kan *reducere faren* for uønskede hendelser, er også omtalt der. Økt usikkerhet kan også skape frykt og mistillit og påvirke både livskvalitet, deltakelse og inkludering. Dette gjør at vi må flagge målene og strategiene for livskvalitet enda tydeligere enn før. Mottak og inkludering av flyktninger er en stor felles oppgave for samfunnet vårt. Flyktninger som bosettes i Østfold representerer både store ressurser og nye utfordringer i arbeidet med å inkludere alle. God inkludering av flyktninger er en viktig del av arbeidet med økt deltakelse. Det vil kreve samarbeid og nye løsninger og det krever kompetanse om etnisk mangfold. Dette er en utfordring både for offentlige aktører og frivillige organisasjoner.

Deltakelse og inkludering i arbeidslivet er en viktig forutsetning for annen deltakelse, og må derfor få stor oppmerksomhet. Arbeidslivet er en arena for mestring og læring. Deltakelse i arbeidslivet er grunnlaget for økonomisk selvstendighet, og dermed for gode levekår. Et inkluderende arbeidsmarked og et inkluderende utdanningsforløp bidrar både til sosial bærekraft, bedre levekår og livskvalitet, og en jevnere fordeling av helse. Samfunnet har også behov for flere i jobb for å møte arbeidskraftsbehovet i tiden fremover, slik regional plan for Kompetanse og verdiskaping tar nærmere for seg.

Vi må i tillegg sikre større og bredere deltakelse i demokratiske prosesser og i formelle avgjørelser i offentlige og frivillige organisasjoner. Deltakelse og forståelse av demokrati bidrar til tillit mellom mennesker og til beslutninger som gjelder mange. Høy grad av tillit er nødvendig i et sosialt bærekraftig samfunn.

Frivilligheten er en samfunnssektor på lik linje med privat sektor og offentlig sektor. Frivilligheten har en egenverdi og fyller viktige funksjoner i samfunnet. Frivilligheten fyller rommet mellom individer, og mellom det offentlige og næringslivet. Gjennom deltakelse i frivilligheten får vi realisert våre interesser og brukt våre ressurser, og vi får viktige bidrag til nærmiljø og samfunnsliv. Frivillig arbeid bidrar til at mennesker får innpass i arbeidslivet. Frivillige lag og organisasjoner spiller en viktig rolle i arbeidet med å integrere mennesker med ulik kulturell bakgrunn. Gjennom frivillighet skapes møter på bakgrunn av felles interesser, ofte på tvers av sosiale skiller. Deltakelse i frivillig arbeid er derfor viktig for livskvalitet og for den sosiale bærekraften. Frivilligheten kan også være et viktig supplement til profesjonelt og betalt arbeid, men den er basert på deltakernes frie vilje og må forstås ut fra det.

Et rikt og variert kulturliv styrker vår felles identitet, og er en forutsetning for ytringsfrihet og et velfungerende demokrati. Å uttrykke seg gjennom kunst og kultur, eller å oppleve kunst og kultur, bidrar til fellesskap, mening, og reduksjon av stress. Dette er viktige elementer for å fremme god helse og livskvalitet. Det gir dypere forståelse av og mellom medmennesker, enten det er gjennom film, teater, litteratur eller museumsbesøk. Kunst og kultur utvider horisonter, oppfordrer til refleksjon, kritisk tenking og meningsbrytning. Det er derfor viktig å jobbe for økt deltakelse og et mangfold av produksjoner innen hele spektret av kunst og kulturuttrykk.

Profesjonelle kunstnere har alltid hatt en sentral rolle innen utvikling og formidling av kunst og kultur og har sammen med frivillige aktører en viktig rolle i kulturlivet.

Økende inaktivitet er en stor folkehelseutfordring nasjonalt og i Østfold. Å være fysisk aktiv bidrar til bedre trivsel, inkludering, sosiale nettverk og god fysisk og psykisk helse. For å redusere de negative konsekvensene av en stillesittende hverdag, er det viktig å legge inn pauser til bevegelse i løpet av skole – eller arbeidsdagen. Idrett og friluftsliv i nærmiljøet kan tilrettelegge for sosiale møter på tvers av gruppetilhørighet. Flere aktivitetsgrener innen idrett og friluftsliv, blant annet fotball og fotturer i nærmiljøet, har stor oppslutning og interesse på tvers av kulturelle bakgrunner. Livskvaliteten og folkehelsen blir bedre hvis det jobbes målrettet for bredere deltakelse og for økt tilgjengelighet i hverdagen.

Strategi 1.5: Et mer inkluderende arbeidsliv for økt livskvalitet og bedre levekår

Strategien innebærer å:

- tilrettelegge for varierte arbeidsplasser og fleksible ordninger som tar hensyn til mennesker med ulik helse og arbeidskapasitet
- øke kompetanse og motivasjon for å rekruttere bredere og se inkludering og mangfold som en ressurs i egen virksomhet
- sørge for at lokaler, utstyr, aktiviteter og informasjon er universelt utformet
- legge til rette for regionalt samarbeid og erfaringsdeling om integrering av innvandrerbefolkningen i arbeidslivet
- forsterke samarbeidet om kvalifisering og fullføring av videregående opplæring for ungdom og voksne
- motarbeide diskriminering i arbeidslivet

Strategien må leses i sammenheng med strategi 2.5 i regional plan for Kompetanse og verdiskaping

Hvorfor gjør vi dette?

Gjennom arbeid får vi nettverk, tilhørighet til sosiale fellesskap og vi får brukt egne ressurser. Deltakelse i arbeidslivet er grunnlaget for økonomisk selvstendighet, gode levekår og livskvalitet. Arbeid og inntekt er en av de viktigste faktorene for å redusere sosial ulikhet.

Deltakelse i arbeidslivet er avgjørende for integrering av innvandrere i det norske samfunnet. Innvandrere har lavere sysselsettingsgrad enn den øvrige befolkningen. Kvinner som har innvandret er i mindre grad sysselsatt enn menn som har innvandret. Blant innvandrere som ikke er sysselsatt har mange lav utdanning.

Blant personer med funksjonsvariasjoner er andelen sysselsatte i Norge kun ca. 40 prosent. Gjennomsnittet for befolkningen som helhet ligger på ca. 68 prosent. Over en fjerdedel av

personer med funksjonsvariasjoner som ikke er i arbeid, oppgir at de ønsker å få jobb (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2023b).

Den eldre delen av befolkningen er en viktig ressurs i arbeidslivet. Eldre i Norge er friske lengre enn før. Noen eldre arbeidstakere møter negative holdninger til alder på jobben. Dette kan føre til at flere går ut av arbeidslivet tidligere enn de ønsker. Når eldre arbeidstakere får brukt og utviklet kompetansen sin i arbeidslivet, bidrar det både til å møte et behov for arbeidskraft og til at eldre får leve gode liv.

I Østfold står 11,9 prosent av befolkningen mellom 15-29 utenfor arbeid eller utdanning. 6,0 prosent har stått utenfor arbeid og utdanning i 2 år eller mer (ABØ Analyse, 2024). Denne gruppen står i fare for varig utenforskap. Risikofaktorer for å falle utenfor kan være lav sosioøkonomisk status og familiebakgrunn, avbrutt skolegang, dårlig psykisk helse, og psykososiale problemer. For å oppnå bedre levekår og mindre utenforskap må flere av disse ungdommene inkluderes i arbeidslivet. Å falle ut av arbeidslivet i ung alder kan ha store konsekvenser for livskvaliteten gjennom livet.

Utfordringsbildet som er nevnt ovenfor kan virke sammen med andre faktorer og forsterke utenforskap og manglende deltakelse også på andre arenaer enn arbeidslivet. Innhenting av kunnskap om mangfold, flerkulturalitet og likestilling, hvor man ser på diskrimineringsgrunnlag på tvers av sektorer, kan derfor være et godt virkemiddel for å øke deltakelsen på flere arenaer (jf. tiltak som også omtales under de øvrige strategiene under temaet deltakelse).

Strategi 1.6: Øke representasjon og bredere deltakelse i demokratiske prosesser og beslutninger

Strategien innebærer å:

- bidra til aktiv og mer mangfoldig rekruttering til aktiviteter, verv og stillinger
- øke valgdeltakelsen og jobbe aktivt for at politiske styrer og verv skal gjenspeile mangfoldet i befolkningen
- sørge for at barn og ungdom får større innflytelse på samfunnsutviklingen gjennom medvirkning
- bruke medvirkning for å utvikle tilbud og tjenester som inkluderer en større del av befolkningen og får frem minoritetsstemmer
- heve kompetansen om mangfoldet i befolkningen
- sikre alle likeverdig tilgang til informasjon og hindre digitalt utenforskap

Hvorfor gjør vi dette?

Det er ulikhet i demokratisk og sosial deltakelse i fylket, og det er manglende representativitet i demokratiske prosesser og på demokratiske arenaer. Det er for lite mangfold i kommunestyre,

frivillige organisasjoner, idrett, friluftsliv og i kunst- og kulturlivet. Personer med innvandrerbakgrunn stemmer i mindre grad ved valg, og det er færre som er engasjert i frivillige organisasjoner og aktiviteter enn i befolkningen ellers. Personer med funksjonsvariasjoner opplever barrierer mot å delta i samfunnslivet og i fritidsaktiviteter. Valglokaler og -materiell er i varierende grad universelt utformet, og det er usikkert i hvor stor grad alle velgere har lik mulighet til å delta i valg (Saglie et al., 2022).

For å få større deltakelse og mangfold i demokratiske prosesser må vi samle og dele kunnskap om mangfold og flerkultur i ulike organisasjoner og beslutninger. Vi må jobbe systematisk med rekruttering av medlemmer i organisasjoner og til styrer og verv der beslutninger tas. Dette gjelder alle typer organisasjoner og spesielt politiske partier som aktivt ønsker sine medlemmer inn i viktige demokratiske samfunnsfunksjoner. God og likeverdig tilgang til informasjon og digitale arenaer er viktig for at folk skal kunne velge å delta i organisasjonene og i beslutningsprosessene.

Erfaringer med medvirkning og deltakelse i skoledemokrati bidrar til å styrke barn og unges tro på egen påvirkningskraft, noe som kan legge et viktig fundament for aktiv samfunnsdeltakelse senere i livet. På samme måte har medvirkning i planprosesser etter plan- og bygningsloven et stort potensial for å nå bredere grupper i befolkningen og engasjere flere i samfunnsutviklingen.

Strategi 1.7: Styrke mangfold og deltakelse i frivillig aktivitet

Strategien innebærer å:

- finne nye rekrutteringsmetoder og sikre bedre tilrettelegging av aktiviteter i samarbeid mellom frivilligheten og det offentlige for å få større deltakelse og mangfold
- utvikle aktiviteter sammen med målgrupper som i liten grad deltar
- innrette tilskuddsordninger og partnerskapsavtaler som styrker mangfoldet i frivilligheten
- bidra til at kostnader ikke blir et hinder for å delta og engasjere seg i frivillighet
- jobbe for bedre samordning av nasjonale, fylkeskommunale og kommunale rammebetingelser som berører frivillige organisasjoner
- fremme samlokalisering, flerbruk og deling av lokaler

Hvorfor gjør vi dette?

Frivilligheten når det brede laget av befolkningen og bidrar til å motvirke sosialt utenforskap og øke samfunnsdeltagelsen. Grad av deltakelse og aktivitet henger likevel sammen med sosiale faktorer som alder, kjønn, utdanningsnivå, økonomi og kulturell bakgrunn. Paraplyorganisasjonene har her en sentral rolle for å samle og formidle frivillighetens interesser i møte med det offentlige. Et stort mangfold og bredde i organisasjonslivet vil styrke mulighetene for at alle kan finne en arena hvor de får mulighet til å bidra i tråd med egne ressurser og interesser. Flere opplever barrierer for deltagelse på frivillige arenaer. Det kan blant annet være manglende tilrettelegging for personer med funksjonsvariasjoner, mangel på tid, språkbarrierer, tilgjengelighet eller kostnader ved å delta.

Frivilligheten er ulikt organisert. Noen deler av frivilligheten, som for eksempel idretten, har tydelig organisasjonsstruktur på både lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Noen frivillige organisasjoner har egne ressurser til administrasjon og egne ansatte. Disse kan ha større mulighet til å jobbe strategisk og bidra til en felles retning på samfunnsutviklingen. Utviklingen viser et større organisasjonsmangfold i Norge. Det er en vekst i enkeltorganisasjoner med et nasjonalt arbeidsområde og en svakere kobling mellom nasjonalt og lokalt nivå. Tidligere forskning viser at organisasjonene går gjennom vesentlige endringer i hvordan virksomhetene innretter seg, med generelt økt profesjonalisering og en mer spesialisert og byråkratisert administrasjon. ([Institutt for samfunnsforskning 2024](#)).

Mye frivillig innsats finansieres gjennom årlige tilskuddsordninger og prosjektmidler. Større organisasjoner krever også administrative ressurser til å bygge opp, koordinere og støtte en base av frivillige, slik at organisasjonene kan opprettholde gode og varige tilbud. Tiltak for økt deltagelse og involvering blant nye eller sårbare personer krever ofte langsiktig og tillitsbyggende arbeid.

Det er behov for å lytte til frivilligheten og gi dem et større handlingsrom for å utvikle gode tiltak og skape engasjement på sine arenaer. Det er også ofte overlapp mellom hvilke områder frivilligheten og det offentlige jobber med, eksempelvis innen integrering, beredskap, barne- og ungdomsarbeid m.m. For å klargjøre rammene for samarbeidet mellom kommunen og lokale frivillige organisasjoner kan det være nyttig med en kommunal frivillighetspolitikk. I utviklingen av en slik politikk kan det utarbeides felles strategier for samarbeid mellom kommunen og de frivillige organisasjonene. Dette kan gi økt aktivitet og mer systematisk samarbeid. En avklaring av prinsippene for kommunale tilskuddsmidler til frivilligheten kan være en del av en slik prosess. Retningslinjer for tilskuddsordninger bør derfor utarbeides i dialog med de frivillige organisasjonene.

Egnede lokaler trekkes også frem som en utfordring organisasjonene møter, og som en viktig forutsetning for å kunne drive frivillig aktivitet. For kommuner og andre eiere av lokaler er dette også et spørsmål om ressurser. Det bør derfor ses i sammenheng både med frivillighetspolitikken for øvrig, med kommunens eiendomsforvaltning og med målene om økt deltagelse og lokalsamfunnsutvikling.

Strategi 1.8:

Sikre alle tilgang til å skape, utøve, oppleve og delta gjennom et bredt spekter av kulturuttrykk

Strategien innebærer å:

- legge til rette for produksjon og formidling av kunst og kultur på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå
- styrke den formelle uavhengigheten til kunst- og kulturinstitusjonene og dermed den kunstneriske ytringsfriheten
- legge til rette for at kunst og kultur kan ytres og oppleves også av målgrupper som i liten grad deltar i dag

- jobbe målrettet for at kunst- og kulturarenaer blir universelt utformet
- sikre at alle kan være med på å definere hva som er viktig kulturarv og oppleve eierskap til denne
- bidra til at økonomi ikke blir et hinder for deltakelse
- videreutvikle bibliotekene, museene og andre kulturinstitusjoners rolle som møteplasser og arena for samfunnsforståelse
- styrke samarbeidet mellom ulike kunst- og kulturaktører, og mellom profesjonelle og frivillige
- sikre et mangfold av kunst av høy kvalitet i offentlige bygg og på offentlige arenaer

Hvorfor gjør vi dette?

Kunst- og kultur ivaretar ytringsmangfoldet og ytringskulturen og er en grunnleggende del av et fungerende demokrati (NOU, 2022: 9). Kulturpolitikken skal fremme demokrati og ytringsfrihet, og er forankret i nasjonal lovgivning. Den skal oppleves som relevant for alle og oppfylle kulturlovens formål om at alle skal få anledning til å delta i kulturaktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk. Tilgjengelig og relevant kunst og kultur har betydning for blant annet folkehelse, utdanning og økonomisk verdiskaping.

Kunst- og kulturlivet endrer seg i takt med utviklingen i hele samfunnet. Prinsippet om armlengdes avstand sikrer kunstnerisk frihet og uavhengighet, noe som gir kulturaktører rom til å utvikle et mangfoldig tilbud uten politisk innblanding. Samtidig er det behov for å løfte kulturfeltet inn i planprosessene til kommuner og fylkeskommuner for å se betydningen og sammenhengen med øvrig samfunnsutvikling. Regjeringens etablering [regionale kulturfond fra 2025](#) øker viktigheten av strategiske og planmessige avklaringer.

Kunst og kultur gir oss mulighet til å reflektere over våre verdier og holdninger, og til å lære om andre perspektiver. En åpen og kritisk meningsutveksling gjennom ulike kulturuttrykk er en forutsetning for at institusjoner og utøvere innen kunst og kultur kan fungere som sosial kommentar og bidra til demokrati og deltakelse. Slik får vi en mer inkluderende og åpen debatt om samfunnets utfordringer. Museer, gallerier, kulturhus, bibliotek, teaterscener og øvrige kulturarenaer er viktige aktører i arbeidet med å tilrettelegge for dette. Som kunnskapsforvaltere og læringsarena spiller de en viktig rolle i demokratiutviklingen.

Kunst og kultur har også stor verdi for lokalsamfunnene. De tilbyr viktige arenaer for sosiale møter og felles opplevelser. Folkebibliotekene og museene har også en særlig rolle som uavhengig møteplass og arena for formidling – og offentlig samtale og debatt. Det er viktig å legge til rette for godt samarbeid mellom lokale og regionale kulturaktører og institusjoner. En god kulturell infrastruktur i hele fylket forutsetter et videre i samarbeid mellom profesjonelle aktører og institusjoner, kommunene, næringslivet og frivilligheten.

Det er få lovpålagte tjenester på kulturområdet og kulturtilbud som er basert på offentlig finansiering, og tilskudd er derfor sårbare for kutt. Kunst og kulturbransjen er også en arbeidsplass med varierende og ustabile inntektskilder. For å sikre et solid og nyskapende kulturliv som

rommer bredden av befolkningen, er det viktig med en aktiv og offensiv kulturpolitikk som gir forutsigbarhet og gode rammer. Vi må legge til rette for et kulturliv som rommer den demografiske variasjonen i befolkningen med målrettede tilbud som bidrar til mangfold og talentutvikling.

Kunst- og kulturlivet i Østfold mottar i mindre grad statlige tilskudd til institusjoner, produksjon og formidling per innbygger enn sammenlignbare regioner. Samtidig må deler av kulturlivet i Østfold konkurrere med kulturtilbudet i Oslo. Det må derfor legges til rette for en langsiktig utvikling med vekt på behov og ambisjoner for hele kulturlivet. Alle forvaltningsnivåer må bidra med relevante virkemidler, økonomi og planer, som støtter opp om initiativ og satsninger i kulturen. Planer i de tre forvaltningsnivåene må peke i samme retning, og ha mest mulig felles prioriteringer.

Bruken av det offentlig finansierte kulturtilbudet er skjevt fordelt og personer med høy utdanning og høy inntekt er i størst grad brukere av kunst og kultur, og en stor andel er kvinner. Vi må satse på et kulturliv som rommer den demografiske variasjonen i befolkningen. Det er viktig å sørge for mangfold også når det kommer til talentutvikling og utvikling av tilbud.

Bærekraftig samfunnsutvikling forutsetter også grønn omstilling i kunst- og kulturlivet. Det er behov for bedre kompetanse, omstillings- og utviklingsevne hos kunst- og kulturaktører og publikum mot det grønne skiftet.

Strategi 1.9: Skape kultur for økt fysisk aktivitet i hverdagen

Strategien innebærer å:

- redusere fysiske, sosiale og økonomiske barrierer for deltagelse i både organisert og egenorganisert fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv
- redusere kostnader og forbruk knyttet til idretts- og friluftslivsaktiviteter, gjennom låneordninger, fleksible løsninger og holdningsendringer
- øke bredden i deltakelse gjennom målrettet rekruttering og medvirkning blant barn og unge og grupper som deltar mindre
- stimulere og motivere til mer aktive reisevaner i hverdagen
- ruste opp og etablere universelt utformede tur- og aktivitetsområder og idrettsanlegg
- tilrettelegge for et variert aktivitetstilbud i nærmiljøet, tilgjengelig for alle, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon
- fremme samlokalisering, flerbruk og deling av lokaler

Strategien må leses i sammenheng med strategi 3.7 i regional plan for Areal og mobilitet

Hvorfor gjør vi dette?

Fysisk aktivitet bidrar til god helse og livskvalitet. Å skape kultur for økt fysisk aktivitet i hverdagen innebærer å gjøre det enklere for folk å være i aktivitet, tilrettelegge for lek og idrett, og å gjøre

det mer attraktivt å bevege seg til fots og sykkel i det daglige. Dette gjelder også tilrettelegging for arbeidsreiser og fritidsreiser med sykkel og til fots, slik det er omtalt i regional plan for Areal og mobilitet. Å senke terskelen for fysisk aktivitet innebærer også å tilrettelegge gode aktivitetsarenaer, idrettsanlegg og friluftslivsområder nær der folk bor.

Aktivitetsnivået i befolkningen i Norge er generelt for lavt, men varierer med alder og mellom kjønn og sosiale grupper. Om lag 20 prosent av den voksne befolkningen i tidligere Viken fylke oppnår anbefalingene om minst 30 minutter daglig fysisk aktivitet (Folkehelseinstituttet 2023). Dette kommer blant annet av at skole- og arbeidshverdagen bidrar til mye stillesitting for mange. Tid, helse og økonomi anses som de største hindrene for trening i hverdagen. Det er særlig de som i minst grad deltar som oppgir økonomi som barriere for trening (Statistisk sentralbyrå 2021). Andre barrierer kan blant annet være manglende relevant aktivitetstilbud eller manglende universell utforming. Psykisk uhelse kan også skape en høy terskel for både egentrening og deltagelse i organisert aktivitet.

Deltakelse i friluftsliv og trening øker med høyere utdanningsnivå og sosioøkonomisk status. Gutter er mer aktive enn jenter. Det er jevnt høy deltagelse i lavterskel-aktivitetene, som fotturer i nærmiljø. Befolkningen med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn har lavere deltagelse i flere idretts- og friluftslivsaktiviteter enn etnisk norske og vestlige innvandrere (Statistisk sentralbyrå, 2021). Ved å begrense kostnader for å delta kan deltakelsen øke. Dette gjelder ikke bare deltagelse i idrett og fysisk aktivitet, men deltagelse i frivillighet generelt.

Skoler og arbeidsplasser har et betydelig potensial for å bidra til mer fysisk aktivitet, ettersom mange tilbringer store deler av dagen der. Forskning viser at langvarig stillesitting kan føre til økt risiko for fysiske og psykiske helseproblemer, som hjerte- og karsykdommer, angst og depresjon (Folkehelseinstituttet 2023). Å integrere mer bevegelse i hverdagen, for eksempel gjennom hyppigere pauser, fysisk aktivitet mellom undervisningstimen eller aktive arbeidsstasjoner, kan redusere stillesittingen og samtidig øke produktivitet, læring og velvære. Samlokalisering og flerbruk av idrettsanlegg vil gi gevinster med tanke på arealbruk og transport. Ved utvikling av idretts- og aktivitetsanlegg må utforming, materialbruk, grad av naturinngrep og lokalisering vurderes ut ifra hensyn til klima og miljø. Dette kan gjøres gjennom økt kunnskap og erfaringsdeling om god anleggsutvikling, prioritering av bærekraft ved finansiering og klare retningslinjer for lokalisering i arealplanleggingen.

Regional plan for Kompetanse og verdiskaping

Kompetanse og verdiskaping

Alle som bor i fylket vårt skal oppleve at de har gode muligheter for utdanning, kompetanseutvikling og arbeid som er tilpasset deres behov og ønsker. Samtidig er virksomhetene i fylket vårt avhengig av nok arbeidstakere med den kompetanse de har behov for, for å kunne være konkurransedyktige og kunne levere varer og tjenester som bidrar til bærekraftig verdiskaping for ansatte, eiere og samfunnet for øvrig.

Det offentlige har også et stort og økende behov for tilstrekkelig tilgang til arbeidskraft for å kunne levere tjenester til en befolkning som er i stor endring. Vi blir stadig færre som jobber og stadig flere av oss står utenfor arbeidslivet. Dette skjer samtidig som stadig flere av oss trenger offentlige helse- og omsorgstjenester. Det betyr at vi må finne nye løsninger for økt verdiskaping og en rettferdig og bærekraftig fordeling av felles ressurser.

Østfoldsamfunnet må -som resten av landet og verden - gjennom en stor omstilling for å nå vedtatte klima- og miljømål. Å ta hensyn til planetens tålegrense krever internasjonale og nasjonale strukturendringer, men det krever også bevisste valg, prioriteringer og handling fra innbyggere, næringsliv og offentlig sektor. For å klare omstillingen trenger vi et sterkt, kompetent og konkurransedyktig næringsliv.

Regional plan for kompetanse og verdiskaping skal bidra til dette. Gjennom bredt samarbeid skal utdanning og arbeidsliv utvikles slik at alle skal kunne bidra og utnytte sine evner og muligheter.

Temaene i denne planen er sentrale for å få til bærekraftig verdiskaping og grønn omstilling, og gjøre Østfold til et godt sted å leve, bo og virke. Skal vi lykkes med det, trenger vi å mobilisere hele arbeidsstyrken, utvikle kunnskap og kompetanse som vi trenger i dag og for fremtiden, og et arbeidsliv som er omstillingsdyktig. Utfordringene vi står ovenfor henger sammen, men fordi målgruppene er forskjellige og verktøyene ulike, har det vært nødvendig å gruppere dem i to hovedtema for å kunne håndtere og løse dem på en hensiktsmessig

Tema 1: Arbeid, inkludering og kompetanse

Rett kompetanse og mulighet for å tilegne seg ny kunnskap og nye ferdigheter er en nøkkel for deltakelse i arbeids- og samfunnslivet. Det er avgjørende for enkeltindividets mulighet til å leve et godt og meningsfylt liv, for sysselsettingsandelen, og for samfunnets omstillingsevne og næringslivets konkurransekraft.

Tema 2: Grønn og rettferdig verdiskaping

Den raske teknologiske endringstakten og internasjonaliseringen av økonomien stiller økte krav til omstillings- og innovasjonsevnen i regionens næringsliv. For å lykkes er det nødvendig å etablere en kultur for innovasjon og kreativitet, sikre tilgang til kapital og kunnskapsmiljøer og kompetent arbeidskraft, samt etablere et tett samarbeid mellom ulike aktører som bedrifter, akademia og myndigheter. God og relevant kompetanse er avgjørende for innovasjonsdrevet omstilling, verdiskaping og vekst i en region.

Tema 1: Arbeid, inkludering og kompetanse

Rett kompetanse og mulighet for å tilegne seg ny kunnskap og nye ferdigheter er en nøkkel for deltakelse i arbeids- og samfunnslivet. Det er avgjørende for enkeltindividets mulighet til å leve et godt og meningsfylt liv, for sysselsettingsandelen, og for samfunnets omstillingsevne og næringslivets konkurransekraft. Omstilling som følger av det grønne skiftet, digitalisering og teknologisk endrede produksjonsprosesser og arbeidsformer, forsterker eksisterende krav til kompetanse og stiller samtidig nye.

Utdanning og yrkesdeltakelse påvirker helse, levealder og materiell levestandard. Utdanning gjør oss aktuelle og relevante som arbeidstakere. Studie- og arbeidsplasser er også viktige arenaer for kontakt med andre mennesker, noe som forebygger ensomhet. Yrkesdeltakelse og studier gir dessuten mening og struktur i hverdagen og opplevelse av å bidra i samfunnet. Slik deltakelse er viktig for livskvalitet og god livskvalitet virker positivt på helsen vår.

Østfold har en lavere sysselsettingsandel enn landsgjennomsnittet. Nær 4 av 10 i arbeidsfør alder står utenfor arbeidslivet (NAV 2024).

For å unngå varig utenforskap bør det vies spesiell oppmerksomhet til de unge som står utenfor utdanning eller arbeid i planperioden. I Østfold står 11,9 prosent av befolkningen mellom 15-29 utenfor arbeid eller utdanning. 6,0 prosent har stått utenfor arbeid og utdanning i 2 år eller mer. Denne gruppen står i fare for varig utenforskap.

Årsakene til at man står utenfor arbeidslivet er sammensatte og ofte en kombinasjon av flere faktorer. Mangel på jobbmuligheter, helseproblemer, alder, lav kompetanse, manglende norskkunnskaper, manglende likestilling og inkludering, eller personlige valg og prioriteringer er faktorer som ofte trekkes fram.

Selv om flere fullfører høyere og videregående opplæring i dag, er frafallet fortsatt for høyt. Særlig gjelder dette innenfor yrkesfaglige utdanninger (Vedeler Johnsen og Ervik 2022).

Årsakene til frafall er mange. Vi vet at alle overganger i utdanningssystemet er sårbare, og at lav fullføring i videregående opplæring er nært knyttet til svake ferdigheter etter grunnskolen.

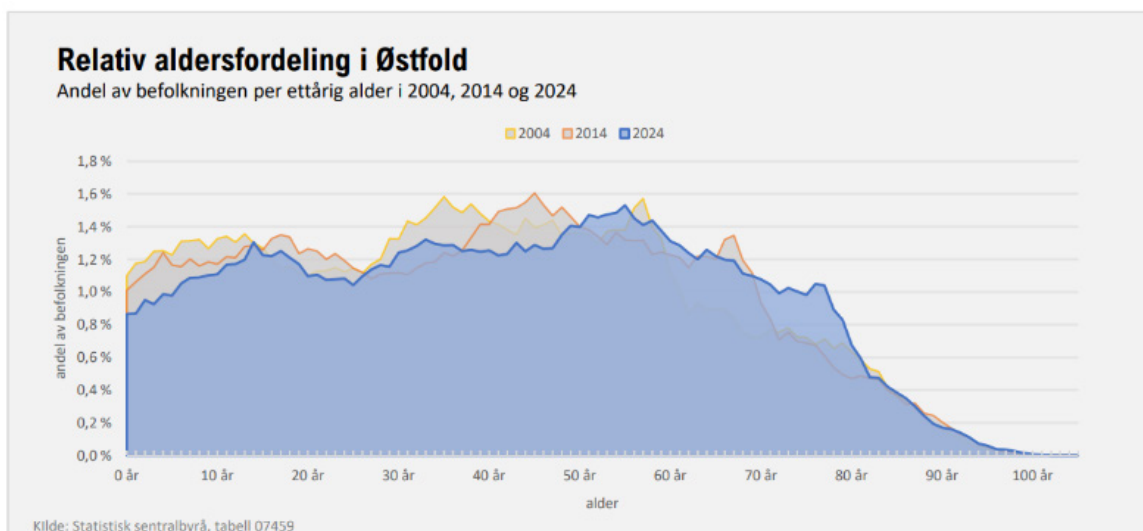
Samtidig som andelen som står utenfor arbeidslivet er høyt, ser vi at det er underskudd på arbeidskraft i fylket. Dette underskuddet vil sannsynligvis vedvare og øke i takt med den demografiske utviklingen. Østfolds befolkning blir stadig eldre. Frem til 2040 vil befolkningen i fylket øke fra dagens 315.000 til 342.500. Brorparten av veksten vil skje i gruppen over 66 år. Det betyr at samtidig som vi får stadig flere eldre og pleiebehovet vil øke, blir andelen av befolkningen i arbeidsfør alder mindre. Vi får færre hender i arbeid.

I NAVs bedriftsundersøkelse 2024 rapporteres det at virksomhetene i Østfold mangler 1700 arbeidstakere (NAV, 2024). To av ti virksomheter i Østfold forsøkte i 2024 å rekruttere medarbeidere uten å få tak i ønsket kompetanse. Det meldes om vedvarende mangel på ingeniører, fagarbeidere innen bygg- og anlegg, servicearbeidere innen overnatting- og serveringsvirksomhet, sykepleiere og lærere.

Vi må med andre ord utnytte det potensialet for arbeidskraft vi har tilgjengelig bedre enn i dag. En del av løsningen vil være å sikre kompetansehevingstiltak og bedre likestilling og inkludering i arbeidslivet, men det vil også være nødvendig å utnytte restarbeidsevne og sørge for at vi kan stå lenger i jobb. For at flest mulig kan ta del av arbeidslivet, må vi også ha et arbeidsliv hvor alle kan føle seg trygge og velkomne, som er fritt for diskriminering og rasisme, og der mangfold er en ressurs. Vi må gjøre det lettere å ta rett utdanning, det må bli lettere å starte egen virksomhet og vi må ha gode ordninger som gjør terskelen inn i arbeidslivet lavere.

For å møte utfordringene er det viktig med godt samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanse, forsterke arbeidslivet som arena for opplæring og kompetanseutvikling, og fleksible og tilpassede kompetansetilbud i et livslangt læringsperspektiv. Økt fullføring og gode overganger mellom alle utdanningsnivåene og ut i lære eller arbeid er nødvendig, samt et inkluderende og velorganisert arbeidsliv.

Figur: Figuren illustrerer kilder til kompetanse og kilder til arbeidskraft.

Strategi 2.1: Samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter kompetanse

Strategien innebærer å:

- sikre god tilgang til informasjon om lokale og regionale arbeidsmarkedsforhold og kartlegge kompetansebehovet på kort og lang sikt
- legge til rette for samordning og forpliktende samarbeid mellom kompetanseaktørene, forvaltning, forskningsmiljøer og arbeidslivets parter
- dimensjonere utdanningstilbudet i tråd med arbeidslivets og samfunnets behov
- løpende utvikle innholdet og relevansen i fagtilbudet i utdanningen, for å svare ut endrede behov
- sikre god og samordnet karriereveiledning om utdannings- og yrkesvalg på alle arenaer

Hvorfor gjør vi dette?

Kompetansebehovene påvirkes av samfunnsmessige endringer som det grønne skiftet, teknologisk utvikling, digitalisering og demografiske endringer. Utfordringene, mulighetene og behovene som følger av disse endringene er omtalt under flere av temaene i denne regionale planen. Denne strategien retter seg mot behovet for omstilling i utdanningssystemet, i arbeidslivet og til den enkelte.

Som en følge av endringene i samfunnet vil yrker forsvinne, nye yrker vil oppstå og jobber vil endre innhold. I takt med dette vil også kravene til kompetanse endres. Jobbmulighetene og kompetansebehovene varierer innad i fylket vår. Det er varierende samsvar mellom arbeidsmarkedets behov og tilgang på arbeidskraft.

Avstanden mellom det som tilbys av kompetanse og det arbeidslivet har behov for, må reduseres. For å få til dette er det behov for samarbeid som går på tvers av fagfelt, sektorer, bredden av tjenesteleverandører og forvaltningsnivåer. Vi må skape en felles forståelse av utfordringsbildet og det fremtidige behovet. Forståelsen må brukes til å utvikle fagtilbud, studier og utdanninger, den må benyttes i veiledningen av elever og studenter og den må benyttes i dimensjonering av skole- og studieplasser.

Kunnskapen om endrede behov, på kort og lang sikt er fragmentert. For å skape en felles forståelse for hvilke endringer det er behov for i fylket vårt er vi avhengig av kunnskap, analyser og framskrivinger, og arenaer for drøfting og tolkning mellom kompetanseaktører, arbeidslivets parter og offentlig sektor.

Strategi 2.2: Styrke arbeidslivet som arena for kompetanseutvikling

Strategien innebærer å:

- Øke bevisstheten om behovet for kompetanseutvikling på arbeidsplassen
- Avklare og avdekke kompetansebehovet i ulike bransjer (se 2.1)
- Synliggjøre etter- og videreutdanningstilbudet i regionen
- Utvikle nye og eksisterende arenaer for kompetanseutvikling

Hvorfor gjør vi dette?

Med raske endringer, digital og teknologisk utvikling og krav til omstilling må kontinuerlig kompetanseutvikling være en integrert del av arbeidslivet. Kompetanseutvikling, kvalifisering og rekvalifisering er viktig både for den enkelte arbeidstaker og for den enkelte virksomhet.

Muligheter og tilgang til kompetanseutvikling varierer mye mellom bransjer og størrelsen på virksomhetene: Små og mellomstore bedrifter utnytter i mindre grad etter- og videreutdanningstilbudet og de ulike tilskuddsordningene rettet mot dette, enn større virksomheter. Dette reduserer utvikling, omstillingsevne og konkurransekraft.

Tilsvarende ser vi at de arbeidstakere med kort eller ingen formell utdanning får færre muligheter og tilbud om kompetansepåfyll gjennom arbeidslivet enn arbeidstakere med lang formell utdanning.

Det er ulike årsaker til at tilbudene (og støtteordningene) ikke benyttes. Kunnskap og kjennskap til tilbud og tilskuddsordninger trekkes ofte frem som en forklaring. Presset økonomisk situasjon, knapphet på tid, motivasjon og korte planleggingshorisonter er også forklaringer som går igjen.

Samtidig ser vi at det er rekrutteringsvansker i mange bransjer og yrker, og et udekket kompetansebehov (NOU 2020:2, NAV 2023a, Furholt og Børing 2024). Deler av det udekkede kompetansebehovet kan løses ved å benytte etter- og videreutdanningstilbudet.

Kompetanseutvikling, læring og erfaringsdeling på arbeidsplassen blir stadig viktigere.

For å sikre at utdanninger er relevante for arbeidslivet, må det legges til rette for et nært samarbeid mellom arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner. Informasjon om tilbud og ordninger må gjøres tilgjengelig, samtidig som forståelsen for fordelene av en strategisk og bevisst kompetanseutvikling i egen virksomhet må økes.

Strategi 2.3: Fleksible og tilpassede kompetansetilbud for læring gjennom hele livet

Strategien innebærer å:

- legge til rette for alternative veier til formell kompetanse og rekvalifisering
- Styrke grunnleggende ferdigheter i lesing, regning og IKT hos den voksne delen av befolkningen
- Sikre gode rådgivnings- og veiledningstjenester

Hvorfor gjør vi dette?

Som følge av endringer i arbeids- og samfunnsliv er det yrker som forsvinner og tidligere utdanninger som går ut på dato. Kompetanseutvikling, omskolering og rekvalifisering gjennom etter- og videreutdanning vil i økende grad bli nødvendig for å få til en rettferdig omstilling.

Tilbud som ikke gis ved en etablert utdanningsinstitusjon kan skje på arbeidsplassen, på lokalt opprettede studiesentre, hjemme, eller organisert som samlinger i kombinasjon med individuelt arbeid.

Det er mange aktører som har viktige roller innenfor livslang læring. Samarbeid mellom disse aktørene er nødvendig for å oppnå best mulig utnyttelse av tilgjengelige ressurser og virkemidler.

For at flest mulig skal kunne delta i kompetanseutviklingen er god karriereveiledning, rådgivning og samarbeid mellom ulike aktører nødvendig. For at arbeidslivet skal klare de omstillinger vi står foran, må det legges til rette for at arbeidstakere får mulighet til relevant kompetanseutvikling. Behovene for oppdatering og utvikling av kompetanse kan variere både for virksomheter og enkeltindivider.

Fagskolene tilbyr høyere yrkesfaglig utdanning som er arbeidslivsrelevant, tilpasset studenter som er i arbeid, og arbeidslivets behov for ny kompetanse. Tilbudet er imidlertid ikke godt nok kjent i alle bransjer.

Mange har begynt på en utdanning som ikke er fullført, andre har tatt en utdanning som det ikke er behov for, eller tatt en utdanning i utlandet som ikke er godkjent i Norge. Noen av disse er i arbeid, mens andre står utenfor både utdanning og arbeidsliv.

Uansett hva som er årsaken til at kompetansen er mangelfull eller lite relevant, er det viktig å anerkjenne den kompetansen den enkelte faktisk har opparbeidet seg gjennom tidligere eller nåværende arbeid eller utdanning. Gjennom realkompetansevurdering kan veien til en ny formell kompetanse bli enklere å nå.

1 av 10 voksne i Norge har svake ferdigheter i regning, lesing og IKT. De manglende ferdighetene hindrer tilknytning til arbeidslivet, og mulighetene til å bytte jobb eller tilegne seg ny kunnskap. Flyktninger og innvandrere ser ut til å ha et særlig behov for kompetanseutvikling og tilknytning til arbeidslivet. I første rekke har mange behov for norskopplæring, men mange har også

arbeidslivserfaring og utdanning fra hjemlandet som kan anerkjennes, og bygges videre på til formell kompetanse. Arbeidsplassen er en god arena for norskopplæring og utvikling av faglig kompetanse.

Strategi 2.4: Flere elever og studenter skal fullføre og bestå utdanning

Strategien innebærer å:

- følge opp elever, lærlinger og studenter systematisk
- sikre et inkluderende læringsmiljø
- sikre opplæring av høy kvalitet på alle læringsarenaer
- styrke helheten i opplæringsløpet
- videreutvikle og styrke karriereveiledning om utdannings- og yrkesvalg

Hvorfor gjør vi dette?

Å sikre en inkluderende, rettferdig og god utdanning, og fremme muligheter for livslang læring for alle er et av FNs bærekraftsmål. I Norge har vi kommet langt i retning av å nå målet. Vi har videregående opplæring (VGO) som er åpen for alle. Nesten alle ungdommer i et årskull begynner direkte i VGO etter grunnskolen. En høy andel elever fullfører og består med et fag- eller svennebrev som kvalifiserer til arbeidslivet, eller med generell studiekompetanse.

Frem til 2020 økte andelen som fullførte videregående opplæring på normert tid, parallelt med at andelen som sluttet eller ikke bestod falt. Denne trenden har fortsatt om vi ser på andelen som har fullført eller bestått videregående opplæring i løpet av en fem-seksårsperiode.

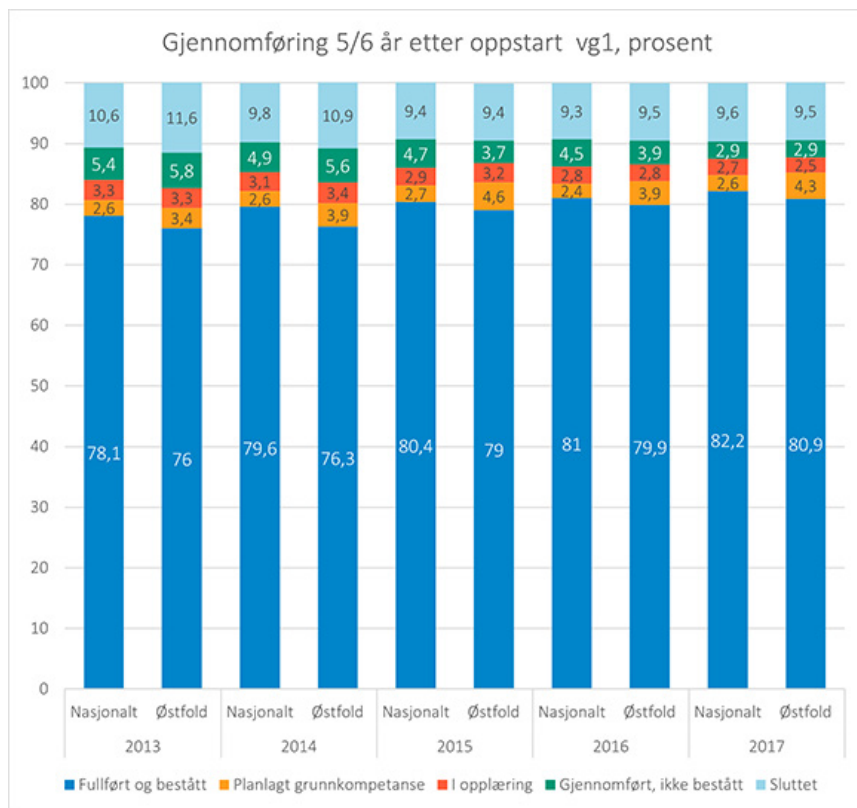
For andelen som fullfører og består i hvert enkelt skoleår, har utviklingen vært negativ både på nasjonalt nivå og i Østfold. siden 2020 Nedgangen i andelen som fullfører og består varierer mellom de ulike utdanningstypene. Det er i 2023/24 flest elever som fullfører og består innen yrkesfag (81.9 Prosent), mens studieforbereidende har hatt en markant nedgang siden toppåret 2019/2020¹ og ligger nå lavere enn yrkesfagene. Til tross for at det er en reduksjon i andelen som fullfører og består, er det ikke en markant økning i andelen elever som slutter. Det er derimot en økning i andelen elever som har stryk i ett eller flere fag («Ikke bestått»). Videre er det en svak økning i andelen elever i kategorien «Holder på». Dette er elever som ikke har bestått hele skoleåret, men som har fått en tilpasning; for eksempel et planlagt opplæringsløp hvor ett skoleår strekker seg over flere år. I lys av fullføringsreformen er det forventet at denne gruppen vil øke ytterligere i årene som kommer.

Fullført videregående opplæring er en viktig inngang til arbeidslivet og videre utdanning og det er over tid satt i gang mange tiltak for å øke læringsutbyttet og fullføringen i både videregående opplæring og i høyere utdanning. Ettersom det fortsatt er for mange som ikke fullfører en

¹ [Skoleårgjennomføring - Østfold fylkeskommune](#)

utdanning er det viktig å fortsette arbeidet med å utvikle, samordne og evaluere de ulike tiltakene for at flest mulig fullfører og består utdanningen sin.

Studier om frafall viser at det er mange ulike og sammensatte grunner til hvorfor ungdom avbryter utdanningen sin. Hvilke tiltak vi har og hvilke vi trenger for å få flere til å fullføre utdanningen sin må derfor ses i nær sammenheng med årsakene til frafall. Det er nødvendig med tett dialog og samarbeid mellom skolenivåer, mellom skole og næringsliv og med andre sentrale aktører for å redusere frafallet. Tiltakene må både være på både individ og systemnivå.

Årsaker til frafall

Kaja Reegård og Jon Rogstad (2017) beskriver fire sentrale typer frafall. *Definisjonsfracfall* handler om hvordan vi faktisk definerer frafall. Det å ikke fullføre planlagt studieløp i løpet av fem år defineres ofte som frafall. Setter man grensen på et annet tidspunkt, ville frafallet imidlertid vært betydelig lavere. *Kognitivt frafall* omhandler frafall fra den allmenne kunnskapsutviklingen. Statistisk måler vi frafall fra videregående skole, men for en del elever skjer det reelle frafallet allerede på barneskolen, målt ut fra tilegnelse av kunnskap. *Rådgivningsfracfall* handler derimot om at elevene velger feil etter å ha oppsøkt rådgiver. Eksempelvis vil elever som ikke ønsker å gå på studieforberedende løp ofte få råd om å velge yrkesfag, selv om det primære ønsket kan være å slippe mer skole. Når ungdommen gir opp fordi de ikke forventer å få læreplass eller jobb etterpå, snakker vi om en fjerde type frafall; *resignasjonsfracfall*

Strategi 2.5: Inkludering av hele arbeidsstyrken

Strategien innebærer å:

- samordne innsatsen for å øke inkluderingen i arbeidslivet
- utvikle lederkompetanse og organisasjonskulturer som fremmer inkludering
- legge til rette for at flere eldre kan stå i arbeid lenger
- øke sysselsetting av grupper som ellers kan være utsatt for ekskludering fra arbeidsmarkedet
- tilby skreddersøm og tett oppfølging av den enkelte i tråd med fullføringsreformen
- samkjøre individuelle karriereplaner på tvers av myndighetsnivåer og roller
- utvikle, samle og oppdatere et mer detaljert kunnskapsgrunnlag for å avgrense ulike målgrupper
- styrke entreprenørskapskompetansen og mulighetene til å skape sin egen arbeidsplass

Strategien må leses i sammenheng Regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd – strategi 1.5:

Hvorfor gjør vi dette?

Lavere befolkningsvekst og en aldrende befolkning gjør at det blir stadig færre personer i arbeidsfør alder i Østfold. Samtidig ser vi at en relativ stor andel av de i arbeidsfør alder, står utenfor arbeidslivet. Nær 1 av 4 i arbeidsfør alder i Østfold står i dag utenfor arbeidslivet (NAV 2024c).

Andelen østfoldinger utenfor arbeid og utdanning varierer i de ulike delene av fylket. Vi ser at kjønn, alder, helse, funksjonsevne, kulturell bakgrunn og utdanningsnivå har betydning for deltagelse i arbeidslivet.

Det unge utenforskapet er spesielt bekymringsverdig. I alderen 15-29 står 11,9 prosent utenfor arbeid eller utdanning. 6 prosent av disse har stått utenfor i 2 år eller mer. Vi ser at andelen unge som står utenfor er høyere blant innvandrere enn i øvrig befolkning (ABØ analyse, 2024)

Å falle ut av arbeidslivet i ung alder kan ha store konsekvenser for livskvaliteten gjennom livet.

Samtidig som andelen av befolkningen som er i arbeid eller utdanning synker, er behovet for arbeidskraft økende. I NAVs bedriftsundersøkelse 2024 rapporteres det at virksomhetene i Østfold mangler 1700 arbeidstakere (NAV, 2024a). To av ti virksomheter i Østfold forsøkte i 2024 å rekruttere medarbeidere uten å få tak i ønsket kompetanse.

Mangelen påvirker mange bransjer og sektorer. Det er vedvarende mangel på ingeniører, fagarbeidere innen bygg- og anlegg, servicearbeidere innen overnatting- og serveringsvirksomhet, sykepleiere og lærere. Dette påvirker både samfunnets evne til å løse oppgaver og næringslivets konkurransekraft og utviklingsmuligheter.

Arbeidslivet er en nøkkel til deltagelse og tilknytning til samfunnet. Kostnadene knyttet til å stå utenfor fellesskapet er store, både for enkeltmennesket, for næringslivet og samfunnet.

Årsakene til at personer står utenfor arbeidslivet er mange og ofte sammensatte og gjensidig forsterkende. Psykiske og fysiske helseutfordringer, svake språkferdigheter, manglende formell kompetanse eller lav utdanning, nedsatt funksjonsnivå er faktorer som ofte trekkes frem sammen med familiebakgrunn og sosial arv, som forklaringer på svak tilknytning til arbeidslivet. Utviklingstrekk i arbeidsmarkedet, med høyere langtidsledighet og økte krav til kompetanse kan forsterke flere av disse utfordringene.

At årsakene til at folk havner utenfor er mangfoldige og sammensatte, betyr at det er viktig med strukturert og samordnet innsats på mange samfunnsområder for både å forebygge utenforskap og inkludere flere i arbeids- og samfunnsnivå.

En spesiell innsats må rettes mot det unge utenforskapet. Dette krever innsats i utdanningsløpet, og i overgangen mellom de ulike nivåene i utdanningen og mellom utdanning og arbeid. Tiltakene må være bedre tilpasset unge med sammensatte utfordringer, og det må skapes helhetlige løsninger.

Arbeidslivsdeltakelsen blant den delen av befolkningen med ikke norsk bakgrunn er lavere enn befolkningen ellers. Dette kan handle om språkferdigheter, manglende eller ikke dokumenterbare formelle kvalifikasjoner, men også fordommer hos arbeidsgivere og diskriminering.

Den eldre delen av befolkningen er en viktig ressurs i arbeidslivet. Eldre i Norge er friske lengre enn før. Noen eldre arbeidstakere møter negative holdninger til alder på jobben. Dette kan føre til at flere går ut av arbeidslivet tidligere enn de ønsker. Når eldre arbeidstakere får brukt og utviklet kompetansen sin i arbeidslivet, bidrar det både til å møte et behov for arbeidskraft og til at eldre får leve gode liv.

Personer med nedsatt funksjonsevne er i mindre grad sysselsatt enn befolkningen for øvrig. Ifølge tall fra arbeidskraftundersøkelsen var sysselsettingen blant de som oppgir å ha nedsatt funksjonsevne (Stortingsmelding 32., 2020-2021) i overkant av 40 pst. i alderen 15–66 år i 2. kvartal 2020. Universell utforming og tilpassede løsninger må bli varige tiltak som sikrer at personer med funksjonsnedsettelse kan delta i arbeidslivet på lik linje med andre.

For å nå målet om økt sysselsetting må aktørene i arbeidslivet samarbeide sømløst. En samordnet bruk av virkemidler og strategier er avgjørende for å skape inkluderende og bærekraftige arbeidsplasser. Dette inkluderer å motvirke utenforskap gjennom utdanning, individuell tilrettelegging og mangfoldsfremmende tiltak. Mangfold i alder, bakgrunn, kjønn, seksuell orientering og funksjonsevne kan bidra til økt kreativitet og innovasjon. Å utvikle mangfoldsledelse og fremme anerkjennelse av mangfold styrker inkluderingen.

Tema 2: Grønn og rettferdig verdiskaping

Strategiene i de regionale planene skal legge grunnlaget for omstillingen av eksisterende næringsliv, stimulere til nyskaping og styrke næringslivet som en motor for en bærekraftig utvikling.

I Østfold har vi et næringsliv, arbeidsmarked og en økonomi som er tett integrert med hovedstadsregionen og verdensmarkedet. Dette gjør at utviklingen, utfordringene og mulighetene i fylket påvirkes av hva som skjer omkring oss.

De store klima- og naturutfordringene, den geopolitiske usikkerheten, den teknologiske utviklingen og endringer i handels- og forbruksmønstre gjør at fremtidsutsiktene er usikre.

Vi må ruste oss for endringer i forutsetninger, muligheter og behov. Vår evne til å håndtere og utnytte disse endringene – vår innovasjons- og omstillingsevne – og hvordan vi bruker og utnytter ressursene våre, vil prege utviklingen av fylket vårt

Vi må øke omstillingstakten og styrke omstillingsevnen i både samfunns- og næringsliv. Dette gjelder for store deler av Norge, noe som er tydeliggjort i «Omstillingsbarometeret» (Abelia-rapport 2024) som publiseres årlig av Abelia. Omstillingen må skje i form av nye, grønne bedrifter og næringer, samtidig som vi utvikler eksisterende næringsliv. Samtidig må vi øke verdiskapingen som de siste årene har utviklet seg svakere enn nødvendig (regionalanalyse.no 2024. Rapport om Østfold) Skal vi klare dette må omstillingsarbeidet skje i et tett samarbeid mellom næringslivet, akademia og andre aktører og organisasjoner som har virkemidler som kan styrke utviklingen.

Det grønne skiftet vil kreve omfattende innovasjon og omstilling i alle samfunnssektorer. En av de mest betydningsfulle endringene vi står overfor er omlegging fra fossile til fornybare energikilder. Utfasing av fossil energi vil kreve både økt produksjon og tilgang til grønn og fornybar energi, samt at vi utnytter allerede tilgjengelig fossilfri og grønn energi mer effektivt. Økt grønn og fornybar strømproduksjon, bedre energiinfrastruktur, økt bruk og utnyttelse av bioenergi, overskuddsvarme og fjernvarme, samt energieffektivisering, er alle tiltak som spiller en nøkkelrolle i overgang til lavutslippssamfunnet.

En annen vesentlig endring er overgangen til sirkulær økonomi. Muligheten til å nå FNs bærekraftsmål og målene i naturavtalen er tett knyttet til hvordan vi utnytter ressurser, potensialet for «grønn vekst» og utvikling av økonomisk bærekraftige «grønne næringer» basert på sirkulære forretningsmodeller.

Økende omfang av digitalisering, og bruk av kunstig intelligens, påvirker utviklingen i flere samfunnssektorer. Eksempelvis kan digitalisering gi grunnlag for mer effektive og grønnere produksjonslinjer. Digitalisering legger også grunnlaget for en mer effektiv tjenesteproduksjon blant annet i helse- og omsorgssektoren, og annen offentlig og privat tjenesteutvikling. Digitalisering er, sammen med grønn omstilling, en del av det som kalles en «tvillingomstilling» av industriell produksjon og økonomisk aktivitet. Ved å kombinere de to endringskreftene kan vi skape en mer bærekraftig, effektiv og innovativ økonomi.

For å lykkes med omstillingen til en mer bærekraftig verdiskaping er det nødvendig å etablere en kultur for kreativitet og innovasjon, sikre tilgang til kapital og kunnskapsmiljøer og kompetent

arbeidskraft, samt etablere et tett samarbeid mellom ulike aktører som bedrifter, akademia og myndigheter.

God og relevant kompetanse er avgjørende for all omstilling, verdiskaping og vekst i en region. Kunnskaps- og forskningsdrevet innovasjon legger grunnlag for utviklingen av nye løsninger og vil gi avgjørende bidrag til «grønn» omstilling og vekst, og til å møte klima- og miljøutfordringene.

Utvikling og bruk av kunnskap, og regional kompetanseheving, vil i stadig større grad bli et konkurransefortrinn på alle nivå. «Smart spesialiseringsanalysen» gjennomført i 2023 (Widenhofer, G. m.fl. 2023) viser at de ansattes kompetanse trekkes frem som det viktigste fortrinnet for næringslivet i Østfold. I Østfold finnes det både høyskoler, innovasjons- og utviklingsmiljøer med betydelig kunnskap og aktivitet. I tillegg er samarbeid med universitets- og høyskolesektoren og andre FoU-miljøer utenfor regionen viktig for regionens innovasjonssystemer og næringsklynger. Det er i dag stor variasjon mellom universiteter, høyskoler og forskningsmiljøene når det gjelder omfang av direkte kontakt og samarbeid med næringslivet. Undersøkelser peker på at kulturforskjeller og ulike incentivordninger kan være en barriere for slik kontakt og at tilrettelagte møteplasser er viktig for å øke samarbeidet mellom forskningsmiljøer og næringsliv.

Strategi 2.6: Sikre næringslivet tilgang til fornybar og fossilfri energi

Strategien må leses i sammenheng med Regional plan for areal og mobilitet, strategi AM3.19

Strategien innebærer å:

- Fase ut fossil energi
- Bruke tilgjengelig energi mer effektivt
- Øke produksjon av fossilfri energi
- Etablere robust og fremtidsrettet infrastruktur for distribusjon av energi
- Samordning av offentlig sektor og energiaktører på regionalt nivå

Hvorfor gjør vi dette?

Industrien står for 28 prosent av klimagassutslippene og 40 prosent av energibruken i Østfold. Selv om den største delen av energiforbruket i industrien er fossilfri eller avfallsbasert, er over 1 TWh av energien som brukes, basert på fossile energikilder (ABØ analyse 2024). Tilnærmet alle klimagassutslippene fra industrien er knyttet til noen få store punktutslipp. Skal utslippene fra industrien reduseres må produksjonsprosesser elektrifiseres eller baseres på andre fossilfrie energikilder.

I Østfold bruker vi mer energi enn vi produserer. I tillegg har vi et betydelig effektunderskudd om vinteren. Det kommer av at det meste av energien som produseres i fylket kommer fra

elvekraftverk med liten regulerings- og magasineringsmulighet. Vannføringen, og dermed energiproduksjonen, er høyest i sommerhalvåret når forbruket er lavest. Vi er derfor avhengig av import av energi i de periodene forbruket er høyt og produksjonen er lav.

Kapasiteten i strømmettet begrenser vår tilgang til energi produsert andre steder i landet. Dette begrenser muligheten til elektrifisering av produksjonsprosesser, utvikling og utvidelse av eksisterende virksomheter og etablering av nye virksomheter som har stort energibehov.

Arbeidet med å øke kapasiteten i nettet er i gang, men med dagens oppgraderings- og utbyggingstempo vil vi ikke få tilstrekkelig kapasitet før mot slutten av planperioden.

For å sikre raskest mulig oppgradering og utbygging, og best mulig samfunnsmessig effekt av investeringene i strømmettet, bør behov og prioriteringer samordnes på regionalt nivå. Dette gjøres gjennom prioritering av regionale næringsområder og prinsipper for prioritering (Se strategi AM 3.19 og KV 2.7) Samtidig må arbeidet med å redusere energibehovet, utnytte alternative energikilder og overskuddsvarme og reststrømmer, fortsette.

Mange av våre bedrifter har allerede redusert sitt energiforbruk og sine utslipp vesentlig. Dette er gjort blant annet ved energieffektiviseringstiltak, gjennom å legge om til sirkulære praksiser, benytte reststrømmer fra egen produksjon og energiomlegging. Noen har også blitt energileverandører til andre deler av samfunnet, ved å levere bioetanol, biogass eller overskuddsvarme til fjernvarme. Ved å effektivisere produksjonsprosesser og energibruk, utnytte reststrømmer og alternative energikilder, reduseres behovet for tilført energi. Dette er et viktig bidrag til å redusere energibehov, fase ut fossile energikilder og dermed redusere klimagassutslippene fra industrien.

Utnyttelse av overskuddsenergi til f.eks. fjernvarme for annet næringsliv, offentlige bygg og boliger kan redusere behovet for elektrisk energi. Egen energiproduksjon og økt samhandling med nabobedrifter vil bidra til at det er mulig å fase ut fossil energibruk.

Overskuddsvarme fra avfallsanleggene i fylket er en viktig energikilde for flere av de største industriaktørene våre. Nasjonale og internasjonale klimavirkemidler (karbonkostnader), kombinert med markedsmekanismer i avfallsmarkedet, gjør at muligheten til å utnytte overskuddsvarmen er under press. Dersom energien fra avfallsforbrenning faller bort, må energien erstattes av andre energikilder. Energiproduksjonen fra avfallsforbrennings-anleggene er et viktig bidrag for å redusere behovet for annen energi i industrien og bør derfor beholdes. Utslippene fra avfallsforbrenningen bør håndteres ved karbonfangst og -lagring.

Økt fleksibilitet i energiforbruket er en del av løsningen på energiknappheten. Elektrisitet er fleksibelt og kan brukes til alt fra industriprosesser til transport og oppvarming. Andre typer energi, som varmt vann, er kun egnet til oppvarming. Ved å ta i bruk alternative varmekilder som solvarme, bioenergi og overskuddsvarme fra industrien, kan elektrisitet frigjøres til annen bruk.

Videre kan både energilagringssystemer og forflytting av forbruk, både i industrien og hos privatpersoner, bidra til å avlaste strømmettet og frigjøre kapasitet.

Sammenlignet med andre fylker, er biogassproduksjonen i Østfold stor, og det finnes mye uutnyttet biogass i og i nærheten av industribedriftene som kan brukes til å erstatte fossil gass. Ved å ta i bruk mer næringsavfall sammen med andre råvarer som gjødsel og matavfall, kan produksjonen av biogass økes betydelig.

Handelsnæringen har gjennomført betydelige energieffektiviseringstiltak de siste årene, med senking av kjølebehov, mer energieffektiv belysning og bedre energistyring. Mange virksomheter er imidlertid små, og faller derfor utenfor dagens offentlige støttesystemer. Det er fremdeles et stort effektiviseringspotensial knyttet til disse virksomhetene.

Et robust og framtidsrettet energisystem bør utvikles i dialog mellom energiselskaper, infrastruktureiere, næringsliv og kommuner. Samarbeid og helhetlig bruk av virkemidler må derfor ligge til grunn for et energisystem i regionen som tilbyr en energimiks som avveier lokalt energibehov og effektopper opp mot kostnad og hensyn til natur, økosystemer og friluftsverdier

Strategi 2.7: Koordinert planlegging for bærekraftige verdikjeder og bedre utnyttelse av ressurser

Strategien må leses i sammenheng med Regional plan for areal og mobilitet, strategi 3.19

Strategien innebærer å:

- Peke ut og etablere regionale næringsområder
- legge til rette for etablering av flere industrielle symbioser
- legge til rette for effektiv ressurs- og energiutnyttelse, redusert transportbehov og tilgang til kompetent arbeidskraft ved planlegging og etablering av næringsområder
- styrke bærekraftige verdikjeder og identifisere og tilrettelegge for etablering av nye virksomheter og utvikling av eksisterende virksomheter

Hvorfor gjør vi dette?

Riktig lokalisering og samlokalisering av beslektede virksomheter er et verktøy for å skape øket verdiskaping og konkurransekraft, en bærekraftig arealbruk og forvaltning, redusere transportbehovet og utnytte ressurser. Lokalisering av virksomheter skal i hovedsak skje ut fra prinsippet om «rett virksomhet på rett sted» (ABC-prinsippet – veileder- lenke).

Med en bevisst og rett lokalisering av virksomheter vil vi kunne legge til rette for at behovet for investeringer i infrastruktur begrenses, at energibehovet løses lokalt, at avfall og svinn blir minst mulig og at ressursene utnyttes effektivt på tvers av virksomheter og verdikjeder.

Et av grepene for å få til dette er å utpeke områder som får status som «regionale næringsområder». (se strategi 3.19 og retningslinje 28/alt. 1 eller retningslinje 30/alt. 2 i Regional plan for areal og mobilitet). Statusen som «regionalt næringsområde» kan oppnås om området er av en viss størrelse (i hovedsak over 500 daa) som har en regional funksjon, enten i form av å samle/være en viktig del av større verdikjeder og være viktig for regionale verdiskaping eller har en betydelig posisjon i det regionale arbeidsmarkedet. For å få status som «Regionalt næringsområde» kreves det at det, der det er naturlig, samarbeides på tvers av kommunegrensene om utviklingen av området. Herunder må det samarbeides om hvilke typer virksomheter som det skal legges til rette for, at det gjennomføres energianalyser, en vurdering av ressursutnyttelse (symbioser) og utnyttelse av spillvarme. Regionale næringsområder skal prioriteres ved offentlig investeringer i infrastruktur og tjenestetilgang.

Det bør legges til rette for samarbeid og etablering av flere industrielle symbioser i de regionale næringsområdene. Et slikt samarbeid mellom beslektede virksomheter, i eller på tvers av verdikjeder, kan gi grunnlag for nye og grønne verdikjeder ved at bedrifter kan utnytte eksempelvis overskuddsvarme, rest-/sidedrømmer fra andre bedrifters produksjon i egne produksjonsprosesser og produkter. For å sikre verdiskapingspotensialet til de industrielle symbiosene må det sikres tilgang til nødvendig grønn infrastruktur til de samarbeidene bedriftene.

Aktuelle interessenter, inkludert kommune og eventuelle andre offentlige instanser, må samarbeide for å finne gode løsninger.

Det må legges til rette for utviklingen av en effektiv og grønn infrastruktur for godstransport. Til tross for lavere pris og vesentlig lavere karbonfotavtrykk står bane- og sjøbasert transport for en liten del av transporten i dag.

En bevisst lokalisering av virksomheter, som tar hensyn til tilgang til energi og infrastruktur er viktige verktøy for å nå mål om bærekraftig produksjon og forbruk, grønn omstilling og utnyttelse av ressurser. Denne forståelsen for en nødvendig endring i disponering av arealer og øvrig ressursdisponering har ført til - med utgangspunkt i fylkenes regionale næringsstrategier (smarte spesialiseringsstrategier) at fylkeskommunene, Innovasjon Norge, Forskningsrådet og Siva har identifisert felles avgrensede samfunnsoppdrag (missions).

Faktaboks: Missions

Samfunnsoppdrag - eller «missions» - handler om store, dristige og målbare satsinger som er rettet mot å løse store og komplekse samfunnsutfordringer som klima eller utenforskap. Samfunnsoppdragene krever samordnet og tverrsektorielt samarbeid. Samfunnsoppdragene som er identifisert i et samarbeid mellom landets fylkeskommuner, Innovasjon Norge, Forskningsrådet og SIVA basert på det som kalles «Nasjonal samhandlingsmodell» er: 1. Utvikle industriell symbiose på tvers av verdikjeder 2. Bygge infrastruktur for det grønne skiftet 3. Kompetanseløft for å realisere de grønne verdikjedene. Målene for satsingen er bl.a. at innen 2030 skal hvert fylke realisere minst to industrielle symbioser.

Strategi 2.8: Omstilling til en mer sirkulær økonomi

Strategien innebærer å:

- avdekke mulighetsrommet for nye (sirkulære) forretningsmodeller og grønne verdikjeder
- utforme omforente mål for en sirkulær omstilling i Østfold
- øke næringslivets og offentlig sektors kunnskap om sirkulærøkonomi, sirkulære løsninger og forretningsmodeller, regler og rammeverk
- identifisere barrierer for deling, ombruk, gjenbruk og vedlikehold
- ta i bruk indikatorer og standarder for sirkulære forretningsmodeller
- skape markeder og øke etterspørselen etter sirkulære produkter og tjenester produsert for å vare, repareres, ombrukes og gjenbrukes
- styrke samarbeidet om sirkulær ressursbruk

Hvorfor gjør vi dette?

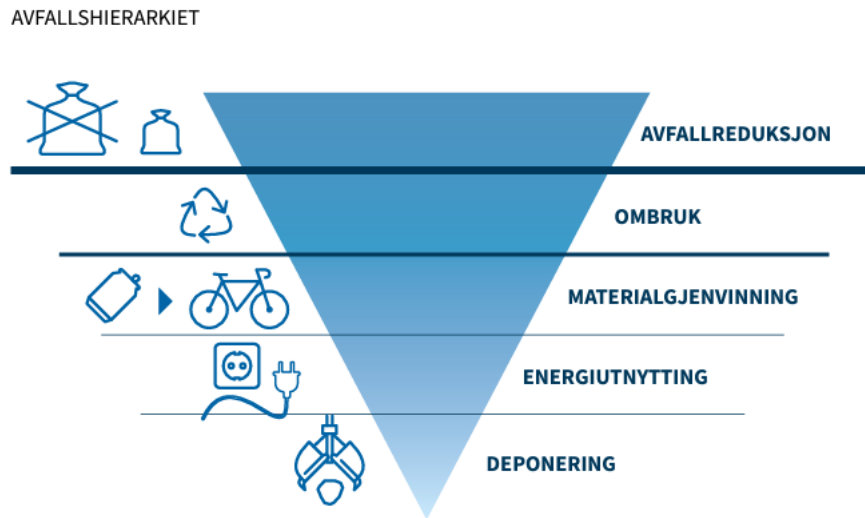
En betingelse for omstilling til et mer bærekraftig samfunn er kunnskap og kompetanse om innovative sirkulære løsninger og evnen til å utvikle dem. Denne må utvikles gjennom samarbeid mellom næringsliv, akademia og offentlig sektor.

Ressursene og de naturgitte fortrinnene i fylket bør utnyttes gjennom å stimulere til en overgang til en sirkulær økonomi. Gjennom dette kan næringslivets konkurransekraft styrkes, ressurseffektiviteten økes og miljøpåvirkningen reduseres. Overgangen til en mer sirkulær økonomi innebærer en rekke muligheter og behov innenfor ulike verdikjeder. Utnyttelse av restressurser fra landbruket og ombruk av byggematerialer innenfor bygg og anleggsnæringen er viktige tiltak innen sirkulærøkonomi. Overgangen treffer imidlertid sektorene forskjellig, og krever derfor ulike virkemidler.

En regional ressurskartlegging kan gi oss bedre forståelse av hvilke ressurser som finnes i regionen, og hvordan de i framtiden kan brukes til økt sirkulær verdiskaping. Dette gir grunnlag for å utvikle strategiske satsninger på ulike former for sirkulær omstilling.

Sirkulære forretningsmodeller gir nye muligheter for å skape lønnsom og bærekraftig næringsvirksomhet. Disse nye forretningsmodellene drives fram av nye tekniske løsninger, digitalisering, innovasjoner motivert av bærekrafthensyn, og ønsker om å kunne levere kundeverdier på nye måter.

Et sentralt prinsipp i avfallshåndteringen går ut på behandle avfall så nær toppen av avfallshierarkiet som mulig.

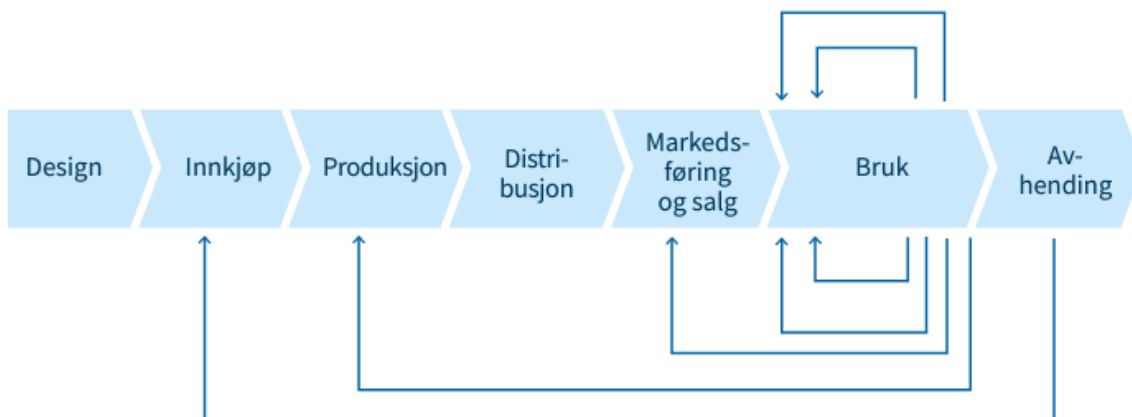
Sirkulære forretningsmodeller er av fem hovedtyper:

- sirkulære forsyningskjeder, som bruker produktdesign for å fremme sirkulært forbruk,
- gjenvinning og resirkulering, som innebærer at brukte materialer og avfallsprodukter anvendes på nytt (for eksempel gjennom industriell symbiose)
- delingsplattformer, som gjør det mulig å øke kapasitetsutnyttelsen av ulike produkter, varer og tjenester
- Produktlivsforlengelse, som forlenger livet til produkter gjennom reparasjon, oppgradering, reproduksjon eller bruksalg, og
- Produkt som tjeneste, hvor tjenester eller produktresultater omsettes framfor at noen har eierskapet til produktet eller tjenesten

Overgangen til en sirkulær økonomi vil kreve tydelige signaler og rammer, utvikling av kunnskap og teknologi, tilgang til kompetent arbeidskraft og til dels ny kompetanse i tillegg til et fungerende marked og etterspørsel etter nye produkter og tjenester. Gjennom etablerte klynge- og nettverkssamarbeid kan det legges til rette for gjensidig læring og kompetansebygging om sirkulær økonomi, og å fremme sirkulære og klimasmarte løsninger i næring, industri og jord- og skogbruk.

SIRKULÆRE FORETNINGSMODELLER

Strategi 2.9: Vekst og verdiskaping basert på bærekraftig utnyttelse av fornybare naturressurser

Strategien innebærer å:

- øke en bærekraftig utnyttelse av fornybare naturressurser innen f.eks. landbruk, bio- og marine ressurser
- utvikle teknologi og løsninger for mer effektiv utnyttelse av ressursene
- utvikle nye produkter, materialer og tjenester basert på fornybare ressurser
- øke samarbeidet mellom forsknings- og utviklingssektoren og næringslivet

Hvorfor gjør vi dette?

Bærekraftig bruk, utnyttelse og forvaltning av naturressurser er en nøkkel til lokal og regional verdiskaping og en viktig faktor for konkurransekraft og utvikling i nye og eksisterende virksomheter. Hvordan vi velger å bruke og utnytte ressursene vil påvirke vår evne til å løse de store utfordringene vi som samfunn står overfor knyttet til natur og klimakrisen, fordeling av goder og evnen til å håndtere endringer.

Fornybare naturressurser er en stor og viktig ressurs i vår region. Østfold er en betydelig jordbruks- og skogbruksregion. Fornybare naturressurser gir ikke bare grunnlaget for biobaserte produkter, produksjonsmetoder og utviklingen av bioøkonomien, men de kan også brukes til karbonlagring, energiproduksjon og for utvikling av reiselivsnæringen.

Øket selvforsyningsgrad av mat og energi, redusert press på biologisk mangfold, kutt i klimagassutslipp og et godt grunnlag for verdiskaping og nye arbeidsplasser er viktige mål som

ligger til grunn for denne strategien. For å nå disse målene må det legges til rette for økt bærekraftig bruk og utnyttelse naturressursene. Dette vil kreve innsats knyttet til hele verdikjeden. Det må utvikles teknologi, produksjonsmetoder, tjenester og forretningsmodeller for bedre utnyttelse.

Det må utvikles nye biobaserte produkter, materialer og tjenester. Avfall og restprodukter må utnyttes, gjenvinnes eller resirkuleres og det må utvikles og spres kunnskap. Det er viktig at vi klarer å bygge opp under og styrke sammenhengende verdi- og forsyningskjeder i fylket vårt. Rammene for næringsvirksomhet knyttet til bruk av naturressurser må derfor være forutsigbare og sikre, slik at ressursene kan hentes ut, foredles og nå et marked.

Fornybare naturressurser er et knapphetsgode som må utnyttes effektivt. For å få til dette er det nødvendig å utvikle teknologi og infrastruktur som kan bidra til å forbedre produksjonsprosessene, øke effektiviteten og redusere kostnadene. Dette gjelder både utnyttelsesgraden i råstoffet og hvordan restprodukter brukes og utnyttes.

Fornybare naturressurser må forvaltes på en bærekraftig måte for å sikre langsiktig verdiskaping. Det innebærer at ressursene må brukes og utnyttes på en måte som beskytter økosystemene som gir oss disse ressursene, og at vi klarer å opprettholde en bærekraftig forsyningskjede som er økonomisk og sosialt rettferdig. I sårbare naturområder og i områder av stor verdi for rekreasjon og friluftaktivitet må all bruk og utnytting skje innenfor bærekraftige rammer.

Strategi 2.10: Styrket og målrettet samarbeid i innovasjonssystemene innenfor utpekte satsingsområder

Strategien innebærer å:

- koordinere og samordne ressurser, aktiviteter og tiltak regionalt for å løse nærmere bestemte samfunnsutfordringer
- utvikle regionalt tilpassede strategier på noen utvalgte næringsområder, basert på relaterte aktiviteter, verdikjeder, teknologiområder eller kompetanser i regionen
- benytte kunnskapsgrunnlag og anbefalinger fra «Smart spesialiseringsanalyser» (og annet kunnskapsgrunnlag) for å utvikle omforente visjoner, mål og prioriteringer for bærekraftig vekst
- utnytte potensialet for samarbeid innenfor og mellom næringsklyngene
- tilrettelegge for økt tilgjengelighet og bruk av testfasiliteter
- etablere forpliktende partnerskap for å følge opp og gjennomføre strategiene
- skape nye arbeidsplasser gjennom nyskaping og entreprenørskap
- styrke entreprenørskaps- og innovasjonskompetansen i hele utdanningsløpet
- bidra til bedre gründermiljøer i ulike deler av fylket
- sikre at nyetablerte virksomheter får tilgang på kompetanse om forretningsdrift og kjennskap til relevante finansielle virkemidler
- styrke tidligfasefinansiering gjennom å trekke institusjonelle og private investorer tettere inn i regionale partnerskap og andre samarbeidsarenaer

Hvorfor gjør vi dette?

Næringslivet, kunnskapsmiljøene og det offentlige må samarbeide tettere og smartere i et samspill som utnytter regionale forutsetninger og ressurser, samt kunnskaps- og teknologiområder, mer effektivt på prioriterte områder. Regionale forsknings- og utdanningsmiljøer bør ta sentrale roller i å utløse slike muligheter og skape nettverk til nasjonale og internasjonale kunnskapsaktører. Målet er å oppnå en regional innovasjonskapasitet og – evne som er internasjonalt konkurransedyktig. En stadig mer kompleks og raskere teknologi- og materialutvikling, krevende kunder og sterkere konkurranse utfordrer bedriftene. For teknologi-intensive bedrifter er pilotering, testing og simulering en viktig del av teknologimodningen fra forskning til marked og må i større grad inngå i innovasjonsarbeidet. Det innebærer at innovasjonsinfrastrukturen og virkemidlene må tilpasses dette.

Det er på samme måte behov for samordnet innsats om vi skal lykkes med omstillingen til en bærekraftig vekst og verdiskaping. Eksisterende og nye samarbeidsarenaer i regionen må utvikles og brukes strategisk for å skape felles forståelse, felles mål og å gi retning og kraft til innovasjon og vekst.

Utvikling av bærekraftige forretningsmodeller og produksjonslinjer er sentralt for å øke omfang og fart på grønn omstilling og konkurransekraft i næringslivet. Gjennom å styrke samarbeid og samspill i innovasjonssystemene kan verdiskaping og bærekraft økes ved hjelp av nye forretningsmodeller og verdikjeder der fornybare og bærekraftige løsninger, i form av eksempelvis sirkulære forretningsmodeller, vil spille en sentral rolle.

God kjennskap til regionale styrker og fortrinn er et viktig utgangspunkt for den regionale planleggingen, og gir grunnlag for verdiskapende samarbeid mellom offentlig sektor, forskning, kunnskapsmiljøer og næringsliv. «Smart spesialisering» kan være en egnet metode til samarbeid om å utforske og utvikle nye nisjer for næringsutvikling der regionen kan bli konkurransedyktig.

En utvikling av innovasjonssystemene er i økende grad rettet inn mot å håndtere større samfunnsoppdrag («missions») for å løse overordnede og komplekse samfunnsutfordringer. På regionalt nivå gjennomføres satsingen i «firepartssamarbeidet», som består av fylkeskommunene, Innovasjon Norge, SIVA og Norges forskningsråd. Dette er nærmere beskrevet under *Strategi 2.7: Koordinert planlegging for bærekraftige verdikjeder og bedre utnyttelse av ressurser*.

Det kan være behov for å utvikle nærings- og kompetanseorienterte delstrategier som fremmer entreprenørskap, innovasjon, kommersialisering og omstilling i etablert næringsliv. Alt dette er viktige oppgaver som best kan løses gjennom bredt samarbeid i de regionale innovasjonssystemene.

Næringsklyngene har potensial for å skape synergier og gi grunnlag for nye samarbeidsområder. Klyngene vil være et godt utgangspunkt for å videreutvikle og utnytte etablerte samarbeidsstrukturer og finne fram til nye samspillmodeller der aktørene kan trekke i samme retning. Dette vil styrke de funksjonene klyngene allerede har og videreutvikle rollen som møteplass og strategisk samarbeidsaktør. Klyngene kan ha en viktig rolle i det grønne skiftet, blant annet gjennom å støtte små og mellomstore bedrifter med å identifisere, utvikle og gjennomføre

omstillingsstrategier. Det forutsetter imidlertid at klyngeorganisasjonen får nødvendig støtte og kompetanse til å kunne ta denne rollen.

Økt kommersialisering av forskningsresultater, i form av for eksempel nye produkter til markedet, etablering av nye bedrifter, patentering og lisensiering, er et viktig mål i innovasjonssatsinger. Det kan være ressurskrevende, med hensyn til både kostnader og tid, å utvikle og optimalisere nye produkter og løsninger som lykkes kommersielt i markedet. For mange bedrifter og virksomheter vil innovasjons- og utviklingsarbeid dermed være forbundet med risiko. Bedre muligheter for å teste og verifisere nye produkter og løsninger vil redusere risikoen for den enkelte virksomhet.

Våre bedrifters tilgang til og bruk av testfasiliteter er varierende. Det kan skyldes at tilbudet ikke er tilpasset behovet den enkelte virksomhet eller bransje har, for store avstand eller manglende kjennskap til hva som eksisterer og hvordan de kan brukes. Gode testfasiliteter og god kontakt med forsknings- og kunnskapsmiljøer vil kunne gi grunnlag for økt kommersialisering av forskningsresultater. Det er grunn til å tro at styrking av denne type infrastruktur kan gi grunnlag for økt eksport av produkter og løsninger utviklet i Østfold, og dermed styrke regionens internasjonale konkurransekraft.

FAKTABOKS: INNOVASJONSSYSTEM

Innovasjonssystem omfatter alle faktorer som bestemmer innovasjonsprosessen, det vil si alle viktige økonomiske, organisatoriske, sosiale, politiske og institusjonelle forhold som påvirker utvikling, spredning og bruk av innovasjoner. Begrepet retter oppmerksomhet mot bedrifters og næringslivets omgivelser. Forhold i omgivelsene kan både støtte og hemme bedrifters innovasjonsprosesser. Innovasjonssystem er et sentralt begrep for å forklare stor og liten innovasjonsaktivitet og graden av økonomisk utvikling i bestemte regioner og land.

Selv om innovasjon skjer i bedrifter og organisasjoner, innoverer nesten ingen bedrifter kun med hjelp av interne ressurser. Bedrifter henter ideer, informasjon og kunnskap fra en rekke aktører langs verdikjeden og fra sluttbrukere, konkurrenter og ulike kunnskapsaktører, som universiteter, forskningsinstitutter og konsulenter. I tillegg påvirker det institusjonelle rammeverket av lover, regler, normer og rutiner innovasjonsaktiviteten til bedrifter.

Innovasjonssystemer består av tre hoveddeler. Den første delen er aktørene, som er private bedrifter, offentlige organisasjoner som sykehus og kunnskapsaktører som universiteter. Det er aktører som innoverer, ved for eksempel å skape nye produkter og tjenester, og som utvikler og sprer viktig kunnskap som kan benyttes i innovasjonsprosesser. Den neste delen er nettverket mellom aktørene, for eksempel samarbeid mellom bedrifter i klyngeprosjekter og med universiteter. Innovasjonssystem kjennetegnes og defineres av langvarig samarbeid mellom aktører. Den tredje hoveddelen er institusjoner, som i litteraturen om innovasjonssystemer forstås som formelle regler, lover og reguleringer og uformelle normer, rutiner og etablert praksis. Institusjoner påvirker hvordan aktører handler og samarbeider med hverandre.

Funksjonen til innovasjonssystemer har tradisjonelt vært å stimulere innovasjonsprosesser. Det skal skape konkurransekraft til viktige næringer i regioner og land og dermed bidra til utvikling av høyere velstand.

I senere tid er også utvikling i innovasjonssystemer sett på som viktig for å håndtere store samfunnsutfordringer. Det bygger på at utfordringer blant annet krever teknologiske innovasjoner og endringer i formelle og uformelle institusjoner. Tanken er at innovasjonssystemer må endres fra å ha utvikling av næringslivets konkurransekraft som sentral oppgave til også å bidra til å løse utfordringer som fremvekst av et mer bærekraftig samfunn.

Kilde: Store norske leksikon. Utdrag av tekst skrevet av Arne Isaksen (Universitet i Agder) og Finn Ørstavik (Universitetet i Sørøst-Norge) 2022.

Faktaboks: Regional Innovation Valleys

Programmet «Regional Innovation Valleys» er en del av EU sin «New European Innovation Agenda».

Overordnet handler programmet om å koble sammen regioner i Europa for at de skal samarbeide om å styrke sine innovasjonssystemer og rette sine virkemidler mot felles utfordringer. Regioner på ulikt utviklingsnivå som har likeartede utfordringer og muligheter, skal samarbeide om å styrke respektive fortrinn og spesialiseringer basert på smarte spesialiseringsstrategier. Dette skal bidra til å utløse Europas innovasjonspotensial ved å løse viktige samfunnsutfordringer med ny og grensesprengende teknologi og føre til at europeiske regioner og land styrker sin internasjonale konkurransekraft og bærekraftige verdiskaping.

Dette kan være en aktuell mulighet og virkemiddel for utvikling av regionale innovasjonssystem i Østfold.

Strategi 2.11: Forskningsbasert kunnskap og innovasjon for omstilling og bærekraftig verdiskaping

Strategien innebærer bl.a. å:

- styrke samarbeid og samspill mellom FoU-miljøer, academia, bedrifter, offentlig sektor og sivilsamfunnet
- prioritere og innrette offentlige tilskuddsordninger til økt samarbeid mellom FoU og næringsliv knyttet til prioriterte satsingsområder
- styrke rådgivnings- og veiledningstjenester
- utvikle og ta i bruk ny kunnskap for grønn og digital omstilling

Hvorfor gjør vi dette?

Forskning, kunnskapsbasert innovasjon og teknologiutvikling gir ikke bare grunnlag for, men er en betingelse for grønn omstilling og vekst. Kunnskap må omsettes til innovasjon, nye konsepter og løsninger som øker bærekraften i produksjon og forbruk. Energiomstilling, teknologisk utvikling og digitalisering er svært viktige deler av grønn omstilling. I takt med at oppgaver blir digitalisert og automatisert, vil behovet for arbeidstagere med teknologiske kompetanse øke. Den ønskede omstillingen er betinget av tilgang på kompetent arbeidskraft og samarbeid med forsknings- og utviklingsmiljøer.

Flere bedrifter må forsterke sin innsats og evne til å utvikle unike produkter og tjenester med høyere kunnskaps- og teknologi-innhold for å konkurrere i et globalt marked. Innovasjon – både forsknings- og erfaringsbasert – er en sentral premisse for vekst og økt verdiskaping i alle bedrifter. Også i offentlig sektor er det behov for innovasjon knyttet til produksjon av tjenester og økt effektivitet.

Enkelte bedrifter og næringer er mer innovasjonsintensive enn andre, men utgjør ofte en liten del av sysselsettingen og verdiskapingen. For den samlede innovasjonsevnen og verdiskapingen i regionen kan innovasjon i mindre innovasjonsintensive næringer være vel så viktig. Innovasjon kan foregå i alle bedriftens «grunnfunksjoner», både produkt-, tjeneste-, prosess-, organisasjons-, markeds- og distribusjonsutvikling med mer.

Mange bedrifter har et uforløst potensial og mulighet til å øke sin innovasjonskapasitet. Sterkere markedsorientering og internasjonalisering kan kreve ny kompetanse og/eller samarbeid med både private og offentlige aktører i virkemiddelapparatet som har kompetanse og tilbud om dette. Nye forretningsmodeller, kommersialisering og nasjonal/internasjonal ekspansjon av virksomheten er andre områder som er knyttet til FoU- og innovasjonsaktivitet, noe som kan være krevende for mange bedrifter å lykkes med.

Samarbeid med forskningsinstitutter og universiteter og høyskoler er viktig for økt forskningsinnsats. Nasjonale undersøkelser viser at særlig SMB i større grad kan samarbeide med disse aktørene for å utvikle mer konkurransedyktige og bærekraftige produkter og tjenester. Samarbeid med rådgivningsmiljøer innen innovasjon og forretningsutvikling er også viktig for å effektivisere innovasjonsprosessene.

Innsats for kunnskapsbasert innovasjon må ta tak i utfordringene både i bedriftene og forsknings- og utdanningsmiljøene. Mange bedrifter innoverer basert på erfaringsbasert kunnskap og korte avstander mellom operatørene og ledelsen. Bedrifter som har høy grad av erfaringsbasert innovasjon, kan forsterke og forbedre innovasjonsarbeidet ved å kombinere dette med mer kunnskapsbasert kunnskap, -metode og -kompetanse. Bedriftenes evne til å tilegne seg og nyttiggjøre seg ny kunnskap er en forutsetning for innovasjon. Nye samfunns- og markedsutfordringer, fornyelse og omstilling krever ofte ny kunnskap og teknologi, og både kunnskapsnivået og læringsevnen i bedriftene kan være avgjørende for å lykkes. For bedriftene vil flere ansatte med formell FoU-kompetanse være en fordel for bl.a. lette kunnskapsoverføring. På samme måte vil både FoU- og utdanningsmiljøer ha behov for å forstå bedriftenes behov og bli bedre samarbeidspartnere for næringslivet ved å utvikle, formidle og tilby relevant kunnskap.

Regional plan for Areal og mobilitet

Innledning

Regional plan for areal og mobilitet gir overordnede rammer og føringer for kommunal, regional og statlig areal- og mobilitetsplanlegging i fylket. Planen skal gi forutsigbare rammer, se regionale mål og lokale behov i sammenheng, og danne grunnlag for samarbeid og dialog. Planen legger opp til et styrket samspill mellom kommunene som arealmyndighet og lokal samfunnsutvikler, og andre samfunnsaktører. Fylket er mangfoldig med ulike forutsetninger, utfordringer og muligheter. Samfunnet står overfor sammensatte utfordringer som gjør flere felles grep nødvendige, samtidige som virkemidlene i planen i størst mulig grad skal tilpasses de ulike utfordringene kommunene står ovenfor..

Arealer er en begrenset ressurs som bør utvikles på bakgrunn av helhetlig kunnskap. Fylkeskommunens rolle som regional utviklingsaktør er todelt. Både som regional myndighet gjennom oppfølging av føringer og kunnskap i regional plan, men også som aktiv veileder opp mot kommunene og storsamfunnet samt gjennom aktiv oppfølging av handlingsprogram for regionale planer.

Naturkrisen henger sammen med klimakrisen, og de forsterker hverandre gjensidig. Naturkrisen har blitt synliggjort de siste årene, og regional utvikling må hensynta naturverdiene på en sterkere måte enn tidligere. I Østfold jobber vi for at hensynet til naturen og planetens tålegrenser skal være grunnleggende for all samfunnsutvikling. Vi har behov for omstilling og en tydeligere prioritering. Den regionale planen skal bidra til denne klargjøringen og prioriteringen, blant annet ved å konkretisere hvordan Østfoldsamfunnet skal bidra til oppfølging av Naturavtalen. Dette får betydning for hvordan vi nytter arealene til ulike formål, og det får betydning for hvilke krav vi stiller til kunnskap, dokumentasjon og prosess når det handler om vurdering av arealbruksendringer. Vi transformerer og fortetter fremfor å ta i bruk nye arealer og dyrket/dyrkbar mark skal ikke tas til utbygging.

Temaer som vi i felleskap må lykkes med å løse, er tilgang til nok ren energi, bevaring og restaurering av natur, redusere tap av matjord, legge til rette for tilstrekkelig boligutbygging, videreutvikle en trafiksikker og effektiv infrastruktur, bærekraftige mobilitetsløsninger, økt sysselsetting, forbedret folkehelse i befolkningen. Evner Østfoldsamfunnet å løse disse utfordringene vil vår region være langt på vei til å ha en reel bærekraftig utvikling som grunnlag for kommende generasjoners gode liv.

I plan og bygningslovens § 8-3 «Utarbeiding av regional plan» står det at regionale planer med retningslinjer eller rammer for framtidig utbygging skal inneholde en særskilt vurdering og beskrivelse av planens virkninger for miljø og samfunn. Med henvisning til PBL § 4-2 andre ledd, er det utarbeidet en konsekvensutredning for regional plan for Areal og mobilitet.

Planens tema

Denne planen skal bidra til å nå FNs bærekraftsmål og alle de fem langsiktige utviklingsmålene for Østfold. Med utgangspunkt i regionens utfordringsbilde og planens ambisjon om bedre arealforvaltning med utgangspunkt i planetens tålegrense, fokuseres innsatsen på følgende hovedtema og deltema

- Forvaltning av natur og kulturressurser

- Landbruk
- Kystsone, sjø og vassdrag
- Kulturminner og kulturmiljø
- Friluftsliv, idrett og fysisk aktivitet
- Masseforvaltning og geologiske ressurser
- Energi og grønn omlegging
- Senter- og mobilitetsstruktur
 - Senterstruktur
 - Hovedstruktur for mobilitet
 - Godstransport og terminalstruktur
 - Samarbeid
- Arealutvikling
 - Utvikling av sentrumsområder
 - Knutepunkt
 - Utvikling av nærmiljø og boområder
 - Lokalisering av bolig og virksomheter
 - Klimatilpasning, samfunnssikkerhet og beredskap
- Mobilitet
 - Gåing og sykling
 - Kollektivtransport og delingsmobilitet

For de ulike deltema er det utarbeidet strategier, virkemidler og handlingsprogrampunkter. Regional plan for areal og mobilitet inneholder et regionalt plankart og temakart for temaene: natur, friluftsliv og kulturlandskap og -miljøer. Som del av planmaterialet følger også en veileder for lokalisering av virksomheter (Asplan Viak 2024).

Tema 1 Forvaltning av natur og kulturressurser

Natur, friluftsområder, landskap og kulturminner er verdier av allmenn interesse som må forvaltes på en langsiktig og helhetlig måte. Vårt samfunn er avhengig av naturen rundt oss. Naturen gir oss mat, medisiner, materialer og energi, og bidrar til vannrensing, frisk luft, forbedret folkehelse, pollinering av planter og nedbryting av avfall. Naturen er også en viktig faktor for klimatilpasning, for eksempel hjelper myr og skogsområder med på å dempe flommer når vi utsettes for styrtregn. Naturområder, kulturminner og kulturmiljøer legger grunnlag for tilhørighet og opplevelser, og er avgjørende for vår livskvalitet. Å bevare natur er et viktig premiss for god økonomistyring, både på kommunalt, regionalt og statlig nivå.

Vårt fylke har høyt naturmangfold i norsk målestokk. Østfold er rangert nest høyest i Norge og tre av Østfolds kommuner er på topp 7 med hensyn til artsmangfold (Artsobservasjoner 2024). Omtrent 80 prosent av Norges landlevende arter er representert i vår region, og det er en svært høy tetthet av truede arter (Miljødirektoratet, 2023b). Vi står overfor en global naturkrise, med stor nedgang i dyreliv og biologisk mangfold. Det er økologisk krise i Oslofjorden, trussel mot artsmangfoldet i gammelskogen, nedgang i artspopulasjoner i skog og kulturlandskap, og tap av kulturminner.

Menneskers arealbruk er hovedårsak til naturkrisen. Effekten av det enkelte utbyggingstiltak kan være begrenset, men sumvirkningene av utbygging har store konsekvenser for dyrka mark,

landskap, natur og kulturmiljøer. Utbygging av naturarealer reduserer og stykker opp planters og dyrs leveområder, og svekker naturens økosystemer og evne til å fange og lagre karbon. Dette gjør samfunnet mindre rustet for å motvirke effektene av et klima i endring. Naturavtalen pålegger alle land å bevare og beskytte minst 30% av alle land- og havområder mot skadelig påvirkning fra menneskelig aktivitet. Områdene som vernes skal dekke alle naturtyper og de skal henge godt sammen. Naturmangfoldloven gir rammer for arealutviklingen hvor målet er at alle naturtyper og arter ivaretas på lang sikt og i levedyktige bestander.

Omdisponering av areal skal ikke gå på bekostning av matproduksjon, biologisk mangfold eller karbonlagring. Vi har nullvisjon for nedbygging av matjord, og jobber i henhold til det internasjonale initiativet om å øke mengden jordkarbon i dyrket mark med 4 promille per år.

Bygging og bruk av fritidsboliger med tilhørende infrastruktur er en betydelig utfordring for naturmangfoldet. Dette gjelder spesielt i sårbare områder langs kyst og vassdrag. I tillegg bidrar nedbygging av myr og skogsområder sammen med et stort transportbehov til klimagassutslipp. Bevaring av naturområder er også sentralt for å opprettholde og styrke attraktiviteten til fritidsboligområder og destinasjoner.

Kulturminner og kulturmiljøer er en viktig del av vår felles kulturarv, som fysiske påminnelser om menneskelig virksomhet i nær og fjern fortid. Kulturminner er grunnlag for opplevelse og refleksjon, og de er i flere sammenhenger de eneste kildene til kunnskap om vår historie. Kulturminner må forvaltes på en ansvarlig måte på vegne av våre etterkommere.

I Stortingsmelding nr. 16 Nye mål i kulturmiljøpolitikken, er et av de nasjonale målene at kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging. Målet viser samfunns- og arealplanleggingens betydning for å ivareta et mangfold av kulturmiljø og hvordan disse kan bidra til miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Målet understreker samtidig Norges ansvar for og regjeringens ambisjoner om å følge opp FN's bærekraftsmål og Agenda 2030.

Omstilling til lavutslippssamfunnet krever omlegging fra fossil til fornybar energi. Befolkningsøkning og mer aktivitet i industrien vil gi behov for mer fornybar energi. Økt produksjon og distribusjon av fornybar energi vil legge ytterligere press på bruk av arealer. Vi må videreutvikle energisystemer som sikrer at produksjon-, distribusjon og bruk av energi ses i sammenheng. Utbygging av vindkraft og solenergi kan bli en utfordring for natur- og friluftslivsområder. Vi må videreutvikle klimanøytrale energisystemer som sikrer at produksjon-, distribusjon og bruk av energi ses i sammenheng. Helhetlige systemer gir effektiv energibruk, og reduserer sløsing med energi og investeringskostnader til infrastruktur og produksjon. Et helhetlig energisystem kan inneholde flere kilder, som vann, sol, vind, biogass, hydrogen med mer samt tilhørende infrastruktur og teknologi.

Deltema 1 Naturmangfold

Strategi 3.1: Bevare Østfoldnaturens egenart, styrke naturmangfoldet og minimere inngrep i natur

Strategi 3.2: Sikre naturen som leverandør av økosystemtjenester

Strategiene innebærer å:

- følge opp Naturavtalen
- bevare alle plante- og dyrearter som naturlig lever i Østfold
- styrke arter og naturtyper av nasjonal og regional forvaltningsinteresse
- bevare og styrke viktige faunapassasjer og naturkorridorer
- ivareta landskapsmangfold, med ekstra oppmerksomhet på raviner, våtmark og kystsoner, artsrike kulturlandskap, og andre viktige landskap som er sårbare for inngrep
- skjøtte, tilbakeføre og restaurere naturområder av særlig biologisk verdi
- sikre skog, jordbruksmark, våtmarksområder, tareskoger og ålegrasenger som er viktige for karbonbinding
- vektlegge naturtypers evne til fordrøyning for å forebygge skogbrann, flom og skred
- etablere vegetasjon tilpasset pollinerende insekter
- hindre spredning av fremmede arter
- utvikle verktøy for økosystemtilnærming og verdisetting av natur
- oppdatere og tilgjengeliggjøre kunnskap for forvaltningen lokalt og regionalt
- utvikle og videreutvikle arealregnskap, naturregnskap og arealnøytralitet som virkemidler
- fremme næringsutvikling som bidrar til styrket naturmangfold

Retningslinjer / bestemmelser

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 1, 2, 3,	Retningslinje: 1, 2, 3, 4
	Bestemmelse: 1

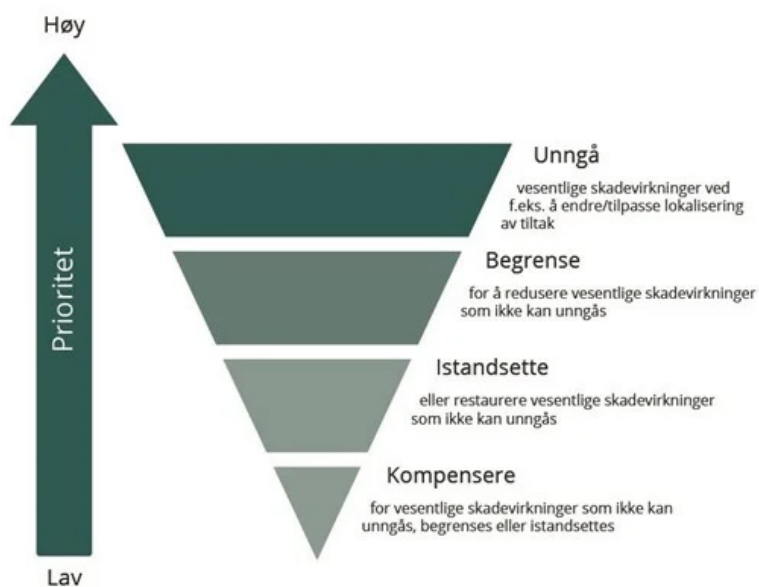
Hvorfor gjør vi dette?

Stor variasjon i landskap, naturtyper og habitater gjør Østfold til et av landets mest artsrike fylker. Frisk og robust natur gir både gode tjenester for menneskene, og sikrer et rikt og variert artsmangfold. Økosystemtjenester beskriver goder og tjenester samfunnet får fra naturen. Naturlig flomdemping, opptak av CO₂, rensing av vann og pollinering av planter er eksempler på økosystemtjenester. Dette er prosesser som er vesentlige for livet på jorda, som reduserer omfang av menneskelige og materielle skader av klimaendringer og har store positive virkninger for samfunnet. For å sikre slike økosystemtjenester er det helt nødvendig å ta vare på naturen, også i bebygde områder.

Hovedutfordringen for naturmangfoldet og økosystemtjenestene i vårt fylke er nedbygging og oppstyking av naturområder. I sentrale pressområder er store arealer avsatt til bolig og næring, mens fritidsboliger medfører store arealbeslag i skog, langs vassdrag og i kystområder. Hver enkelt utbygging kan ha begrenset effekt isolert sett, men samlet nedbygging av naturområder gir store sumvirkninger.

For å sikre naturmangfoldet og naturens økosystemtjenester må vi redusere nedbygging av naturområder. Kommunene har en nøkkelrolle i arealforvaltningen, men det er behov for samarbeid og felles verktøy for å håndtere negative sumvirkninger. Tiltakshierarkiet legges til grunn, og et oppdatert og tilgjengelig kartlegging- og kunnskapsgrunnlag utgjør viktig premis for helhetlig og bærekraftig forvaltning.

Figuren viser Tiltakshierarkiet. Først og fremst skal man unngå skadevirkninger på miljø og klima. Der det ikke er mulig skal man begrense skaden, deretter istandsette arealer. Kilde: Miljødirektoratet

Allerede utbygde arealer må utnyttes mer effektivt før nye områder tas i bruk. Før ny natur kan tas til planlegging/utbygging skal det legges frem dokumentasjon på behov og at arealreserven til formålet er utnyttet, og at potensialet for fortetting er tatt ut i områder som har vært gjennom en planvask. For utbygging til næringsformål gjelder også at arealbruksendringen skal være i henhold til prinsippet om rett virksomhet på rett sted.

“Planvask” er en prosess der kommuner går gjennom og reviderer eldre reguleringsplaner for å sikre at de er oppdaterte og i tråd med dagens behov og krav. Planvask skal gjøres i forkant av, eller som del av, kommuneplanprosessen. Planvasken innebærer å endre eller oppheve planer som ikke lenger er relevante eller som er i konflikt med ønsket utvikling og bærekraftsmål.

Regional plan skal balansere utbygging med bevaring av natur, og sikre at viktige økosystemer og biologisk mangfold opprettholdes. Nederst i tiltakshierarkiet synliggjøres muligheten for bruk av erstatningsareal som kompensasjon for nedbygging av natur. Tapt natur og økologisk funksjon skal erstattes med nye områder som har tilsvarende eller høyere økologisk verdi. Dette kan gjøres på flere måter, og det er kommunen som avgjør hvilket tiltak som kreves:

- Restaurering og økologisk kompensasjon: Skape nye naturområder ved å restaurere ødelagte eller forringede naturområder, som åpning av bekker, fylle igjen grøfter i myrer, planting av trær, gjenoppretting av våtmark, fjerning av veier for å gjenopprette naturlige prosesser, reetablering av gjengrodd beitemark mm.
- Etablering av nye naturområder: Opprette nye verneområder eller naturreservater
- Sikring av eksisterende og truede naturområder, ved for eksempel fjerning av fremmede arter eller forbedring av habitatkvaliteten.
- Økonomisk kompensasjon for tiltak som forbedrer den økologiske funksjonen

Deltema 2 Landbruk

Strategi 3.3: Vern av dyrka og dyrkbar mark går foran utbygging

Strategi 3.4: Ivareta utmarksområders biologiske mangfold og produksjonsgrunnlag

Strategiene innebærer å:

- fortette og transformere byggeområder framfor å ta i bruk nye arealer til utbygging
- prioritere vern av dyrka mark og unngå at dyrka mark går ut av bruk.
- begrense tap av naturmangfold ved nydyrking
- legge til rette for urbant og bynært jordbruk, også der det ikke er grunnlag for ordinær landbruksproduksjon
- ivareta produktive skogarealer, viktige beitearealer og andre utmarksområder med produksjonsverdi
- ivareta gammelskog og naturskog
- ivareta karbonbindende arealer som myr, skog og beitemark
- gjennomføre klimatiltak i jordbruket som også bidrar positivt på jordhelsen
- Styrke arbeidet med utvikling av god jordhelse

Retningslinjer / bestemmelser

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 4,	Retningslinje: 5

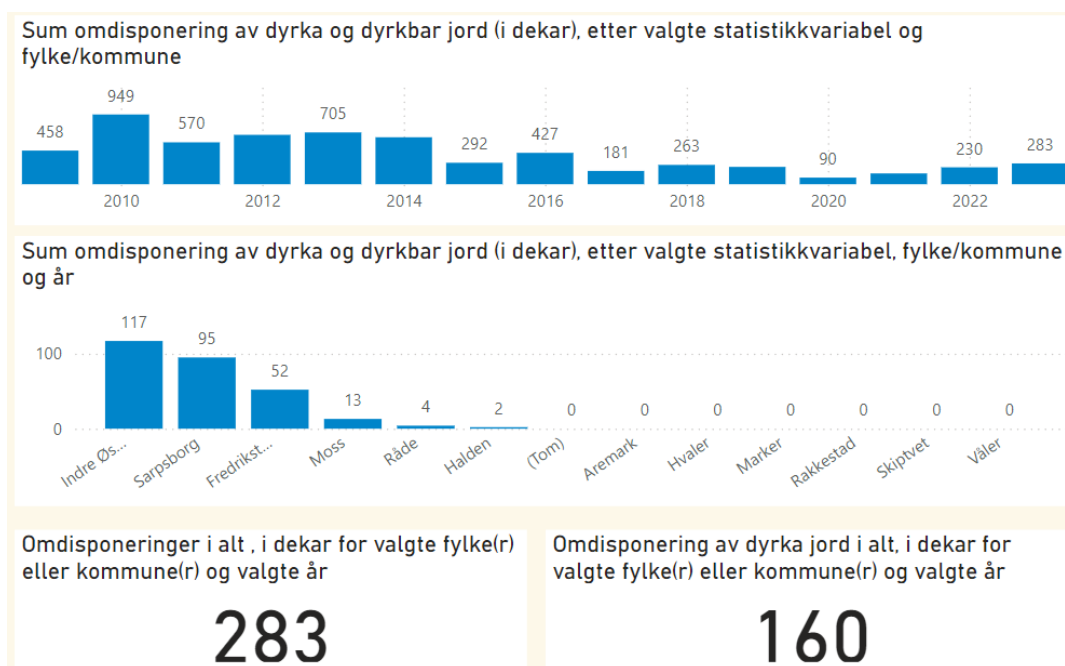

Bestemmelse: 2

Hvorfor gjør vi dette?

Landbruket er en viktig næring som gir mat på bordet, lokale arbeidsplasser, bosetting i hele fylket og bidrar til innovasjon og nyskaping. Bare 3 prosent av Norges landareal er dyrka mark, og kun 1 prosent er egnet for dyrking av matkorn. Østfold har store kornarealer, og våre jordbruksarealer har avgjørende betydning for landets selvforsyningsgrad og matsikkerhet. Dette belyser viktigheten av nullvisjonen, som er omtalt sammen med de fem langsiktige utviklingsmålene.. Det er stort utbyggingspress flere steder i fylket, og utbygging kan komme i strid med jordvern eller andre landbruksverdier. Ved avveining av ulike hensyn bør behovet for å verne dyrka mark og dyrkbar mark, inklusive inneklemt arealer, tillegges avgjørende vekt. Utmarksarealene er av stor betydning for landbruket, og naturressursene gir grunnlag for blant annet skogsdrift, beite, jakt og fiske.

Landbruket spiller en viktig rolle for å ivareta kulturlandskapet. Skog, kulturlandskap og øvrige utmarksarealer utgjør videre viktige leveområder for mange ulike arter og er av stor betydning for friluftslivet. Balansert flerbruk er viktig for å ivareta både næringsgrunnlaget og de allmenne interessene i skog og annen utmark. Landbrukssektoren har direkte klimagassutslipp i vårt fylke og utslippene skyldes blant annet biologiske prosesser. Naturlig karbonopptak i skog og våtmark er imidlertid av avgjørende betydning dersom klimamålene skal nås. Blant utfordringene er omdisponering av skogsarealer og drenering av våtmark, enten til annen bruk innen landbruket eller til utbyggingsformål.

Øverste diagram viser årlig omdisponering i Østfold. Nederste diagram er kommunevise tall for 2023. Sumtallene nederst er tall for 2023.. (ABØ-analyse)

Deltema 3 Kystzone, sjø og vassdrag

Strategi 3.5. Styrke allmenne interesser i sjø, vassdrag og strandsoner

Strategien innebærer å:

- sikre natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og kystkultur i sjø, vassdrag og strandsoner
- sikre god vannkvalitet og godt vannmiljø
- sikre eksisterende arealer til havner, farleder, kabler og annen infrastruktur
- prioritere næringsarealer i og langs sjø og vassdrag til sjø- og vassdragsrelaterte næringer
- unngå utbygging i strandsonen og utfylling i sjø og vassdrag
- samarbeide om helhetlig forvaltning av Oslofjorden på tvers av kommune- og fylkesgrenser
- sikre at fysiske tiltak, herunder fritids-, bolig- og næringsformål, tar hensyn til sammenhengende naturområder og viktige friluftslivsområder og ferdselsårer
- sikre at forvaltning av arealer til fritidsbolig gjøres skånsomt gjennom arealøkonomisering, og at det tas hensyn til landskap, natur og klima i planlegging og utbygging

Faktaboks:

Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen (SPR 28.05.2021) definerer strandsonen som 100-metersbeltet langs sjøen. Samtidig sier SPR at planleggingen bør skje helhetlig slik at det blir god sammenheng mellom arealbruken i strandsonen, i sjøen og på landområdene bak 100-metersbeltet. Dette er plangrep som videreføres fra Kystzoneplan for Østfold, og som gir grunnlag for en differensiert forvaltning.

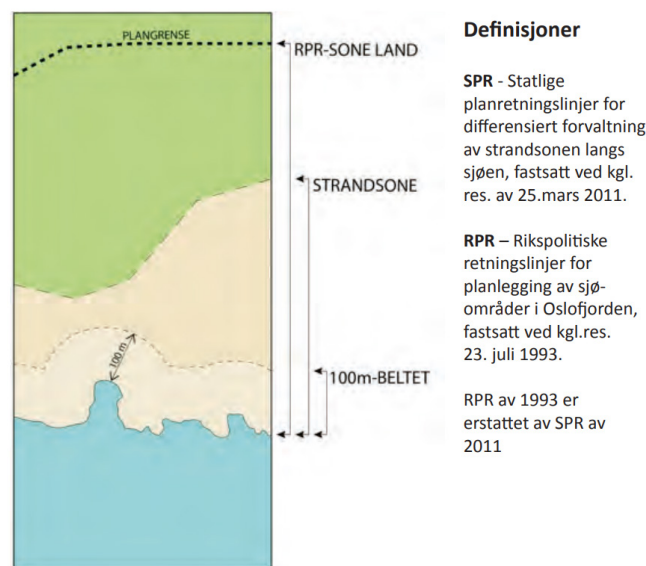
I retningslinjene nyttes følgende definisjoner:

- byggeområder (områder for bebyggelse og anlegg) forstås som områder for eksisterende og planlagt bebyggelse for boligformål, næringsformål mv.
- åpne områder (landbruks-, natur- og friluftsområder) forstås som alle landarealer utenom byggeområdene og strandsonen.
- strandsonen forstås som de land- og sjøområder som står i innbyrdes direkte samspill økologisk og/eller bruksmessig. (Definert gjennom RPR for Oslofjorden fra 1993 og avmerket på kart nedenunder)
- med 100-metersbeltet (langs sjøen) menes 100 meter fra strandlinjen målt i horisontalplanet ved alminnelig høyvann, jf. Plan- og bygningsloven § 1-8, 2. ledd.
- med sjøområder forstås all sjø, herunder overflaten, vannvolum og sjøbunn utenom strandsonen ut til grunnlinjen

Hensyn og handlingsrom

- Allmenne interesser: Kommunen må vurdere virkningen av byggegrensen på allmenne interesser som landskap, naturmiljø, og friluftsliv.
- Natur- og kulturmiljø: Det skal tas særlig hensyn til natur- og kulturmiljøet i strandsonen. Dette inkluderer å bevare biologisk mangfold og kulturhistoriske verdier.
- Funksjonell strandsoner: Kommunen bør kartlegge den funksjonelle strandsonen som grunnlag for å fastsette byggegrensen. Dette innebærer å vurdere eksisterende inngrep og topografi.
- Helhetlig planlegging: Byggegrensen skal integreres i en helhetlig planleggingsprosess som også tar hensyn til andre arealbrukshensyn, som klima- og miljøtiltak.
- Lokal tilpasning: Kommunen har mulighet til å tilpasse byggegrensen til lokale forhold, noe som kan innebære å tillate visse typer bygging nærmere sjøen dersom det er godt begrunnet.

Figuren viser sammenhengen mellom de ulike sonene langs sjøen, som skal ligge til grunn for forvaltning av arealene langs kysten av Østfold (Østfold fylkeskommune 2014).

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 5, 6, 7, 8, 9, 10	Retningslinje: 6, 7, 8, 9, 10, 11

Hvorfor gjør vi dette?

De allmenne interessene i og langs sjø og vassdrag er store og favner vidt; fra naturmangfold, friluftsliv, rekreasjon, kulturminner og kulturmiljøer til naturgoder som rent drikke- og badevann. De fleste byer, tettsteder og bosteder ligger nær sjø og vassdrag, som er attraktive områder og viktige ferdselsårer. Dette har over tid ført til at strandsonen gradvis har blitt nedbygd og at tilgangen mange steder er sterkt begrenset.

Menneskelig aktivitet i og nær vannet har ført til forurensning og inngrep som forverrer miljøtilstanden i sjø og vassdrag. Presset er spesielt stort rundt Oslofjorden. Blant annet er fisk som kommer for å gyte i kystsonen avhengig av gode oppvekstområder for yngel, som for eksempel ålegrasenger. Hver for seg behøver ikke nye tiltak å ha stor effekt, men summen av tiltak kan få store negative konsekvenser for bestanden av fisk og andre arter. Dette må hensyntas i planlegging. De regionale planene for vannforvaltning har bindende miljømål for alt vann. Miljømålene er førende for all ny aktivitet og planlegging som kan påvirke tilstanden i vassdrag, sjø og grunnvann. Videre har regjeringens tiltaksplan for Oslofjorden mål om å fremme et aktivt friluftsliv og ivareta naturmangfoldet i fjorden, i tillegg til at fjorden skal oppnå god miljøtilstand. For å nå målene må forvaltning av strandsoner og sjø ses i sammenheng og på tvers av kommune- og fylkesgrenser.

Kommunene skal bruke sin myndighet gjennom plan- og bygningsloven til å forbedre allmennhetens tilgang til strandsonen langs sjø og vassdrag.

Østfoldkysten skal nyttes som en kilde til verdiskaping i et bærekraftig perspektiv. Sjøbasert næring må utvikles sammen med opplevelsesnæring innenfor rammene i de statlige planretningslinjene (SPR) for strandsonen og mål om at Østfoldkysten skal forvaltes gjennom bruk og vern i et bærekraftig perspektiv. Kysten skal nyttes som områder for opplevelse og reiseliv, friluftsliv, båtliv, fritidsboliger, helårsboliger, næring og transport, samtidig som kystens spesielle landskaps-, natur-, og kulturverdier bevares.

Rekreasjonsverdier, naturverdier og kulturminneverdier skal forvaltes som en ressurs av nasjonal betydning, til beste for befolkningen i dag og i fremtiden. Disse hensynene skal tillegges avgjørende betydning i all forvaltning og planlegging.

Planleggingen må legge til rette for å opprettholde og videreutvikle fiskerinæringen innenfor en miljømessig bærekraftig ramme. Næringer i sjø må vurderes i forhold til en gitt sjekklister for verdier og hensyn. Tiltak som ikke er konsesjonspliktige må reguleres og vurderes mot «Forskrift om konsekvensutredninger».

Alternativ byggegrense til 100-metersgrensen skal fastsettes etter faktiske vurderinger og avveininger opp mot de hensyn 100m-beltet skal ivareta i henhold til pbl § 1-8. I kommunenes arealplanarbeid skal det redegjøres for disse vurderingene og avveiningene.

I Østfold er 8709 daa planlagt utbyggingsformål i konflikt med viktige friluftslivsområder. Av disse er 2222 daa til fremtidige fritidsboliger, og hovedandelen av disse ligger i strandsonen langs sjø og vassdrag, noe som synliggjør behovet for en gjennomgang av eldre planer gjennom planvask.

Deltema 4 Kulturminner og kulturmiljø

Strategi 3.6: Bevare og bruke kulturminner og kulturmiljøer som ressurs

Strategien innebærer å:

- Bevare, integrere og bruke, på en bærekraftig måte, et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer i verdiskaping og fremheve kulturminner som en ressurs i stedsutviklingen
- Sikre kulturminnenes egenverdi som kilde til for tidig liv, samfunnsutvikling og materiell kultur
- Følge opp fylkeskommunens rådgivnings- og veiledningsansvar innenfor kulturarv.
- Styrke formidling og kunnskap om kulturminner og kulturmiljøers verdi
- Øke bevisstheten om bevaring av kulturminner og kulturmiljøer som viktig element i sirkulærøkonomi og ressurseffektivitet.
- Styrke samspillet mellom et levende kulturliv og kulturminner, for å sikre bevaring, utvikling og tilgjengeliggjøring av kulturarven
- Flere kulturminner og kulturmiljøer skal gjøres tilgjengelig for flest mulig.
- Synliggjøre kulturminner og kulturmiljøers betydning for verdiskaping,
- Tverrfaglig samarbeid for å aktualisere kulturminner; som med folkehelse, friluftsliv, reiseliv, næringsliv, planlegging, eiendomsutvikling, undervisning m.fl.
- Sikre godt samspill mellom utbyggingsprosjekter og gammel bebyggelse og kulturmiljøer
- Formidle kulturminner og kulturmiljøers verdi og at de inngår i en økonomisk, miljømessig, sosial og kulturell verdiskaping.
- Løfte fram at verneverdige bygningsmiljøer innebærer verdiskaping og øker bomiljøers økonomiske verdi. (Europa Nostra 2015)

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 11, 12, 13, 14	Retningslinje: 12, 13, 14, 15

Hvorfor gjør vi dette?

I Stortingsmelding nr 6 er et av de nasjonale målene at kulturmiljø skal bidra til en bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging.

Kulturminner bør bli en integrert del av samfunnsutviklingen, slik at de kan oppleves og verdsettes av både nåværende og fremtidige generasjoner.

Det er behov for større oppmerksomhet rundt, og kunnskap om, kulturminner og kulturmiljøers verdi som kilde til vår felles historie. Kulturminner, kulturmiljøer og landskap er viktige fellesgoder for nasjonen, regionen og lokalsamfunnene. De har også en egenverdi, og er kilde til våre forgjengeres liv og virke. De gir opplevelser og mulighet for næringsutvikling, og er en ressurs for verdiskaping og samfunnsutvikling. Kulturminner er en ikke-fornybar ressurs som må forvaltes på en ansvarlig måte på vegne av våre etterkommere. Regional plan bidrar med kunnskap til kommunens areal- og kulturminneforvaltning og stiller også krav til kunnskapsgrunnlag og planprosesser.

Kulturminner og kulturmiljøer er viktige bidrag i utviklingen av attraktive steder og gir identitet, særpreg og kvalitet. Verneverdige bygningsmiljøer bør integreres i utviklingen på en god måte. Det bør fokuseres på hvordan de kan bidra til kvalitet i stedsutviklingen. Selv om det skal være høy utnyttelse i tilknytning til kollektivknutepunkt og tettsteder framgår det i de statlige planretningslinjene for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging at det i planleggingen skal tas hensyn til overordnet grønnstruktur, forsvarlig overvannshåndtering, viktig naturmangfold, god matjord, kulturhistoriske verdier og estetiske kvaliteter.

Fortetting og transformasjon er viktige grep for en bærekraftig utvikling, men bør ikke skje på bekostning av viktige kulturmiljøhensyn. Ved å oppgradere og endre bruk av eksisterende bygninger, ligger det også muligheter for mindre avfall, og å redusere energiforbruket. Tall fra International Energy Agency fra 2013 viser at byggesektoren står for om lag 40 prosent av det globale energiforbruket, og om lag 30 prosent av det globale klimagassutslippet (SINTEF 2019). Byggevarene utgjør over 80 prosent av sektorens utslipp.

God offentlig forvaltning må sikres slik at man motvirker tap og ødeleggelse av kulturminner, og sikrer god balanse mellom bruk og vern slik at de ivaretas for framtidige generasjoner.

Det er behov for å øke antall håndverkere med kompetanse på tradisjonshåndverk, ved opplæring av eksisterende håndverkere og rekruttering av nye. Tradisjonshåndverk bør introduseres i skoleverket, spesielt ungdomsskole og videregående skole. Rådgivningstjenesten for eiere av verneverdige bygninger, med hensyn til vedlikehold, istandsetting og ny bruk bør styrkes gjennom formidlingstiltak og kurs.

Det er nødvendig med ulike formidlingstiltak knyttet til kulturarv. Kulturminner skal være tilgjengelige for alle, både fysisk og digitalt. Kultur- og naturarven er i dag Norges viktigste reiselivsprodukt. Det er stort potensial for bærekraftig anvendelse av kulturminner. De bidrar til attraktive steder som kan gi besøkende unike opplevelser.

Aktiv og bærekraftig bruk av kulturarven kan øke stedstilhørigheten og skape trivsel, også for innbyggere som ikke er spesielt opptatt av kulturminner i seg selv. Økt samarbeid kan benyttes for å se friluftsliv og kulturarv i sammenheng gjennom eksempelvis turstier, skilting og universell

utforming. Ved å koble friluftsliv og kulturarv kan kulturminner brukes som opplevelsesverdi og turmål, og bidra til å fremme bedre folkehelse.

Det bør løftes fram at verneverdige bygningsmiljøer innebærer verdiskaping og øker bomiljøers økonomiske verdi. Undersøkelser viser at boliger i verneverdige miljøer, eller med beliggenhet ved verneverdige miljøer, har høyere økonomisk verdi enn andre boliger. (Europa Nostra 2015 og Menon Economics 2017)

Det ligger en miljøgevinst i å gjenbruke eller energieffektivisere eksisterende bygningsmasse. Utbyggere, eiendomsutviklere og private eiere bør bevisstgjøres om tradisjonshåndverk og robusthet overfor klimaendringer.

Deltema 5 Friluftsliv, idrett og fysisk aktivitet

Strategi 3.7: Legge til rette for økt fysisk aktivitet i hverdagen

Strategien innebærer å:

- utvikle og tilrettelegge for aktivitets- og helsefremmende nærmiljøer med varierte aktivitetsmuligheter
- sikre at alle har tilgang til aktivitetsarenaer uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon
- lokalisere og utvikle anlegg for idrett og fysisk aktivitet som begrenser miljøbelastning og transportbehov
- stimulere til sambruk og flerbruk av anlegg og aktivitetsområder
- ivareta sammenhengende friluftslivsområder og ferdselsårer
- legge til rette for at flere kan gå og sykle til daglige gjøremål

Strategien må leses i sammenheng med strategi 1.9 i regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 15	Retningslinje: 16

Hvorfor gjør vi dette?

En hverdag med mulighet for aktivitet og tilgang til natur er en forutsetning for god folkehelse. Dette kan oppnås ved å sikre flest mulig nærhet til natur og aktivitetsarenaer i nærmiljøet. Dette bidrar til et bærekraftig samfunn. Alle kommuner bør ha friluftsområder / rekreasjonsarealer som er utformet i tråd med prinsippene om universell utforming, og som kan benyttes av alle.

Mange i Østfold driver egenorganisert trening og friluftsliv. Egenorganisert aktivitet utføres på treningsstudio, nærmiljøanlegg, ute i løypetraseer, på gang- og sykkelveier og turstier. Nærmiljøanlegg og treningsparker er et ganske nytt tilbud i Østfold. Slike anlegg har stor verdi i

lokalmiljøene og det bør etableres flere slike i Østfold. Samtidig er det viktig at nærturområder og sammenhengende natur- og friluftslivsområder bevares som en viktig premissleverandør for aktivitet og opplevelser også i fremtiden. Ved noen tilfeller må tilrettelegging for friluftsliv vurderes opp mot bevaring av natur- og kulturverdier, dyrka mark og andre viktige hensyn.

I distriktene er det ofte reduserte tilbud og færre arenaer for aktivitet. Samtidig er tilgangen på kollektivtransport begrenset. I byene er det motsatt ved at det er knapphet på arealer og mange brukere per tilbud og anlegg. På bakgrunn av dette, må det fremover arbeides systematisk med en behovsrettet utvikling som bidrar til å sikre gode tilbud uansett hvor man bor. Det er en målsetting at alle som bor i Østfold skal ha mulighet til å utøve en aktivitet ut fra egne interesser, fysiske og sosiale forutsetninger, livssituasjon og ressurser. Videre er det slik at anlegg for fysisk aktivitet fungerer som sosiale møteplasser i nærområdene. Derfor vil det være formålstjenlig med høyere grad av sambruk av skolebygg og idrettsanlegg.

Østfold skårer dårlig på mange folkehelseindikatorer sammenlignet med andre fylker. Dette kommer blant annet klart frem i folkehelseprofilene som utarbeides av Folkehelseinstituttet. Årsakene er komplekse. Andelen i aldergruppen 16-79 år som er lite fysisk aktive, er litt høyere i Østfold enn landsgjennomsnittet, og at en større andel av Østfolds innbyggere har lavere utdanning (Østfold fylkeskommune 2019). Økt satsning på deltakelse i frivillige organisasjoner og fysisk aktivitet kan være ett virkemiddel for å redusere disse ulikhetene.

Kommunen er en viktig premissleverandør for arbeidet med å tilrettelegge for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv. Økt kunnskap og erfaringsdeling om god anleggsutvikling, klare lokaliseringsretningslinjer for arealplanlegging, samt samarbeid mellom myndigheter, organisasjoner og lokalsamfunn bør være førende for videre arbeid. Etablering av større spesialanlegg innen idrett bør vurderes i et regionalt samarbeid.

Deltema 6 Masseforvaltning og geologiske ressurser

Strategi 3.8: Fremme helhetlig og sirkulær masseforvaltning på tvers av geografiske grenser og forvaltningsnivå

Strategien innebærer å:

- strategien må leses sammen med Strategi 2.8 og 2.9 i Kompetanse og verdiskaping
- samarbeide på tvers av geografi og forvaltningsnivåer om et regelverk som legger til rette for mer samfunnsnyttig ressursforvaltning
- etablere og drifte en oversikt over massebehov og -overskudd
- bidra til å skaffe oversikt over og forvalte forekomster av geologiske ressurser i et langsiktig perspektiv
- sikre rett kvalitet til rett bruk
- satse på gjenbruk og gjenvinning, for å redusere behovet for uttak, deponering og transport
- lokalisere, avsette arealer og stimulere til anlegg for massehåndtering
- utvikle et velfungerende marked for masser

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 16	Retningslinje: 17

Hvorfor gjør vi dette?

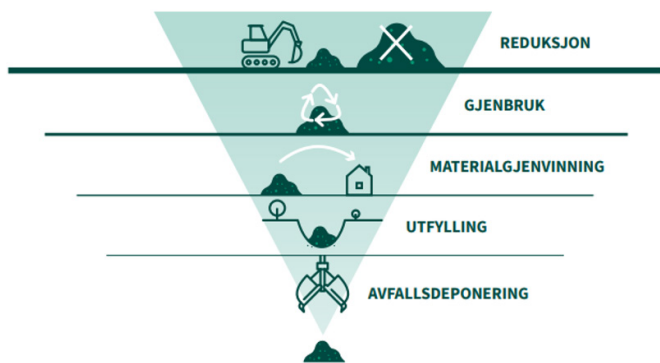
Masseforvaltning handler om bruk, gjenbruk og vern av geologiske ressurser. Slike ressurser, som for eksempel pukk, grus, sand, leire eller kalkstein er ikke fornybare, og forbrukes når vi tar dem i bruk som byggeråstoff eller som innsatsfaktor i industrisektoren. Geologiske ressurser må sikres for framtidige behov, og masseforvaltningen må bli mer sirkulær og bærekraftig gjennom gjenbruk og ved å sikre at riktig kvalitet brukes til riktig formål.

Massehåndtering er arealkrevende, men det er helt nødvendig å sikre arealer for gjenbruk og gjenvinning, og for lovlig deponering. Etablering av masseuttak, mellomlager, gjenvinningsanlegg, deponier og fyllinger fører til betydelige naturinngrep og til forurensningsfare. Videre medfører håndtering og bruk av masser tungtransport, som bidrar til luftforurensing, støy og trafiksikkerhetsutfordringer. Masseforvaltning skal inngå som tema i kommuneplan, og ses i sammenheng med nabokommuner.

En utfordring er mangel på et velfungerende markedssystem for masser. Ingen har per i dag ansvar for å ha oversikt over markedet, og det mangler søkelys på at ulike typer masser brukes til riktig formål. Overskuddsmasser bør gjenvinnes og gjenbrukes til samfunnsnyttige formål, fortrinnsvis nær uttaket. Samlet gjenbruksgrad i prosjektene bør ikke være lavere enn 70 vektprosent. Eventuelle fravik bør redegjøres for.

Det er behov for helhetlig styring av overskuddsmasser og samordning av masseforvaltningen på tvers av sektorer, spesielt i pressområdene rundt Oslo. Mer samarbeid mellom relevante aktører vil være en forutsetning for å begrense miljø-, klima- og helsebelastningen ved uttak og håndtering av masser, samtidig som det legges til rette for effektiv og forutsigbar utnyttelse av geologiske ressurser.

Figuren viser et hierarki for hva som bør prioriteres ved forvaltning av masser. Reduksjon, gjenbruk og materialgjenvinning skal prioriteres foran utfylling og avfallsdeponering (Viken fylkeskommune 2023).

Deltema 7 Energi og grønn omlegging

Strategi 3.9: Fremme overgang fra fossil til fornybar energi

Strategien innebærer:

- Bedre utnyttelse av allerede tilgjengelig energi
- Økt produksjon av fossilfri energi
- Fase ut fossil energi
- Etablere og effektivt utnytte sammenhengende infrastruktur for fossilfri og avfallsbasert energi, som kraftnett, fjernvarmerør samt fyll- og ladeinfrastruktur
- Samordne aktører på tvers av sektorer og forvaltningsnivå i energiplanleggingen

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 17, 18, 19	Retningslinje: 18, 19, 20

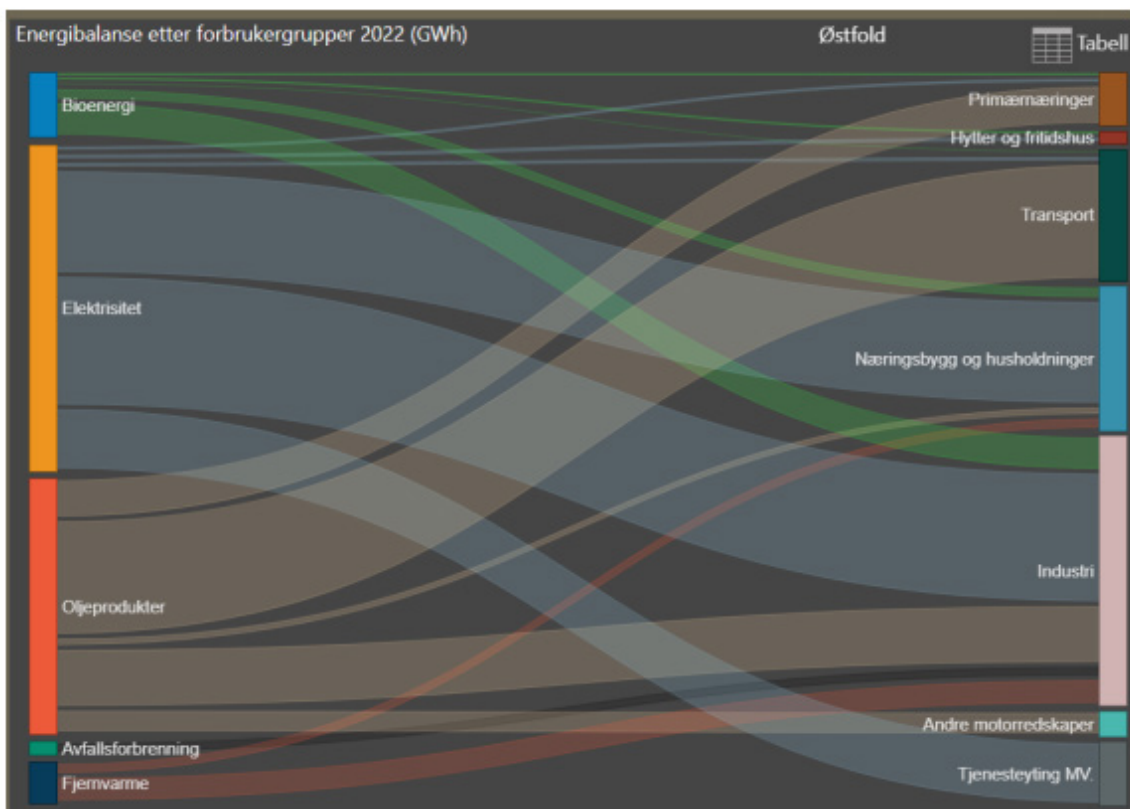
Hvorfor gjør vi dette?

Omstilling til lavutslippssamfunnet krever omlegging fra fossil til fornybar energi. Befolkningsøkning, digitalisering og elektrifisering av transport og utvikling i industrien gir behov for mer grønn og fossilfri energi.

Økt produksjon og distribusjon av fornybar energi vil legge ytterligere press på bruk av arealer. Vi må videreutvikle energisystemer som sikrer at produksjon-, distribusjon og bruk av energi ses i sammenheng.

Helhetlige systemer gir effektiv energibruk, og reduserer sløsing med energi og investeringskostnader til infrastruktur og produksjon. Et helhetlig energisystem kan inneholde flere kilder, som vann, sol, vind, biogass, hydrogen med mer samt tilhørende infrastruktur og teknologi.

Figuren viser energibalanse mellom bioenergi, elektrisitet, oljeprodukter, avfallsforbrenning og fjernvarme fordelt på ulike forbrukergrupper 2022 (GWh). (ABØ-analyse 2024)

Energi er et knapphetsgode, og hvordan vi bruker energi er grunnleggende for flere viktige samfunns mål. Av Østfolds totale energiforbruk kommer om lag 27 prosent (ca. 4,3 TWh) fra fossile energikilder, hovedsakelig til industri og transport. Overgang fra fossile til fossilfrie energikilder er nødvendig for å sikre samfunnet tilstrekkelig med energi samtidig som klimagassutslipp reduseres i tråd med vedtatte mål.

- Østfold har energiunderskudd og et stort effektunderskudd om vinteren. Energi- og effektunderskuddet er en barriere både for at vi skal klare omlegging til fossilfrie energikilder - og utvidelse av eksisterende og etablering av ny næring. En viktig og utfordrende oppgave fremover blir å prioritere hvordan tilgjengelig energi fordeles mellom ulike formål. Det vil likevel være behov for utbygging av ny energiproduksjon og -infrastruktur. Dette medfører konflikter med natur-, kultur- og friluftsinnteresser. Natur- og kulturverdier og helse skal hensyntas ved planlegging og gjennomføring av produksjon og distribusjon av energi.

Energieffektivisering og økt bruk av alternative fornybare energibærere er tiltak som raskt bidrar til mindre energibruk og kan frigjøre elektrisk kraft til der behovet er størst. Grunnet knapphet på elektrisk kraft og begrenset nettkapasitet i vår region, er det særlig viktig å vurdere fjernvarme/-kjøling, termisk energi, småskala sol- og vindkraftproduksjon og bioenergi.

I dag sløses det med energi; for eksempel fakes biogass og mye overskuddsvarme går til spille. Denne energien kan brukes på en mer samfunnsnyttig måte. Næringsområder og virksomheter som krever mye energi og/eller mye effekt, bør lokaliseres og utvikles ut fra energitilgang, effektutfordringer samt mulighet for å utnytte alternative energibærere og gjenbruk av energi. Samordnet planlegging mellom energiloven og plan- og bygningsloven kan bli viktig for å oppnå mer effektiv energibruk.

Helhetlig og samordnet forvaltning av energi krever kunnskap om dagens energisituasjon, og hvilke muligheter som finnes innen produksjon, distribusjon og bruk av ulike fossilfrie energibærere. Energiselskap, netteiere, næringsliv og kommuner må involveres for å utvikle et robust og fremtidsrettet energisystem. Gjennom dialog og samarbeid kan lokalt energibehov veies mot felles mål, kostnad og hensynet til natur, økosystemer og friluftslivsverdier.

Energitilgang må være premiss ved planlegging av større utbygginger og ved lokalisering av energikrevende virksomheter. Regionale vurderinger og avveininger vil kunne bidra til å redusere konflikter, vurdere areal- og energibehovene på tvers av kommunegrensene og styrke utviklingen i regionen gjennom iverksetting av planen.

Fylkeskommunen og kommunene har en vesentlig rolle i å bidra til en energiomstilling. Det er behov for å se på sammenheng mellom lokasjon av næringsområder og nettinfrastruktur. Flere tiltak kan bli gjort for å legge til rette for mer tilgjengelig kraft der det trengs, for å sikre dette for de regionale næringsområdene, hvor de største områdene med kraftkrevende virksomheter ligger prioriteres først.

Fjernvarmenettet må ses som en del av grunninfrastruktur (Vei, vann og avløp). Finansiering og kostnadsnøkkel: selvkost (som øvrig).

Tema 2 Senter- og mobilitetsstruktur

I Østfold har vi 3 delregioner: Mosseregionen, Søndre Østfold og Indre Østfold. Det er korte avstander i Østfold og integrasjon mellom delregionene. Det er derfor behov for å se utviklingen i fylket i sammenheng. Samordnet areal- og mobilitetsplanlegging skal klargjøre fylkets behov, bidra til måloppnåelse og stille oss sterkere i dialogen med nasjonale myndigheter.

Utvikling av regional senter- og mobilitetsstruktur for Østfold bygger på prinsippene fra Osloregionen og Østlandssamarbeidet. Et viktig prinsipp i dette samarbeidet er enigheten om utviklingen av en flerkjernet struktur rundt Oslofjorden. Dette prinsippet tar vi med oss fra gjeldende regionale plan.

Østfold skal i fremtiden ha sterke byer med et bredt tilbud av boliger, arbeid og opplevelser. Det vil sikre utvikling både for byene og omlandet i Østfold. Den regionale senter- og mobilitetsstrukturen skal være et grunnlag for å skape attraktive steder i hele fylket og sikre trygge og klimavennlige transportforbindelser mellom stedene. Løsningene skal sikre smidige overganger mellom ulike transportmidler og øke brukervennligheten for alle. Regional senterstruktur skal gi grunnlag for omforente løsninger for lokalisering av bolig og næring i fylket. Strukturen legger til rette for forutsigbar samfunnsutvikling, og bidrar til samordning av overordnet planlegging mellom kommunene som lokal arealmyndighet, fylkeskommunen og staten. En treffsikker areal- og mobilitetspolitikk tar høyde for at det er ulike utfordringer og fortrinn mellom kommuner, og søker differensierte løsninger i avveiningen mellom regional politikk og lokale behov.

For den regionale senterstrukturen bør det utarbeides kommunedelplaner eller områdereguleringsplaner. Videre bør det arbeides med gjennomføringsmodeller som synliggjør utviklingsmuligheter og som legger til rette for offentlig og privat samarbeid og investeringer.

Moss kommune og Indre Østfold kommune har vært gjennom en kommuneplanrullering etter kommunereformen (01.01.2020). Sammenhengen mellom samfunnsutvikling og arealbruk, og eventuell lokal tilpasning av senterstrukturen, vil være viktig del av også kommende kommuneplanrullering for disse kommunene.

Mobilitetsstrukturen handler om hvordan vi forflytter varer, tjenester og mennesker og infrastrukturen handler om det som gjør bevegelse mulig. Infrastrukturen består av veier, jernbane, vannveier og havner, godsterminaler, kollektivholdeplasser og knutepunkt. Hovedstrukturen skal bygge opp under prioriterte kollektivknutepunkt og skal sørge for at de store reisestrømmene kan gjennomføres trygt og attraktivt. Mobilitetstilbudet skal være bærekraftig, og skal så langt det er mulig være økonomisk tilgjengelig for alle, universelt utformet og folkehelsefremmende. Østfold skal ha et transportsystem hvor trafikksikkerhet har høy prioritet. Det langsiktige målet er ingen drept eller hardt skadd i trafikken i Østfold (nullvisjonen). Både det kommunale og fylkeskommunale veinettet i Østfold står overfor flere utfordringer. Dette skyldes både den geografiske plasseringen, byveksten og behovet for en bærekraftig og effektiv mobilitet i regionen. Mange veier er i dårlig stand, og kommunene og fylkeskommunen har begrensede ressurser til vedlikehold.

Regionens nærhet til Oslo skaper stor trafikkbelastning på veinettet. Pendling og trafikkvekst i byer som Fredrikstad, Sarpsborg og Moss skaper press på veinettet. Kommunale veier kobles ofte

dårlig sammen med fylkesveier og riksveier, noe som fører til manglede flyt for trafikken. Dette påvirker alt fra kollektivtransport til sykkelveinett og forgjengerforbindelser. Østfolds byer er i rask vekst, og fortetting i byområdene skaper økt press på det kommunale veinettet. Samtidig oppstår konflikter mellom bilbasert trafikk og behov for gang - og sykkelveier.

Distriktsområder har færre kjøproblemer, men har utfordringer med begrenset kollektivtilbud, bilavhengighet, og begrensede offentlige ressurser. Attraktive sentrumsområder kan styrke folkehelsen, tiltrekke nye innbyggere og redusere belastningen på kommuneøkonomien og naturressurser. Lav befolkningstetthet og store avstander gjør det vanskelig å konkurrere med personbil, og sykkel og gange faller ofte bort på grunn av opplevd mangel på trygghet, selv om avstandene i seg selv er overkommelige.

Klimaendringer vil øke risikoen for ras og utglidninger på veinettet i Østfold. Dette vil øke vedlikeholdsbehovet og kreve klimatilpasninger i infrastrukturen. Bare på fylkesvei er det 25-26 kilometer vei som er flomutsatt.

Godstransporten skal være effektiv, miljøvennlig og trafiksikker, med redusert karbonavtrykk og bedre arbeidsdeling mellom vei, sjø og bane.

Utslippsreduksjoner fra persontransport krever kraftige virkemidler, og ny teknologi som elbiler og hybrider har større potensiale enn tiltak rettet mot reisevaner. Men nullutslippsbiler løser ikke problemer med svevestøv, trafikkulykker, fremkommelighet og arealbruk i byområder

Målsettingen er at veiene i Østfold skal ha tilpasset fremkommelighet og trafiksikkerhet ut fra veiens funksjon og trafikkmengde. Ressurser skal brukes for å forbedre trafiksikkerhet og punktlighet for næringstransport, kollektivreisende, gående og syklende. Innsatsen tilpasses behovene på hver veistrekning. Sykkel skal være et trygt og attraktivt transportmiddel, med tiltak for økt bruk. Kollektivtransport skal være et attraktivt og sømløst valg, med økt bruk.

Deltema 8 Senterstruktur

Strategi 3.10: Regional og lokal senterstruktur skal gi et lokalt tilpasset rammeverk for bærekraftig arealutvikling

Strategien innebærer:

- videreføre regional senterstruktur med regional by/by og områdesentra samt lokal senterstruktur med lokalsentra korrigeret for endringer i kommuneplanene siden 21.06.2018
- at alle kommunene skal ha minst ett sted i den regionale senterstrukturen
- at kommunene ytterligere kan fastsette bydeler og grender i sitt kommuneplanarbeid
- å se hovedstruktur for arealutvikling i sammenheng med hovedstruktur for mobilitet
- å legge regional og lokal senterstruktur til grunn for utvikling av attraktive og levende steder i hele fylket, gjennom en flerkjernet utvikling
- å bruke kommunale planprosesser til helhetlig arbeid med arealutvikling

- å utvikle byer og tettsteder innenfra og ut, ved å legge vekt på fortetting og transformasjon framfor å ta i bruk nye naturområder og dyrket mark
- å legge til rette for mer grønn mobilitet ut fra ulike kommuners forutsetninger

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 20	Retningslinje: 21

Hvorfor gjør vi dette?

En helhetlig senterstruktur gir et felles rammeverk for å utvikle livskraftige og attraktive steder i hele fylket, og avveie statlige føringer, regionale mål og lokale behov. Den kan brukes til å styre store samfunnsinvesteringer, for eksempel innen samferdsel eller lokalisering av offentlige tjenester, slik at de gir best samfunnsnytte, og legge til rette for sterke bo- og arbeidsmarkedsregioner.

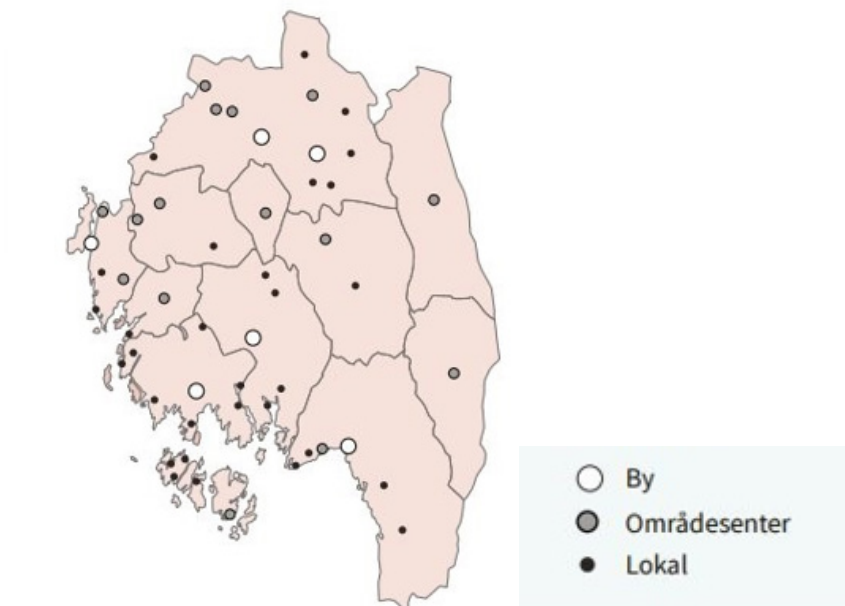
Senterstrukturen kan brukes for å sikre en samfunnsutvikling i tråd med felles mål om utvikling av byer og tettsteder med helsefremmende kvaliteter, redusert klimagassutslipp og ivaretagelse av natur, biologisk mangfold og dyrka mark. Senterstrukturen skal bidra til å styre hvor i hver enkelt kommune hovedandelen av veksten skal komme.

Senterstrukturen er blitt til gjennom dialog mellom kommunene, fylkeskommunene, stat og andre aktører, og har blitt videre tilpasset og utviklet gjennom kommuneplanprosesser i den enkelte kommune. Denne strukturen, som legger til rette for videre utvikling i alle kommunene, fastsettes i regional plan. Kommunene kan detaljere ut flere nivåer med bydeler og grender gjennom sin kommuneplanlegging.

Strukturen bygger på dagens situasjon og kommunenes ønskede utvikling, og knytter seg til kommunenes planprosesser. Senterstrukturen gir et grunnlag for å samarbeide videre om lokale tilpasninger. Virkemidlene som knyttes til hovedstrukturen, tilpasses de utfordringer og muligheter som den enkelte kommune har. Utvikling “innenfra og ut” refererer til en strategi hvor utviklingen starter i bykjernen og gradvis utvides til omkringliggende områder for å sikre at sentrum forblir levende og funksjonelt, samtidig som det gis rom for kontrollert utvikling og vekst i ytterområdene.

Regional og lokal senterstruktur bør være del av status- og utfordringsbildet i kommunal planstrategi. Som del av arbeidet med kommuneplanens samfunnsdel skal det utarbeides en langsiktig arealstrategi som bygger på regional og lokal senterstruktur.

Figuren viser regional og lokal senterstruktur i Østfold.

Regional senterstruktur		Lokal senterstruktur
By-/regionsenter	Områdesenter	Lokalsenter
Minimum 5000 innbyggere	Minimum 1000 innbyggere	Minimum 200 innbyggere
Regionalt knutepunkt	Lokalt eller mindre knutepunkt	Bør ha kollektivtransport
Fredrikstad, Sarpsborg	Skjærhalden	Engelsviken, Manstad, Slevik, Skjærviken, Nylende, Lunde, Torsnes, Skjeberg st.by, Varteig, Ullerøy, Jelsnes, Hauge, Utgårdskilen, Ødegård, Rød
Askim, Mysen	Rakkestad, Ørje, Spydeberg, Knapstad, Skjønhau, Meieribyen, Tomter	Degernes, Båstad, Slitu, Ringvoll, Trømborg, Havnås, Hærland/Lundeby, Eidsberg/Kirkefjeringen
Moss	Halmstad, Karlshus, Kirkebygden, Kambo, Våk	Vang, Larkollen, Saltnes, Missingmyr, Svinndal
Halden	Berg/Isebakke, Fosby	Sponvika, Prestebakke, Aspedammen, Leiren

Tabellen viser regional og lokal senterstruktur i Østfold.

Deltema 9 Hovedstruktur for mobilitet

Strategi 3.11: Videreutvikle en klimavennlig, attraktiv og trafikksikker hovedstruktur for mobilitet

Strategien innebærer å:

- ta vare på det vi har, utbedre der vi kan, bygge nytt der vi må
- utnytte kapasiteten i eksisterende infrastruktur og transporttilbud
- redusere vedlikeholdsetterslepet på vei
- sørge for at trafikksikkerhet er førende i planlegging, bygging og drift av infrastruktur
- ha et drifts- og vedlikeholds nivå som bidrar til at alle offentlige veier kan oppfylle sin transportfunksjon
- videreutvikle en mobilitetsstruktur som bygger opp under regionale knutepunkt
- la kollektivtransporten ta de store reisestrømmene i og mellom byer og tettsteder
- legge til rette for effektive og trafikksikre overganger mellom ulike transportmidler
- bidra til samordnet og stedtilpasset parkeringspolitikk som fremmer grønn mobilitet
- legge vekt på sosialt og økonomiske utjevner, helsefremmende og universelt utformede løsninger

Hvorfor gjør vi dette?

Strategisk vedlikehold og bærekraftig mobilitet

Vedlikeholdsetterslepet på de fylkeskommunale veiene har vokst til mellom fire og fem milliarder kroner. Med dagens årlige bevilgningsnivå er det estimert at dette vil øke med 200 millioner kroner per år. I tillegg kommer et betydelig etterslep på bruer, gang- og sykkelveier, som samlet har en kostnadsramme på flere milliarder kroner. I NTP 2025–2036 vektlegges strategisk vedlikehold som et sentralt virkemiddel for å sikre effektiv bruk av eksisterende infrastruktur. Strategien fokuserer på tre prinsipper: ta vare på det vi har, utbedre der vi kan, og bygge nytt der vi må.

En klimavennlig og attraktiv mobilitetsstruktur

For å skape et mer bærekraftig og trygt transportsystem i Østfold er det avgjørende å utvikle en mobilitetsstruktur som reduserer bilbruk, fremmer kollektivtransport, sykkel og gange, og sikrer tilgjengelighet for alle. Nullvekstmålet for personbiltrafikk bør være en ambisjon for kommuner med by- og regionsentre. Samtidig må vi styrke trafikksikkerheten og redusere antall ulykker. En godt planlagt infrastruktur vil ikke bare bidra til trygg transport, men også styrke byer og bygder, støtte næringsutvikling, og legge til rette for miljøvennlig transport av mennesker og varer.

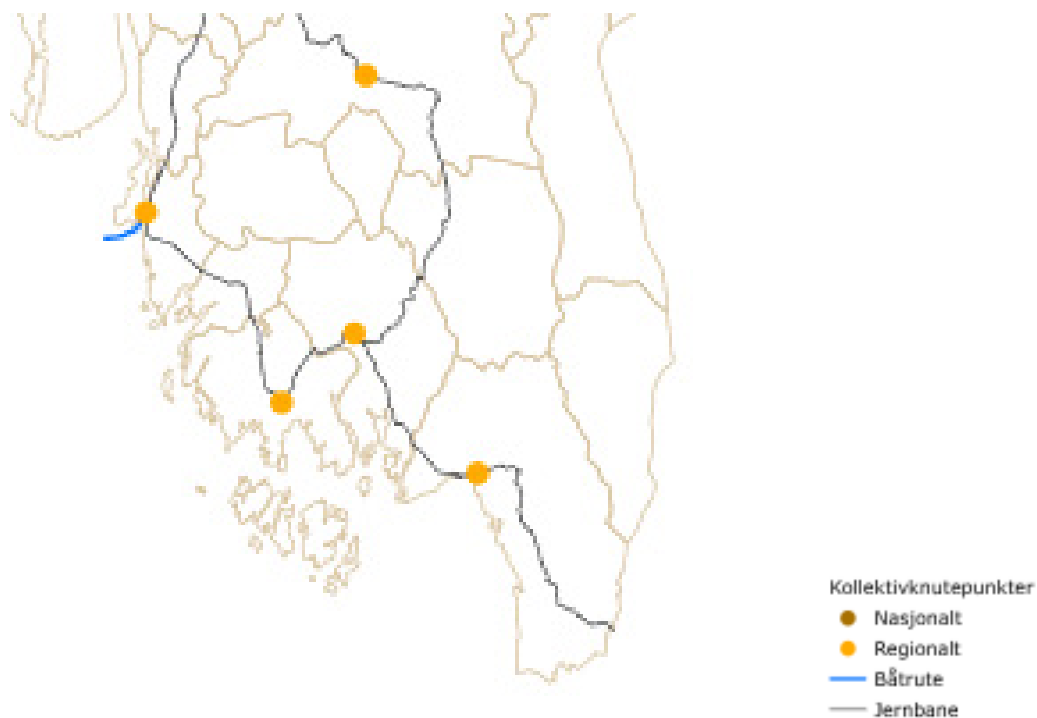
Knutepunktutvikling og kollektivtransportens rolle

Tog og buss utgjør grunnpilarene i knutepunktutviklingen i Østfold. Østre og Vestre linje gir togforbindelser til byer og tettsteder, men overgangene mellom lokale veier og kollektivknutepunkter er ofte utilstrekkelige. Bedre tilrettelegging for parkering, gang- og sykkelveier, og holdeplasser er nødvendig for å styrke kollektivknutepunktene. Selv om de planlagte togstasjonene i Fredrikstad og Sarpsborg ikke blir realisert, må vi finne andre måter å støtte knutepunktutviklingen på. Dette krever innsats fra alle tre forvaltningsnivåer.

Samordning og samarbeid for bærekraftig utvikling

Kommuner og fylkeskommunen bør samordne planer for veinett og kollektivtransport. Tiltak som park-and-ride, gang- og sykkelveier til knutepunkter, samt by- og boligplanlegging som støtter god infrastruktur, er sentrale elementer. Videre bør det satses på fellesfinansierte prosjekter for vedlikehold og utvikling av mobilitetsstrukturen. Samarbeid på tvers av sektorer og nivåer vil være nøkkelen til å realisere en bærekraftig og trafiksikker hovedstruktur for mobilitet i regionen.

Figuren viser de regionale kollektivknutepunktene Østfold.

FAKTABOKS:

Hensikten med regionale knutepunkt er å styrke fylkets mobilitetsstruktur ved å samle transportmidler som buss, tog og sykkel på ett sted, noe som gjør det enklere for folk å reise effektivt og miljøvennlig. Ved å redusere trafikk i bykjernene og knytte arbeidsplasser, tjenester og boliger tettere sammen, gjør knutepunktene hele regionen mer tilgjengelig og attraktiv for både innbyggere og næringsliv

Valg av knutepunkt i Østfold

- Tar utgangspunkt i definerte by-/regionsenter i senterstrukturen
- Avstanden mellom regionale knutepunkt i et fylke varierer avhengig av både fylkets størrelse og plasseringen av de ulike knutepunktene. Slike knutepunkt kan være større byer, sentrale trafikkknutepunkt, kollektivterminaler eller viktige transportkorridorer som binder regionen sammen.
- Infrastruktur og kollektivtransport innenfor buss, rutebåt og tog er premissgivende
- Bussterminaler og togstasjoner er viktige for lokaliseringen av knutepunktene
- Moss, Fredrikstad og Sarpsborg har i overkant av 10 minutters gangavstand mellom sine bussterminaler og togstasjoner.
- Antall innbyggere/trafikkgrunnet og antall kollektivreisende underbygger valgt struktur
- For å sikre jevn ressursbruk for hele Østfold, maksimum ett regionalt knutepunkt pr. kommune.
- Moss, Fredrikstad, Sarpsborg, Halden og Askim danner strukturen for regionale knutepunkt
- Vår definisjon av knutepunkt bygger på definisjon fra regional plan Østfold mot 2050

Knutepunkter kan deles inn i fire nivåer:

- 1) Nasjonale knutepunkter er knutepunkter der man kan reise både lokalt, regionalt og til andre landsdeler i Norge. Noen nasjonale knutepunkter har internasjonale reisemål. De fleste flyplasser på stamrutenettet, enkelte havner og større jernbanestasjoner er nasjonale knutepunkter.
- 2) Regionale knutepunkter er knutepunkter der man kan reise lokalt og regionalt i og til de nærmeste fylkene. I et regionalt knutepunkt møtes vanligvis flere ulike typer reisemidler (buss, bane, tog, båt), men rene bussknutepunkter kan også ha regional karakter. Et regionalt knutepunkt er også et eget målpunkt, med handelsvirksomhet og servicetilbud.
- 3) Lokale knutepunkter er knutepunkter der man kan reise lokalt innen samme kommune og/eller samme fylke. Et lokalt knutepunkt kan også være et eget målpunkt, med handelsvirksomhet og servicetilbud i mindre skala enn i et regionalt knutepunkt.
- 4) Mindre knutepunkter er lokale omstigningspunkter der det er lagt til rette for overgang mellom to eller flere transportmidler i kollektivsystemet.

Vår struktur og kriteriesett for knutepunkt

Regionalt kollektivt knutepunkt
Jernbane/båt, buss, by-/regionsenter etc.

Lokalt kollektivt knutepunkt
Jernbane/båt, buss etc.

Mindre kollektivt knutepunkt
Buss, bil, sykkel, gange etc.

Regionalt knutepunkt	Lokalt knutepunkt	Senterstruktur By-/region-senter	Senterstruktur Områdesenter
Moss		x	
Fredrikstad		x	
Sarpsborg		x	
Halden		x	
Askim		x	
	Mysen	x	
	Karlshus		x
	Kambo		x
	Spydeberg/Knapstad, Tomter		x
	Rakkestad		x
	Halmstad		x
	Skjærhalden		x

Tabellen viser en oversikt over regionale knutepunkt, lokale knutepunkt og deres sammenheng med senterstrukturen

Deltema 10 Godstransport og terminalstruktur

Strategi 3.12: Videreutvikle et effektivt, klima- og miljøvennlig system for gods- og varetransport

Strategien innebærer å:

Utvikle bærekraftige terminaler

- Trafikksikkerhet og arbeidsmiljø for sjåførere (som truck stops, døgnhvileplasser og universell utforming)
- Gjøre multimodal og miljøvennlig godstransport mer tilgjengelig og attraktiv å bruke for næringslivet i Østfold

Utvikle bærekraftig distribusjon i byområdene

- Trafikksikkerhet og arbeidsmiljø for sjåførere
- Sikre muligheter for effektiv fremkommelighet og lossing
- Fossilfrie og effektive transportløsninger

Planlegge og bygge ut tilstrekkelig lade- og fyllinfrastruktur for fossilfrie drivstoff

- Effektiv saksbehandling
- Tilstrekkelig dekning i Østfold
- Se i sammenheng med døgnhvileplasser i forbindelse med godsknutepunkt/terminaler

Hvorfor gjør vi dette?

Norge og EU har hatt ambisjoner om å overføre gods fra vei til sjø og bane for å redusere transportens negative effekter, men dette har vært lite effektivt. EU har endret sin strategi til en mer generell ambisjon.

Studiene av godstransport i Norge og resultatene i EU viser at ambisjonen om 30 prosent godsoverføring verken er hensiktsmessig eller realistisk. Ambisjonen fremstår som lite hensiktsmessig fordi potensialet for kostnadsreduksjoner for samfunnet er beskjedent i forhold til tiltakskostnadene, og lite realistisk fordi transportmiddelfordelingen er lite påvirkelig (NTP 2025-2036). Transportfordelingen har vært stabil, og fokus ligger nå på å redusere klimagassutslipp fra godstransport for å nå 2050-målene. Politikken skal utvikle transportformenes fortrinn og redusere skadevirkninger, uten å videreføre godsoverføringsambisjonen i Nasjonal transportplan 2025–2036.

Norges transportinfrastruktur har god kapasitet, men det er utfordringer i byer og på jernbanen. Veitransport har blitt mer effektiv med økende bruk av utslippsfrie kjøretøy. Tungbilpakken skal støtte ladeinfrastruktur og veiforbedringer for å øke konkurransekraften og oppfylle klimaforpliktelser.

Norge har over 3000 havneterminaler, de fleste privatdrevne. Større havner i Østfold inkluderer Moss Havn, Halden Havn og Borg Havn.

Deltema 11 Samarbeid

Strategi 3.13: Bedre areal/mobilitetsløsninger gjennom samarbeid mellom forvaltningsnivåer og andre relevante aktører

Strategien innebærer å:

- følge opp forpliktelser og mål for samordnet areal- og transportplanlegging gjennom inngåtte formelle samarbeid
- videreutvikle samarbeid med partene i Bypakke Nedre Glomma
- Fortsette arbeidet i Bypakke Nedre Glomma for å utvikle ny innsikt og dele kunnskap med resten av Østfold
- videreutvikle arbeidet med Miljøløftet Moss
- legge regional plan til grunn ved reforhandling av byvekstavtaler og bypakker
- prioritere midler til tiltak i tråd med samarbeidsavtalene og handlingsprogrammene
- vurdere behovet for samarbeidsavtaler for utvikling av andre by- og tettstedsområder
- jobbe for å videreutvikle Jernbaneforum Øst som en viktig samarbeidsaktør ovenfor jernbaneverket og andre offentlige jernbaneaktører
- ha et koordinert plan- og påvirkningsarbeid som bidrar til prioritering, samordning og utbygging av store infrastrukturprosjekter i Østfold
- styrket regionalt samarbeid om kunnskapsbygging, metodeutvikling og interessepolitisk arbeid
- vurdere behovet for felles samarbeidsverktøy som digitale plattformer og verktøy for deling av data og kunnskapsdeling mellom aktører på ulike nivåer

Hvorfor gjør vi dette?

I Østfold vil det i årene fremover tegne seg et bilde av økte lokale forskjeller i infrastrukturutvikling. Dette skyldes i hovedsak kommunale og fylkeskommunale budsjetter med lite handlingsrom til å prioritere større investeringer i infrastruktur. Samtidig vil det i Nedre Glomma-regionen gjennomføres omfattende investeringer i infrastruktur, dette skyldes i hovedsak investeringene og som skjer som følge av byvekstsamarbeidet. I NTP er det planer om å bygge dobbeltspor fram til Seut i Fredrikstad. I tillegg ligger det i byvekstsamarbeidet midler til en rekke gang- og sykkelvei-prosjekter og drift av kollektivtrafikk.

Med ulike økonomiske forutsetningene i Østfold, vil *samarbeid* på tvers av fylket være et viktig virkemiddel for å kunne oppnå en større utnyttelse av samlede ressurser, og få en bredere anvendelse i Østfoldsamfunnet av innsikt og kunnskap som utvikles i byvekstsamarbeidet.

Byvekstavtaler og bypakker gir et rammeverk og forpliktelser for samarbeid mellom stat, fylke og kommuner, og er sentrale virkemidler for å følge opp statlige føringer innen samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging

Avtalene sørger for klare finansieringsrammer, legger til rette for nye former og arenaer for dialog, og inneholder handlingsprogrammer for gjennomføring som bidrar til helhetlig

virkemiddelbruk for endret transportutvikling i de største byområdene. Det er viktig at eksisterende samarbeid videreføres innenfor rammene av nye regionale planer, og at behovet for nye samarbeidsavtaler i andre utvalgte områder vurderes.

Byvekstsamarbeidet omhandler byene Sarpsborg og Fredrikstad. Det overordnede målet for byvekstavtalen er at klimagassutslipp, kø, luftforurensning og støy skal reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange (nullvekstmålet). Målet skal nås i løpet av avtaleperioden. Dette innebærer at personbiltrafikken ved utløpet av avtaleperioden skal være på samme nivå eller lavere enn referanseåret 2023. Nullvekstmålet gjelder for hele avtaleområdet og alle partene i avtalen skal legge nullvekstmålet til grunn.

I Mosseregionen gjelder et formalisert samarbeid gjennom Miljøløftet Moss, et samarbeid om areal – og transportutvikling mellom Moss kommune, Østfold Fylkeskommune, Statens vegvesen, Jernbanedirektoratet og Bane NOR. Nåværende avtale gjelder for perioden 01.09.24-01.09.29. Målet for samarbeidet er å utvikle regionen basert på bærekraftige virkemidler innen areal- og transportsektoren. Samarbeidet har bl.a. mål om å bedre befolkningens levkår og livskvalitet, redusere transportbehov og transportsektorens klimagassutslipp, styrke samordning av buss og bane, å redusere bilbruk og øke andelen reisende som går, sykler og bruker kollektive transportmidler.

Tema 3 Arealutvikling

I Østfold skal planetens tålegrense være grunnleggende for samfunnsutviklingen de neste 12 årene på grunn av den globale natur- og klimakrisen. Hovedårsaken til naturkrisen er nedbygging av naturområder til andre formål, noe som også forsterker klimakrisen. Det er viktig å bruke allerede utbygde arealer mer effektivt før nye områder tas i bruk. Samtidig vil Østfold komme i dilemmaer hvor verdifulle områder står opp mot andre samfunnsmessig behov. I slike tilfeller blir det avgjørende at det stilles tydelige krav om at natur- og kulturminnehensyn ivaretas i arbeidet. Både fordi disse hensynene har en egenverdi, men også fordi det sikrer økt kvalitet i de miljøene som bygges ut gjennom god estetikk, tilgang til natur, mer mangfoldig sentrums- og boområder med kobling til identitet og bedre klimatilpasning. Gjennom slike grep ivaretar vi bedre den sosiale bærekraften. Det skal være trivelig og trygt der folk bor.

Bærekraftig arealutvikling er avgjørende for å sikre gode livsvilkår, bevare naturen og produsere mat. Lokalisering av boliger og virksomheter påvirker samfunnsutviklingen, transportbehovet og hvordan vi tar vare på matjord og natur.

Effektiv arealbruk reduserer transportbehovet og fremmer kollektivtransport. Bærekraftig arealforvaltning krever langsiktig planlegging, og Østfold har som mål å redusere arealforbruket med 2,5 m² per innbygger per år mot 2040. Bedre koordinering og samarbeid på tvers av forvaltningsnivåer er nødvendig, og nye verktøy som arealregnskap og stedsanalyser vil bli tatt i bruk.

Sentrumsområder skal tilby et bredt spekter av funksjoner og tjenester, og fortetting er en del av løsningen for å utvikle disse områdene. Fortetting må skje uten å forringe områdenes kvaliteter, for å unngå nedbygging av rekreasjonsområder og grønne lunger.

Et formål med arealpolitikken i Østfold er å bidra til god folkehelse og utjevning av sosiale forskjeller. Å sikre lik tilgang til gode boområder, tjenester og opplevelser blir derfor viktig. utfordringer med homogene bomiljøer og bomiljøer med lav kvalitet må løses både gjennom arealplanlegging og boligpolitikk.

Det er nødvendig å sikre god sammenheng mellom utvikling av sentrumsområder og kollektivknutepunkter for å forbedre kollektivtilbudet og byutviklingen. I byer som Sarpsborg, Fredrikstad og Moss ligger hovedknutepunktene for buss og jernbane langt fra hverandre, noe som gjør det vanskelig å skape sømløse kollektivløsninger.

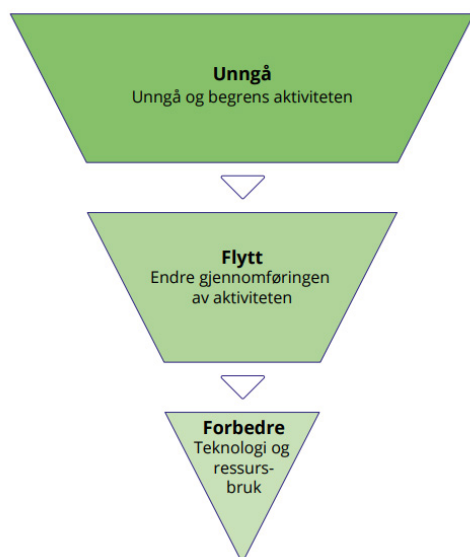
Kommunene i Østfold har ulike utfordringer. Noen opplever befolkningsvekst og utbyggingspress, mens andre har begrenset vekst eller nedgang. For kommuner med vekst er det viktig å styre denne slik at den støtter attraktive byer, kollektivknutepunkter og grønn mobilitet. Kommuner med mindre vekst bør lokalisere nye boliger slik at de styrker eksisterende tettsteder og grender, noe som gir langsiktige fordeler som reduserte infrastrukturkostnader og styrket lokalt næringsliv.

Lokalisering av virksomheter er viktig for verdiskaping og utvikling av attraktive steder. Feil lokalisering kan utfordre sentrumsområdenes attraktivitet, øke bilkjøring og føre til nedbygging av naturområder. Kommunene må revurdere utbyggingsarealer og bruke eksisterende næringsarealer mer effektivt for å redusere transportutfordringer. Prinsippet "rett virksomhet på

rett sted" bør være førende, og lokalisering må vurderes i sammenheng med naturtap, energibruk og kost/nytte

For å nå målene ønsker vi å unngå unødvendig nedbygging og gjenbruke eksisterende arealer, bygninger og infrastruktur. Vi søker å samlokalisere funksjoner og tjenester og bygge med mer skånsomme metoder.

Figuren viser Rammeverk for tiltak. Unngå, Flytte, Forbedre. (Klimautvalget 2050).

Samfunnets kompleksitet øker på grunn av globalisering og teknologisk utvikling, noe som endrer risikoen og truslene mot samfunnsstrukturer. Økt avhengighet av digitale løsninger gjør oss sårbare, og klimaendringer, sikkerhetspolitiske konflikter og krig bidrar til dette. Innenfor offentlig infrastruktur betyr dette å forebygge og sikre trygge drikkevannskilder, fungerende avløp, vann- og strømnnett, samt viktige transportåre som riks- og fylkesveinettet, inkludert bruer, tunneler og fergeforbindelser.

Deltema 12 Utvikling av sentrumsområder

Strategi 3.14: Utvikle attraktive og inkluderende sentrumsområder

Strategien innebærer:

- samlokalisere handel, service, arbeidsplasser, kultur- og idrettstilbud, sosial infrastruktur og boliger
- sikre kvalitet i sentrumsutviklingen, tilpasset stedets størrelse, funksjon og identitet
- ivareta og videreutvikle byrom, møteplasser og arenaer for kultur og frivillighet, og gjøre disse universelt utformede og trygge for alle
- legge til rette for inkluderende aktivitetsarenaer
- tilrettelegge for aktive 1. etasjer langs prioriterte gater og byrom i sentrum

- utnytte muligheter for flerbruk av arealer innendørs og utendørs
- samarbeide bredt om sentrumsutvikling
- ivareta og videreutvikle nettverk av attraktive og trafikksikre gang- og sykkelforbindelser, blågrønne strukturer og snarveier i sentrumsområdene
- styrke de urbane grønnstrukturene for å legge til rette for god helse, naturmangfold, matproduksjon og karbonlagring
- integrere kulturminner og kulturmiljøer som en ressurs for å sikre en god stedsutvikling, samt styrke tilhørighet og identitet
- bruke parkeringspolitikk for å oppnå trivelige og trafikksikre byer og sentrumsområder

Retningslinjer og beskrivelse av *Hvorfor gjør vi dette* er felles med strategi 3.15 under.

Deltema 13 Knutepunkt

Strategi 3.15: Oppgradere og utvikle effektive knutepunkt med kvalitet

Strategien innebærer å:

- tilpasse knutepunktets utforming og omfang av funksjoner til nivå i mobilitetsstrukturen (regionale - og lokale knutepunkt)
- utvikle og drifte kollektivknutepunkt og stasjoner slik at de bidrar til velfungerende byer og tettsteder
- sørge for helhetlig vei – og gateplanlegging i byer og tettsteder
- sikre god sammenheng mellom utvikling av knutepunkter og øvrig sentrumsutvikling
- utvikle flerfunksjonelle, universelt utformede og helsefremmende knutepunkter med sosiale møteplasser og lokalt særpreget
- inkludere attraktive og trafikksikre gang- og sykkelforbindelser i knutepunktutviklingen
- sikre trygge og effektive overganger mellom transportmidler
- (øke andel bærekraftig transport ved å inkludere bylogistikk i knutepunktutviklingen)
- utvikle tilstrekkelig parkeringskapasitet rundt knutepunkt og holdeplasser for å oppnå sammenhengende reisekjeder

Retningslinjer for strategiene 3.14 og 3.15

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 21, 22, 23	Retningslinje: 22, 23, 24, 25

Hvorfor gjør vi dette? (3.14 og 3.15)

Byer og tettsteder i Østfold skal være bærekraftige og attraktive. Erfaringer fra fortetningsprosjekter viser at flere samfunns mål må ivaretas for å oppnå "fortetting med kvalitet". By- og tettstedsutvikling er viktig for å bevare natur, dyrket mark og redusere klimagassutslipp.

Økende sentralisering krever at sentrumsområdene utvikles med sosial og miljømessig bærekraft. Bedre tilrettelegging for kollektivtransport, syklende og gående forbedrer bymiljøet, trafikksikkerheten og folkehelsen, samtidig som det reduserer klimagassutslipp og bilavhengighet. Naturkvaliteter må alltid tas med i planleggingen.

Sentrumsområdene må være tilgjengelige for alle og stimulere til verdiskaping. De skal være gode steder å bo, jobbe, handle, etablere virksomheter og oppleve kultur, noe som fremmer sosial integrasjon og reduserer sosiale ulikheter.

Sentrumsområder er viktige for næringslivet, tiltrekker arbeidskraft og besøkende, og stimulerer økonomisk aktivitet. Helhetlig og langsiktig byplanlegging som ivaretar estetiske, sosiale og miljømessige kvaliteter, er nødvendig for å gjøre Østfold attraktivt. Knutepunktsutvikling blir avgjørende for å lykkes. Dette innebærer prioritering av sentrumsnære områder med god kollektivdekning.

Grøntstrukturer i sentrumsområdene er viktige for livskvalitet, naturmangfold, matproduksjon, håndtering av overflatevann og karbonlagring. Knutepunktutvikling, med prioritering av sentrumsnære områder med god kollektivdekning, er avgjørende.

For mindre tettsteder er det viktig å sikre et levende sentrum med boliger og variert tjenestetilbud, som skaper flerfunksjonalitet og sosiale samlingspunkter. God arealplanlegging skal knytte ny utbygging til eksisterende struktur og bevare stedets identitet.

Folkehelseundersøkelsen viser at trivsel i nærmiljøet er høyere blant de med høyere utdanning og uten økonomiske vansker. Luftkvaliteten oppleves som bra av de fleste, mens støyplager ligger på landsgjennomsnittet. (SSB 02.12.2016 og Østfoldhelsa, ØFK 2019).

Ved planlegging av boområder må fysisk miljø vektlegges sterkere, med boligvariasjon og boligsosiale tiltak. Bokvalitet henger sammen med psykisk og fysisk helse, og kvaliteter som ivaretar barn og unge må ha særlig oppmerksomhet.

God utvikling bidrar til levende bygder og byer, og skaper fellesskap og økt stedsidentitet. Nabolag med gode skoler, trygge omgivelser og sterke sosiale nettverk gir bedre muligheter og sosial mobilitet. Stedets historie og identitet, sammen med fremtidige funksjoner og roller, bør styre arealbruk og aktiviteter. Stedsanalyser kan dokumentere stedskvaliteter og brukes i medvirkningsprosesser for å videreutvikle sentrumsområder, nærmiljø og boområder.

Kommunen bør aktivt bruke sin rolle som planmyndighet i et langsiktig og bærekraftig perspektiv. Sentrumsutvikling skal skje i samarbeid med ulike aktører i åpne prosesser, hvor alle kan påvirke utviklingen. Sosiale møteplasser skal være universelt utformede for å sikre tilgjengelighet for alle.

Å gjøre veinettet mer "gatepreget" fremmer trafikksikkerhet og trivsel, særlig for gående og syklende. Stedstilpassede krav skal sikre at sentrumsutviklingen ivaretar lokale kvaliteter som kulturmiljøer, arkitektur og estetikk. Blågrønne strukturer og landskap integreres i planleggingen for klimatilpasning og estetisk verdi, slik at byer og tettsteder beholder sin identitet samtidig som de tilpasses fremtidens behov.

Deltema 14 Utvikling av nærmiljø og boområder

Strategi 3.16: Utvikle attraktive, inkluderende og helsefremmende nærmiljøer og boområder

Strategien innebærer:

- innarbeide sosial bærekraft i eksisterende og nye nærmiljøer og boområder
- involvere beboerne bredt i planprosesser
- legge til rette for større mangfold i boområder
- sikre god bokvalitet som fremmer folkehelse og tilhørighet til nærmiljøet
- styrke grønnstrukturene for å legge til rette for god helse, naturmangfold, matproduksjon og karbonlagring
- sørge for trygge og universelt utformede møteplasser og tilgang til nærturområder
- sørge for at hverdagsfunksjoner enkelt kan nås med å gå, sykle eller bruke kollektivtransport
- bruke arkitektur, kunst og kulturmiljøer i utvikling av nærrområder
- utnytte muligheter for flerbruk og delingsløsninger i nærmiljøer og boområder

Strategien må leses i sammenheng med strategi 1.3 i regional plan for økt livskvalitet, deltagelse og likeverd.

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 24	Retningslinje: 26

Hvorfor gjør vi dette?

En god bolig og et nærmiljø som oppleves trygt og attraktivt har stor betydning for folks livskvalitet og helse. Et nærmiljø som gir mulighet for ulike typer aktiviteter kan bidra til mer tillit og økt tilhørighet til lokalsamfunnet. Gode boområder gir rom for mangfold og er utformet på en aldersvennlig og inkluderende måte. De er for eksempel slik at barn og unges livssjanser påvirkes positivt av nærmiljøet de vokser opp i. Oppvekststedet har betydning for barn og unges situasjon her og nå, og ikke minst deres livssjanser og sosiale mobilitet videre i livet. Vi må planlegge og legge til rette for tilstrekkelige og mangfoldige leke- og oppholdsarealer av høy kvalitet i sentrums- og boområdene.

I Østfold har vi et særlig behov for å utvikle boområder som bidrar til sosial inkludering, god folkehelse og tilgjengelige hverdagsfunksjoner, samtidig som vi ivaretar både natur- og kulturmiljøer. Ved å innarbeide sosial bærekraft i både eksisterende og nye områder, skaper vi ikke bare fysiske rammer, men også samfunn som styrker tilhørighet, trygghet og fellesskap.

Involvering av beboerne i planprosesser er en nøkkel til å oppnå løsninger som reflekterer innbyggernes behov, noe som bidrar til bedre bokvalitet og tilhørighet til nærmiljøet. Mangfold i boområder, både sosialt og kulturelt, er en forutsetning for inkluderende samfunn som fremmer like muligheter for alle.

Lokalisering og utforming av boområder er viktig for å bevare natur- og friluftsområder og redusere transportbehov. Forutsetninger for å skape mangfoldige nærmiljøer og boområder varierer mellom ulike deler av fylket. Vekstområder preges av stigende boligpriser, og at det bygges med lite variasjon i boligtyper. Dette kan føre til ensartede områder, hvor mange bor tett og har liten tilgang til friluftsområder og møteplasser. Områder utenom vekstområdene preges av et lite fleksibelt boligmarked der det bygges lite. Det er derfor behov for differensierte virkemidler for å skape gode nærmiljø. Ved planlegging av boområder må fysisk miljø vektlegges sammen med boligpolitiske tiltak som sikrer boligvariasjon og som ser boligsosiale tiltak i sammenheng med fysisk planlegging.

Utbygging og utvikling av boområder involverer mange aktører. Det er behov for å avveie ulike hensyn gjennom mer koordinerte planleggingsprosesser og legge sosial bærekraft som et premiss på lik linje med miljømessig og økonomisk bærekraft. Kommunene bør ta en strategisk og tydelig rolle, og samarbeide med aktuelle aktører i en planleggingshverdag som domineres av private planinitiativ. Utbyggere, nærmiljøutvalg, frivillige lag og foreninger, bydelsutvalg og velforeninger bør involveres i utvikling av nærmiljøer og boområder.

Deltema 15 Lokalisering bolig og virksomheter

Strategi 3.17: I kommuner med lavt utbyggingspress skal lokalisering av bolig bidra til tettsteds kvalitet, opprettholdelse av levende steder og grunnlag for variert tilbud til innbyggerne

Strategi 3.18: I pressområder skal lokalisering av boliger bidra til utvikling av attraktive byer og tettsteder som underbygger knutepunktutvikling og godt kollektivtilbud

Strategiene innebærer:

- tilpasse virkemidler og føringer ut fra kommunens sentralitet og steders størrelse, nivå i senterstrukturhierarkiet og grad av utbyggingspress
- legge vekt på fortetting og transformasjon framfor å ta i bruk nye naturområder og dyrka mark
- sikre høy arealutnyttelse i pressområder
- støtte opp om senterstruktur og mobilitetsknutepunkt
- lokalisere nye boliger nær skole, arbeid, handel og andre daglige aktiviteter

Retningslinjer og beskrivelse av «Hvorfor gjør vi dette» er felles med strategi 3.19 under.

Strategi 3.19: Koordinert planlegging og lokalisering for bedre utnyttelse av ressurser

Strategien innebærer å:

- lokalisere virksomheter så de i hovedsak følger ABC-prinsippet
- lokalisere handel, kontorarbeidsplasser og andre arbeidsplass- og besøksintensive virksomheter i sentrum og lokalisere arealkrevende næringer i regionalt prioriterte næringsområder
- samarbeide om regionale næringsområder, innovasjonsdistrikter, industrielle symbioser og andre strategiske områdegrep
- sikre effektiv arealbruk i alle nærings- og handelsområder: fortetting og transformasjon, samordnet areal- og transportplanlegging, grønn infrastruktur, bevaring av natur og landbruksarealer og bærekraftige byggemetoder

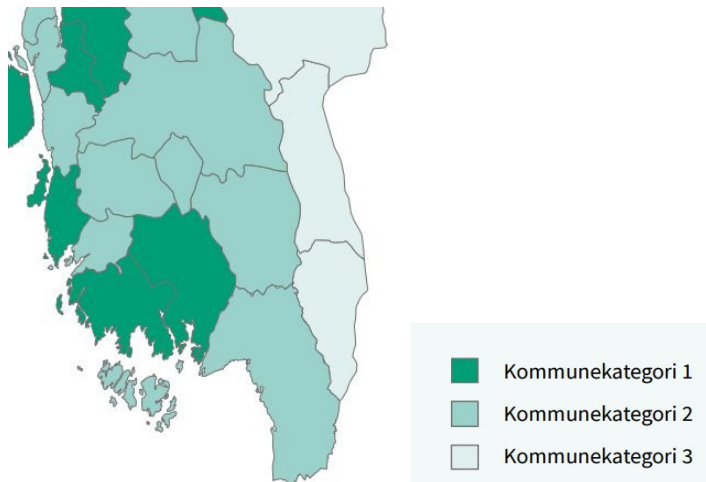
Strategien må leses i sammenheng med strategi 2.7 i regional plan for Kompetanse og verdiskaping Kommunekategorier

Som beskrevet under hovedtema Senter- og mobilitetsstruktur, kan senterstrukturen brukes for å sikre en samfunnsutvikling i tråd med de fastsatte målene. Senterstrukturen skal bidra til å styre hvor i hver enkelt kommune hovedandelen av veksten skal komme. Under hovedtema Arealutvikling knyttes virkemidler til ulike kategorier av kommuner og til ulike nivå i senterstrukturhierarkiet for å få en mest mulig differensiert regional arealpolitikk.

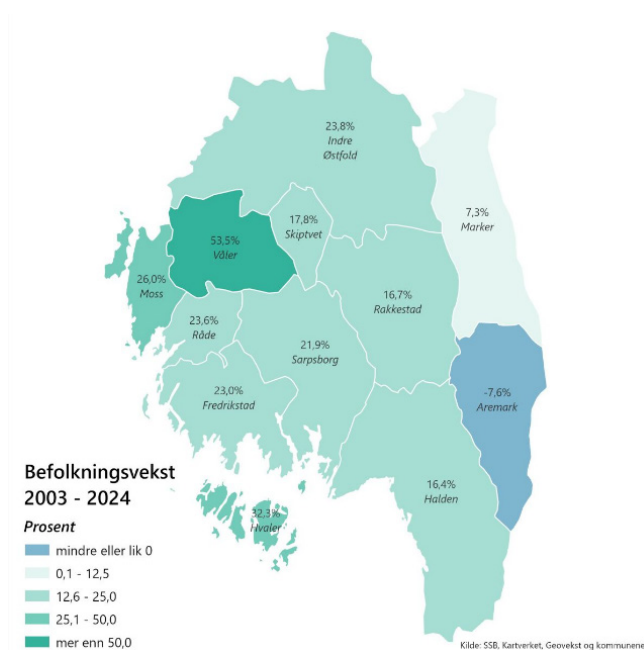

Kommunekategorier

For å tilpasse virkemidlene i planen til kommunenes muligheter og utfordringer, benyttes en 3-delning i ulike kommunekategorier. Kategoriseringen gjøres for å ha ulik styring av arealbruken/utbyggingen i kommuner med utbyggingspress og kommuner med lavere utbyggingspress. Koblingen mellom senterstruktur og kommunekategoriene gir anledning til en differensiert regional politikk og samtidig en utvikling i hele fylket. Kommunekategorier bygger på kriteriene sentralitet, størrelse og grad av utbyggingspress.

Figuren viser inndeling av kommunene i 3 kommunekategorier, som underlag for å differensiere virkemiddelbruken i regional plan.

Figuren viser befolkningsveksten i Østfold fra 2003-2024 (kilde SSB).

Langsiktig utbyggingsgrense

Et hovedgrep for arealhusholdning og god by-/tettstedsutvikling er fastsetting av langsiktig utbyggingsgrense. Denne definerer avgrensning av utbyggingsområder av alle funksjoner mot sammenhengende natur- og friluftslivsområder og viktige områder for landbruk. Regional plan fastsetter langsiktig grense for den regionale senterstrukturen. Denne er definert av grensen mellom eksisterende og fremtidige utbyggingsområder i gjeldende kommuneplanens arealdel pr 01.01.2025. Kommunene fastsetter langsiktig grense for den lokale senterstrukturen etter kriterier i retningslinjene i regional plan.

Fordeling av vekst innad i hver kommune

Kommunen skal fastsette fordeling av vekst mellom de ulike nivåene i senterstrukturen, ut fra et ambisjonsnivå i retningslinjene og ut fra følgende prinsipper:

- Kommunekategorien avgjør hvilken andel av veksten som skal lokaliseres innenfor langsiktig grense for den regionale senterstrukturen. Kommunene fastsetter den endelige prosentvise andelen, innenfor rammen i retningslinjene, i sin kommuneplans arealdel ut fra kunnskapsgrunnlag og dokumentasjonskrav i retningslinjene.
- Resterende vekst kan fordeles på alle nivåene i senterstrukturen:
 - utvidelse av langsiktig grense for den regionale senterstrukturen
 - innenfor langsiktig grense for den lokale senterstrukturen, hvor kommunen selv fastsetter langsiktig grense ut fra prinsippene i retningslinjene og ut fra kunnskapsgrunnlag og dokumentasjonskrav i retningslinjene.
 - som spredt boligbygging innenfor rammene i retningslinjene.
 - for kommuner med flere byer og tettsteder i den regionale senterstrukturen skal hovedandelen av boligveksten lokaliseres til den største byen/tettstedet.

I Nedre Glomma er det inngått byvekstavtale. Arealbruk er et viktig virkemiddel for å nå målet om nullvekst i personbiltrafikken. Det er derfor egne retningslinjer for spredt boligbygging og fordeling av vekst mellom sentrum og byområdene for Sarpsborg og Fredrikstad kommuner.

Regionale næringsområder

I planen pekes det ut områder som kan få status som "regionale næringsområder". Dette er større områder (i hovedsak over 500 daa) som har en regional funksjon, enten i form av å samle/være en viktig del av større verdikjeder og være viktig for regionale verdiskaping eller har en betydelig posisjon i det regionale arbeidsmarkedet. For å få status som «Regionalt næringsområde» kreves det at det, der det er naturlig, samarbeides på tvers av kommunegrensene om utviklingen av området. Herunder må det samarbeides om hvilke typer virksomheter som det skal legges til rette for, at det gjennomføres energianalyser, en vurdering av ressursutnyttelse (symbioser) og utnyttelse av spillvarme. Regionale næringsområder skal prioriteres ved offentlig investeringer i infrastruktur og tjenestetilgang.

Tabellen viser utgangspunktet for en liste over næringsområder som kan få status som regionale næringsområder i planen.

Region	Navn
Søndre Østfold	Øra
	Viken Park
	Borregård
	Saugbrugs

	Hasle
	Kampen
	Berg / Svinesundparken
	Omberg /Valle
Indre Østfold	Holtskogen
	Henningsmoen / Gislingrud
	Sletta
	Hoen / Sekkelsten
	Løvstad/Knapstad
	Slitu / Brennemoen
	Rudskogen
Mosseregionen	Moss østre
	Missingmyr
	Gylderåsen
	Moss lufthavn Rygge

Kommuneplanen må tuftes på kunnskap om befolkningsutvikling, arealreserver og arealbehov. Samtidig er det behov for å sikre at gjeldende planverk bidrar til en bærekraftig, effektiv og attraktiv utvikling av byer og tettsteder.

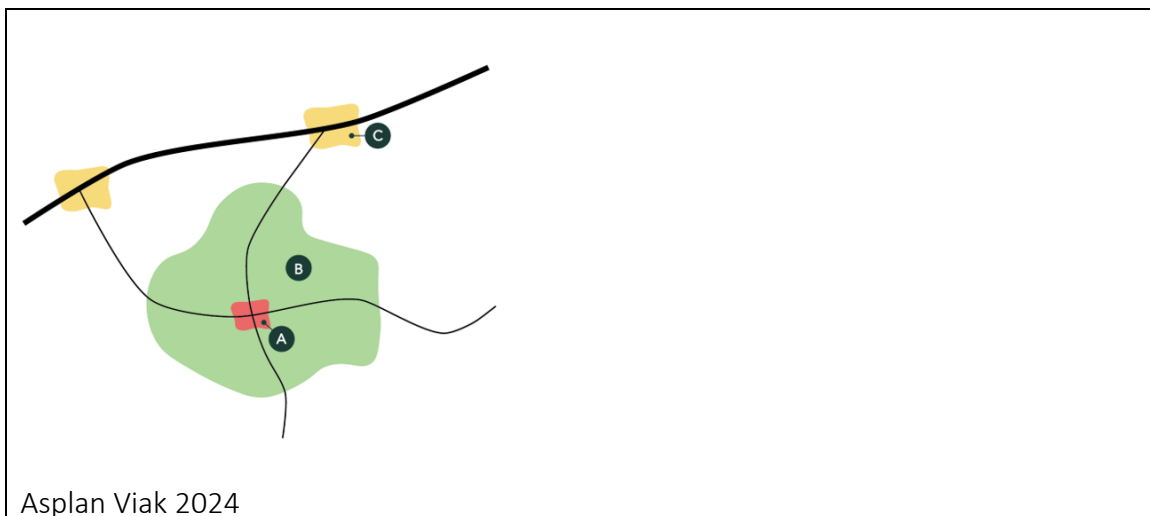
Fra regional plan "Østfold mot 2050" er det en regional planbestemmelse for lokalisering av handel. Kommunene som har rullert sin kommuneplan etter 20.06.2018, har erstattet denne med egne bestemmelser i sin plan. Halden kommune viser i sin kommuneplan til at regional planbestemmelse skal gjelde. Siden regional planbestemmelse for lokalisering av handel nå erstattes av retningslinjer for handel innenfor ABC-prinsippet, er det behov for overgangsbestemmelser frem til Halden kommune på ny har rullert sin kommuneplan.

FAKTABOKS:

Hensikten med ABC-metoden er å lokalisere «rett virksomhet på rett sted» på bakgrunn av en virksomhets transportgenerende egenskaper.

Målsetningen med ABC-metoden er å minimere det samlede transportbehovet i en by eller region og øke tilgjengeligheten med alternative transportmidler til bil, samtidig som det legges til rette for et konkurransedyktig næringsliv og gode vilkår for trafikkavvikling.

Retningslinjer/bestemmelser

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 25,26, 27, 28, 29, 30	Retningslinje: 27, 28, 29, 30, 31
Overgangsbestemmelse, bestemmelse nr 1	Overgangsbestemmelse, bestemmelse nr 3

Hvorfor gjør vi dette?

Prinsippet om å minimere transportbehovet, unngå nedbygging og restaurere forringede naturarealer skal være førende. Dette vil bidra til mer bærekraftige lokalsamfunn og er positivt slik at natur og dyrket/dyrkbare mark bevares. Prinsippet vil være vel så viktig for å utvikle steder hvor vi kan leve gode liv, og for å styrke næringslivets muligheter til å utnytte næringsarealene bedre. Natur i bebygde arealer gir estetiske kvaliteter, rekreasjonsarealer, har varmeregulere effekt og bidrar til bedre klimatilpasning. Dette fører til bedre sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft.

Rett lokalisering av bolig og virksomheter er en viktig faktor for å skape gode byer og tettsteder. Lokalisering av bolig i forhold til andre funksjoner blir viktig for at alle skal få like muligheter. Gå- og sykkelavstand vil bidra til at flest mulig får det samme tjenestetilbudet.

Flere kommuner har avsatt store arealer til fremtidig bolig- og næringsetableringer. Fortetting og transformasjon av eksisterende bo- og næringsarealer bør alltid vurderes før det legges til rette for nye arealer til bolig og virksomheter. Eldre reguleringsplaner kan være utdaterte og ikke relevante for dagens behov og utfordringer. Derfor blir det nødvendig at kommunene gjør en planvask. Slik kan vi begrense tap av biologisk mangfold og dyrket mark. Samtidig vil planvask kunne frigjøre områder til annet.

Planvask og kunnskapsgrunnlag om arealreserver, areal- og befolkningsutvikling vil være gode verktøy for kommunene. Samtidig vil dette være et godt utgangspunkt for prosess og dialog mellom kommunale og regionale myndigheter.

Kommuneplanen skal ha reserver for en kommuneplanperiode på 12 år. Arbeid med arealbehov bør være en naturlig del av kommunenes arbeid med arealstrategi i kommuneplanens samfunnsdel. Arealreserven må ha beredskap for å sikre at samlede reguleringsplaner muliggjør realisering av det antall nye boliger i året som dimensjoneringsgrunnlaget redegjør for. Ved å inkludere et retningsgivende boligbyggeprogram i kommuneplanen, kan kommunen gi forutsigbarhet for utbyggere og samtidig sikre en helhetlig og langsiktig tilnærming til boligbygging som fremmer bærekraftig utvikling og gode bomiljøer.

Østfold har korte avstander. Kommunene har ulikt potensial og muligheter for boligutvikling. Samtidig har de fleste kommuner kvaliteter som er unike. Derfor bør kommunene samarbeide på tvers av kommunegrenser for å utløse større muligheter for å tiltrekke seg et mangfold av nye innbyggere som kan styrke regionen som helhet. Virkemidler knyttet til lokalisering må tilpasses kommunens virkelighet, og stå i forhold til den enkelte kommunes bidrag til å nå felles, overordnede mål.

Lokalisering av virksomheter har både en arealdimensjon og en ressursdimensjon. Hvor og hvordan vi planlegger næringsområdene i fylket påvirker verdiskaping, ressursbruk og funksjonen til byer og tettsteder. Rett lokalisering kan skape sterke arbeidsmarkedsregioner og bidra til attraktive og levende steder, redusert transportbehov, ressursbruk og investeringer i infrastruktur. Lokalisering av virksomheter bør skje ut ifra virksomhetens mobilitetsprofil og om dette samsvarer med områdenes tilgjengelighetsprofil. I tillegg må det tas særlig hensyn til virksomheter som har særlige behov knyttet til stedlige kvaliteter eller tilgang til ressurser. Det er knapphet på energi, og det er behov for å se næringsarealer i sammenheng med energibehovet, kraftproduksjonen og kapasiteten i kraftnettet og øvrig infrastruktur. Det er utformet føringer under tema energi. Næringsvirksomhet som trenger store arealer og/eller skaper mye godstransport bør lokaliseres slik at behov for areal og transport reduseres. Godstransport bør i størst mulig grad føres utenom byer, tettsteder og boligområder. ABC-prinsippet skal være førende, men enkelte næringer har særegne behov som naturressurser eller kulturelementer, og ved slike tilfeller kan prinsippet vurderes annerledes.

Lokalisering på feil sted kan utfordre byene og tettstedenes funksjon og attraktivitet. Videre fører det til økt transport, økt behov for offentlige investering og tap av naturområder og matjord.

Handel, kultur, tjenestetilbud, servering og arbeidsplasser er alle viktige faktorer som må virke sammen for å skape levende sentrumsområder. Et godt grep er å lokalisere virksomheter med mange ansatte og/eller mange besøkende i sentrumsområder. Samtidig som det legges til rette for at flere reiser med sykkel, gange og kollektivtransport.

ABC-PRINSIPPET ETTER OMRÅDE, VIRKSOMHETENS MOBILITETSPROFIL OG AREALFORMÅL

	Områdets tilgjengelighet for ulike mobilitetsformer	Virksomhetens mobilitetsbehov	Arealformål i kommune- eller reguleringsplan
A	God tilgjengelighet med gange, sykkel og kollektiv Liten tilgjengelighet med bil og tungtransport	Høy arbeidsplassintensitet Høy besøksintensitet Lite godstransport	Sentrumsformål Kjøpesenter Forretninger Undervisning Kulturinstitusjon Administrasjon Kontor Hotell/overnatting Beverting Annen offentlig og privat tjenesteyting
B	Middels tilgjengelighet med gange, sykkel og kollektiv Middels tilgjengelighet med bil og tungtransport	Middels arbeidsplassintensitet Middels besøksintensitet Noe godstransport	Forretninger for plasskrevende varegrupper Industri
C	Liten tilgjengelighet med gange, sykkel og kollektiv God tilgjengelighet med bil og tungtransport	Stort arealbehov Lav arbeidsplassintensitet Lav besøksintensitet Mye godstransport	Lager Godsterminal Godslager Havneterminal Havnelager

Figuren viser sammenhengen mellom arealenes tilgjengelighetsprofil, virksomhetens mobilitetsprofil og formål i arealplaner. (Asplan Viak AS, 25.01.2024),

Deltema 16 Klimatilpasning, samfunnssikkerhet og beredskap

Strategi 3.20: Skape trygghet ved å forebygge uønskede hendelser og øke evnen til å håndtere disse

Strategien innebærer å:

- unngå å skape økt risiko for naturhendelser som flom/skred og andre uønskede hendelser ved endringer av arealbruk
- ivareta trygghet og sikkerhet i utvikling av byer og tettsteder der uønskede hendelser kan ramme store menneskegrupper
- bruke og utvikle kunnskap om naturfare, klimatilpasning, klimaendringer og annen risiko i all planlegging av arealer og infrastruktur
- planlegge for en robust infrastruktur, spesielt for samfunnskritiske funksjoner
- etablere en sivil transportberedskap som sikrer god håndtering av kriser
- ta initiativ til samarbeid om forebygging av hendelser og beredskap for å fremme samfunnssikkerhet
- øke innbyggernes kunnskap om egenberedskap ved kriser

Samfunnssikkerhet i de regionale planene for Østfold

Klimaendringer, sikkerhetspolitiske konflikter og krig gir i dag økt risiko for uønskede hendelser som kan ramme samfunnsliv og samfunnsstrukturer i Norge. Vi ser varierende grad av tillit mellom mennesker og til myndigheter, og en økt utrygghet. Strategier for å øke deltakelsen i samfunnslivet og tilliten i befolkningen blir derfor viktig i samfunnsplanleggingen. Forebygging av utenforskap og bedring av folks levekår står sentralt i regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd. Dette er en viktig del av det langsiktige arbeidet med samfunnssikkerhet.

Uønskede hendelser er ofte sektorovergripende og kan ha stor innvirkning på arealbruk og mobilitet. Dette gjelder både *forebygging* av hendelser gjennom planlegging av arealbruk, fysisk infrastruktur og mobilitetsløsninger, og *beredskap* til å løse uønskede hendelser når de oppstår, uansett årsak. Dette temaet i plan for areal og mobilitet tar for seg denne formen for samfunnssikkerhet.

Ansvar for samfunnssikkerhet og beredskap

Statlige myndigheter har hovedansvaret for å vurdere risiko og utarbeide beredskapsscenarioer for hendelser som kriminalitet, terror, krig og større helsekriser. Statsforvalteren, sammen med Forsvaret, koordinerer det regionale arbeidet i Norges totalberedskap. Dette arbeidet er basert på nasjonal politikk og i liten grad på regional politikk. Nye føringer for arbeidet med den norske totalberedskapen er nettopp presentert i Totalberedskapsmeldingen (Stortingsmelding nr. 9 (2024-2025)). Meldingen slår fast at ansvarsprinsippet ligger fast; den som har ansvar for et fagområde i en normalsituasjon, har også ansvaret for nødvendige beredskapsforberedelser på sitt område. Staten tydeliggjør sin overordnede rolle og vil utvikle felles planforutsetninger for den sivile beredskapen for kriser og krig. Når det gjelder naturhendelser som flom og skred, er det Norges Vassdrags- og energidirektorat (NVE) som har det nasjonale fag- og veiledningsansvaret.

Alle aktører som leverer samfunnstjenester, har ansvar for å redusere sårbarhet og ha beredskap for egen infrastruktur og tjenester. Dette inkluderer eiere av samfunnskritisk infrastruktur som vannforsyning, helse, energi, EKOM og transport. Fylkes ROS-analysen for Viken fra 2022 identifiserer viktige hendelser som pandemi, kvikkleireskred, terror, digitale hendelser og flom med høy sannsynlighet og store konsekvenser. Langvarig strømbrudd har lav sannsynlighet, men store konsekvenser, og alle må ha beredskap for å redusere konsekvensene av strømbortfall.

Kommunene har gjennom sivilbeskyttelsesloven ansvar for befolkningens trygghet og sikkerhet. Ved akutte hendelser som truer liv og helse, er det nødetatene innen politi, helse, brann og redning som er ansvarlig for beredskapen. Disse samarbeider tett med kommunene ved større hendelser. I det forebyggende arbeidet med samfunnssikkerhet er kommunenes helhetlige risiko- og sårbarhetsanalyse det sentrale kunnskapsgrunnlaget. Disse analysene bør benyttes i samfunnsplanleggingen, både av kommunen selv og av andre aktører som opptrer i kommunen. Kommunene må også følge opp både nasjonale og regionale krav og retningslinjer som sektormyndighet og i sin arealplanlegging.

Sivil transportberedskap

Fylkeskommunen har ansvar for å planlegge, bygge, drifte og vedlikeholde fylkesveinettet. I tillegg har fylkeskommunen ansvar for å organisere den regionale sivile transportberedskapen. Dette gjelder beredskap for større kriser både i fred og krig. Fylkeskommunen skal kartlegge transportberedskapsbehovet i fylket, ha oversikt over sentrale transportaktører og ha utarbeidet krise- og beredskapsplaner for håndtering av uønskede hendelser. Dette kan gjelde hendelser med ulike årsaker, også hendelser forårsaket av klimaendringer som skred og flom.

Klimatilpasning som del av samfunnssikkerheten

Miljødirektoratet er nasjonal fagmyndighet innen klimatilpasning. Klimaprofilene fra Norsk klimaservicesenter gir viktig kunnskap om forventede klimaendringer nasjonalt og for hvert fylke. Klimaprofilen for Østfold peker på økt sannsynlighet for ekstrem nedbør, regnflom, jord- og flomskred, stormflo, tørke og kvikkleireskred.

Oppdatert kunnskap om klimaendringer og føre-var-prinsippet bør legges til grunn for all planlegging og forvaltning i kommunene og hos infrastruktureiere. Tiltak for å redusere faren for og konsekvensene av klimaendringer er spesielt viktige i regional og kommunal arealplanlegging.

Risikoaksept og egenberedskap

Det er ikke mulig å forebygge all risiko i samfunnet. Derfor må både planmyndigheter, infrastruktureiere og vi som innbyggere vurdere hvilken risiko vi kan akseptere i beslutningene vi tar. Alle må vurdere hvilken beredskap en selv trenger for å ivareta egne interesser og eget ansvar i kriser. I tillegg må alle aktører ta initiativ til nødvendig samarbeid med andre, for å redusere samlet risiko og ha god beredskap.

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 31	Retningslinje: 32,

Hvorfor gjør vi dette?

Klimatilpasning i Østfold vil særlig fokusere på utfordringer som kraftig nedbør, overvann, endringer i flomforhold, jord- og flomskred, samt havnivåstigning og stormflo. Nedbøren forventes å øke, med mer regn og større flommer i uregulerte vassdrag. Ved planlegging av nye områder skal hensynet til klimaendringer ivaretas, med vekt på helhetlige løsninger som bevarer økosystemer og forbedrer uteområder. Naturbaserte løsninger som våtmarker og grønne tak bør vurderes, og vedlikeholdsrutiner må etableres.

Det er økt sannsynlighet for kvikkleireskred på grunn av erosjon, og ROS-analyser er viktige for å forebygge risiko. Sikker levering av drikkevann er essensielt, og samarbeid mellom kommuner er nødvendig. Havnivåstigning kombinert med stormflo og ekstrem nedbør kan føre til oversvømmelse og skade på infrastruktur, noe som må tas hensyn til i kommunal arealplanlegging

Figuren viser sammendrag av forventede endringer i Østfold fra perioden 1971–2000 til 2071–2100 i klima, hydrologiske forhold og naturfarer som kan ha betydning for samfunnssikkerheten (Norsk klimaservicesenter, 2022)

Tema 4 Mobilitet

Mobilitet er hvordan og hvor effektivt mennesker og varer kan bevege seg fra ett sted til et annet. Mobilitet er avgjørende for innbyggernes deltakelse i arbeidslivet, utdanning, tjenester, kultur og fritidsaktiviteter. Mobilitet er et viktig premiss for næringsutviklingen og skal bidra til å øke næringslivets konkurransevne. Mobilitet er sentralt i planlegging og utvikling av bærekraftige samfunn der alle skal ha mulighet til å delta.

En større befolkning gir behov for mer person- og godstransport, og bedre betalingsevne gir oss mulighet til å reise oftere og mer effektivt. Den mest miljøvennlige reisen er den som ikke foretas. Ved å legge til rette for hjemmekontor, fleksibel arbeidstid, fjernarbeidsløsninger, og digitale

møteløsninger kan vi bidra til at innbyggerne som har mulighet til det, i mindre grad trenger å reise til arbeidsstedet. På denne måten kan vi bruke infrastrukturen smartere, ved at alle ikke trenger å reise samtidig og at de som har behov for å reise får forutsigbar reisetid.

Barn og unges fysiske aktivitet har stor betydning for både helse og læring. En aktiv reisevei til skole kan bidra til bedre konsentrasjon, psykisk velvære og fysisk helse. Å gå eller sykle til skolen reduserer biltrafikken rundt skoler og i nærområdene som bidrar til økt trafikksikkerhet.

De fleste reisene i Østfold foregår med personbil. Kollektivandelen og sykkelandelen i Østfold er lav. I et fylke med stor befolkningsvekst er det viktig å få endret dette. Klima og geografi i Østfold gjør at det bør være mulig for flere å sykle her.

Mobilitetstilbudet i Østfold skal legge til rette for en enklere reisehverdag som skal være bærekraftig. Det skal være trygt, attraktivt, klima- og miljøvennlig, helsefremmende og tilgjengelig. Det å gå, sykle, reise kollektivt, benytte nye mobilitetsløsninger og reise med privatbil skal utfylle hverandre i et helhetlig mobilitetstilbud. Mobilitetsløsninger som er enkle å forstå og bruke, krever at hele reisekjeden utformes slik at innbyggerne kan benytte seg av ulike typer mobilitetstilbud på en effektiv og inkluderende måte.

Et av hovedmålene for mobilitetsplanleggingen er at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykkel og gange. Det innebærer reduksjon i bilbruk i byområdene, og målrettet arbeid for mindre bilandel i andre deler av fylket. Geografien i Østfold tilsier at bilen er nødvendig i deler av fylket, for at hverdagen til folk skal gå opp. I deler av fylket vil sykkel, gåing og kollektiv i større grad utgjøre et supplement til privatbil. I byene kreves en kombinasjon av bilbegrensende tiltak og tilrettelegging av miljøvennlige mobilitetstilbud. Digitalisering, delingsbaserte mobilitetsløsninger, nye forretningsmodeller og ny teknologi kan være viktige supplement til eksisterende mobilitetsløsninger.

Mobiliteten må planlegges i sammenheng med øvrig samfunnsutvikling, og ses i sammenheng med lokalisering av boliger, arbeidsplasser, handel, fritidstilbud og offentlige tjenestetilbud. Ved å konsentrere mange daglige reisemål i nærheten av hverandre, legges det til rette for et mindre mobilitetsbehov.

I årene fremover forventes et mindre handlingsrom i norsk økonomi og behovene øker på andre viktige samfunnsområder. Et mer effektivt transporttilbud, som med lavere kostnader løser de viktigste utfordringene og skaper nye muligheter, vil ha stor verdi de neste årene og for kommende generasjoner.

Deltema 17 Gåing og sykling

Strategi 3.21: Andelen syklende og gående skal øke

Strategien innebærer å:

- Legge til rette for at sykkel skal være et attraktivt transportmiddel, og at sykkeltiltak skal være trafiksikkert og tilpasset potensialet for økt sykkelbruk.

- bidra til at tiltak på alle plannivå legger til rette for at persontransport i økende grad løses med å gå og sykle
- utvikle et sammenhengende tilbud for gåing og sykling i og rundt byer og tettsteder
- legge til rette for å gå og sykle inn mot målpunkter som skoler, kollektivtilbud, idrettsanlegg og andre møteplasser i nærmiljøet
- forsterke samarbeidet mellom stat, fylkeskommune, kommune og andre transportaktører, om tilrettelegging for syklister med god adkomst til kollektivsystemet.
- bruke reisedata for å kartlegge tiltak for økt bruk av kollektiv, sykkel og gange
- øke fremkommeligheten for gående, ved å opparbeide og vedlikeholde snarveier til knutepunkt, holdeplasser og målpunkter
- Prioritere tiltak på eksisterende infrastruktur som gir bedre utnyttelse og fremkommelighet for syklister. I størst mulig grad benytte eksisterende gater i by og byområder, om nødvendig på bekostning av fremkommelighet for bil
- Prioritere vintervedlikehold og annen sesongdrift på strekninger med størst antall skole- og arbeidsreiser på sykkel
- Skille tilbudet for syklister fra gående, der potensiale for antall syklister er høyest og det er høyt antall gående
- Aktivt fremme sykkeltilbudet gjennom informasjon og holdningsskapende arbeid
- se infrastruktur for gående og syklende i sammenheng med blågrønne strukturer og faunakorridorer

Retningslinjer

Alternativ 1	Alternativ 2
Retningslinje: 32, 33, 34, 35, 36, 37	Retningslinje: 33, 34, 35,36, 37, 38

Hvorfor vi gjør dette er beskrevet sammen med beskrivelsen for deltema 18 nedenunder.

Deltema 18 Kollektivtransport og delingsmobilitet

Strategi 3.22: Andelen kollektivreisende skal øke

Strategien innebærer å:

- utforme kollektivtilbudet til å bidra til nullvekstmålet i aktuelle byområder.
- videreutvikle kollektivtilbudet til et effektivt nettverk, med delingsmobilitet, sykling og gåing som supplerende elementer.
- prioritere kollektivtransport i og mellom byer med regionale kollektivknutepunkt
- øke andelen universelt utformet kollektivtransport.
- samarbeide med transportaktører om utvikling av nye mobilitetsløsninger
- sikre nødvendige arealer til bussanlegg og sjåførfasiliteter
- aktivt fremme kollektivtilbudet gjennom informasjon og markedsføring

Hvorfor gjør vi dette? (deltema 17 og 18)

Mobilitetsplanleggingen i Østfold har som mål å sikre at alle innbyggere har tilgang til et effektivt, trygt og miljøvennlig transportsystem som knytter sammen byer og tettsteder, samtidig som vi reduserer vårt klimaavtrykk.

I dag er bilbruken høy i store deler av fylket, og de fleste reiser gjøres med privatbil. Samtidig ser vi at kollektivandelen og andelen som går eller sykler er lave. Dette skaper økt trafikkbelastning, større utslipp og et mindre tilgjengelig og inkluderende bymiljø. For å møte disse utfordringene satser vi på å øke andelen som reiser kollektivt, sykler og går. Ved å legge til rette for økt bruk av kollektivtransport, sykkel og gange, vil vi sikre en bærekraftig utvikling av Østfold som region. Vi ønsker å gjøre det enklere for innbyggere å velge miljøvennlige alternativer, redusere avhengigheten av privatbilen og legge til rette for et mer robust og klimavennlig transportsystem.

Retningslinjer og regionale planbestemmelser

Retningslinjene og bestemmelsene i den regionale planen skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen.

Regionale planbestemmelser er juridisk bindende og gjelder foran gjeldende kommunale og regionale planer. Kommunene skal legge planbestemmelsen til grunn i sin arealplanlegging og saksbehandling. Fravik fra planbestemmelsen krever samtykke.

Retningslinjene er ikke juridisk bindende for kommunens arealbruk. De er veiledende, og gjelder for planer etter plan- og bygningsloven og særlover som berører bruk og vern av arealer og naturressurser i fylket. Retningslinjene er et regionalt styringsredskap for en bærekraftig arealforvaltning og utvikling i tråd med målene i den regionale planen.

Intensjonen med retningslinjene og bestemmelsene er å sette rammer og vise et tydelig og forutsigbart handlingsrom innen det aktuelle fagområdet, slik at kommuner og utbyggere / tiltakshavere får klare signaler for planleggingen.

Ved rullering av kommuneplanene og ved utarbeiding av reguleringsplaner gir retningslinjene føringer. Føringene skal følges opp og utdypes/detaljeres i kommunale planer. Føringene skal ikke fravikes ved utstrakt dispensasjonspraksis.

Avvik fra retningslinjene kan gi grunnlag for innsigelser fra fylkeskommunen etter plan- og bygningslovens kapittel 5. Noen retningslinjer har «skal-formuleringer» og noen har «bør-formuleringer». Retningslinjer med «skal-formuleringer» indikerer sterkere føringer enn «bør-formuleringer», men begge kan danne grunnlag for innsigelse fra fylkeskommunen. Gradsforskjellen antyder også at krav til begrunnelse og dokumentasjon ved avvik er større knyttet til «skal-retningslinjene» enn til «bør-retningslinjene». Kommuner oppfordres til å drøfte planlagt arealbruk som avviker fra retningslinjene i regionalt planforum på et tidlig stadium i planprosessen.

For å sikre best mulig forberedelser til iverksetting av planen, vedtas regionale planbestemmelser for natur og naturens økologiske funksjoner samt regional planbestemmelse for bevaring av dyrket mark med utsatt ikrafttredelsesdato. Vedtatte regionale planbestemmelser trer ikke i kraft før 01.01.2026. Bestemmelsene gjelder for 10 år fra vedtaksdato.

Retningslinjer og regional overgangsbestemmelse, alternativ a)

(vist i eget dokument)

Retningslinjer, regional overgangsbestemmelse og regionale planbestemmelser, alternativ b)

(vist i eget dokument)

Konsekvensutredning

Plan og bygningslovens § 8-3 «Utarbeiding av regional plan» sier at regionale planer med retningslinjer eller rammer for framtidig utbygging skal inneholde en særskilt vurdering og beskrivelse av planens virkninger for miljø og samfunn. Det er henvist til § 4-2 andre ledd, som lyder:

«For regionale planer og kommuneplaner med retningslinjer eller rammer for framtidig utbygging og for reguleringsplaner som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn, skal planbeskrivelsen gi en særskilt vurdering og beskrivelse – konsekvensutredning – av planens virkninger for miljø og samfunn.»

Ettersom regionalplanen for areal og mobilitet legger føringer for arealplanlegging og virksomhet på både statlig, fylkeskommunalt og kommunalt nivå, er det klart at planen må konsekvensutredes.

I henhold til konsekvensutredningsforskriften skal en konsekvensutredning av en regionalplan blant annet inneholde:

- Beslutningsrelevant informasjon og et ikke-teknisk sammendrag (KU-forskriften § 17)
- Redegjørelse for virkningene av planen på et overordnet nivå (KU-forskriften § 18). Dette gjelder så lenge det ikke er foreslått konkrete tiltak.
- Beskrivelse av alternativ (KU-forskriften § 19): Det er et krav at det i konsekvensutredningen skal redegjøres for de alternativene som forslagsstiller har vurdert for å løse og ivareta det konkrete planproblemet eller tiltaket. Forskriften stiller imidlertid ikke krav om at alternativer i betydning alternative løsninger skal utredes fullt ut (jf. regjeringens veileder for konsekvensutredninger punkt 4.6). Det kan da skrives en enklere redegjørelse.
- En beskrivelse av den nåværende miljøtilstanden og en oversikt over hvordan miljøet antas å utvikle seg hvis planen eller tiltaket ikke gjennomføres (null-alternativet) (KU-forskriftens § 20).

Videre gir forskriftens § 21 en liste over faktorer som kan bli påvirket av planer / tiltak, og der vesentlige virkninger for miljø og samfunn skal vurderes. Det skal utføres en helhetlig vurdering av planens virkninger.

Plankart

Kartet viser regional arealstrategi på et overordnet, prinsipielt nivå, og viser følgende som er knyttet til planens retningslinjer:

- Regional og lokal senterstruktur
- Langsiktige grensene for den regionale senterstrukturen
- Fjella-avgrensningen
- Kystsoneavgrensningen

I tillegg er avlastningsområder for handel lagt inn. Disse er kun knyttet til den regionale planbestemmelsen, overgangsbestemmelse nr 1.

Lenke til plankart: [regionalt plankart innsynsløsning](#)

Temakart

Temakartene for natur, friluftsområder, kulturlandskap og kulturmiljøer og jordressurser ble opprinnelig utarbeidet som del av fagrapporten «Datagrunnlag for Fylkesplanens arealstrategi», av Østfold fylkeskommune og Fylkesmannen i Østfold, juli 2007. Kartene er justert og oppdatert.

Temakartene dekker følgende tema:

- regionalt verdifulle friluftsområder
- naturvernområder
- regionalt verdifulle kulturmiljøer
- regionalt verdifulle kulturlandskap
- jordressurser AR50

Temakartene er faglige underlagsdokumenter, som illustrerer hvor det er regionale og nasjonale interesser og verdier innenfor ulike tema. Temakartene benyttes som faglig underlag i all saksbehandling som omhandler arealer og arealbruk, og som støttedokumenter til begrunnelser for innsigelser. Temakartene må ikke oppfattes som uttømmende. De er ment som illustrasjoner av faglig begrunnede, men grovt skisserte, områder med stor regional og/eller nasjonal verdi. Det vil alltid være åpent for diskusjon om flere enkeltområder burde vært med eller tas ut. Hensikten er å skissere de mønstrene som viser hvor arealkonfliktene er mest åpenbare, for slik å skape bedre forutsigbarhet. Temakart for jordressurser er utarbeidet ut fra AR50-data. Dette må ikke forveksles med AR5-data, som fastsetter innslagspunktet for regional planbestemmelse for dyrket mark.

Lenke til temakart: [regionale temakart innsynsløsning](#)

Veileder

Retningslinjene under strategi 3.19 i planen viser til veileder om lokalisering av virksomheter etter ABC-prinsippet. [Lenke til veileder](#)

Bærekraftsvurdering av de tre planene

De tre nye regionale planene skal sammen med de to eksisterende regionale vannforvaltningsplanene utgjøre det regionale planverket for Østfold. De nye regionale planene bygger på en forutsetning om at komplekse og sammensatte samfunnsutfordringer må løses gjennom partnerskap mellom offentlige aktører på alle tre forvaltningsnivåer, næringsliv, frivillighet og enkeltmennesker.

2030-agendaen er FNs handlingsplan for bærekraftig utvikling. Denne er konkretisert gjennom 17 bærekraftsmål og 169 delmål. Firmaet Henning Larsen har utført en samlet vurdering av de tre planenes betydning for virkning på oppnåelsen av FNs 17 bærekraftsmål. Det finnes ingen etablert metode for dette. Metoden som er brukt er utviklet for å gjøre denne vurderingen av planene for Østfold. Metoden innebærer at det først er vurdert hvilke av FNs delmål som kan være relevante for en regional plan for Østfoldsamfunnet. Deretter er det vurdert i hvilken grad strategiene i planene kan bidra til måloppnåelse. Der det er relevant, er vurderingen av måloppnåelse basert på *konsekvensutredningen* til Regional plan for areal og mobilitet, som Henning Larsen har arbeidet med parallelt med bærekraftsvurderingene (se ovenfor). Bærekraftsvurderingene er basert på strategier med underpunkter og retningslinjer. Vurderingen er utført i to varianter, en uten bruk av planbestemmelser i plan for areal og mobilitet, og en med bruk av 2 planbestemmelser i plan for areal og mobilitet. Bærekraftsvurderingene, utført av Henning Larsen, datert henholdsvis 29. november 2024 og 10. januar 2025, er vist i egne vedlegg.

Oppfølging av planene

Plan- og bygningsloven krever at det utarbeides handlingsprogram til regionale planer. Handlingsprogrammet skal bidra til gjennomføring av planen. Det er også krav om at regional planmyndighet hvert år skal vurdere behovet for rullering av handlingsprogrammet.

Det er derfor utarbeidet et felles handlingsprogram for de tre regionale planene for Østfold. Handlingsprogrammet viser tiltak som skal gjennomføres i den første fireårsperioden av planperioden, altså perioden 2025-2028. Handlingsprogrammet er vist i eget dokument som vedlegg til planene.

Handlingsprogrammet viser aktuelle tiltak for hver av strategiene i plandokumentet. Tiltakene er oppført med en kortfattet beskrivelse og en angivelse av hvem som er ansvarlig for å sette tiltaket ut i livet og særlig aktuelle samarbeidsparter/deltakere i gjennomføringen av tiltaket.

Handlingsprogrammet 2025-2028 er første generasjon med felles handlingsprogram for alle de regionale planene i Østfold. Det vil derfor kreve dialog og samarbeid mellom aktørene som er ansvarlig for tiltakene for å utvikle et hensiktsmessig oppfølgingsystem. Denne dialogen vil fylkeskommunen ta initiativ til tidlig i handlingsprogramperioden.

Kilder

Regional plan for økt livskvalitet, deltakelse og likeverd

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2024). *Levekårsstatus for personer med nedsatt funksjonsevne*. Bufdir. <https://www.bufdir.no/statistikk-og-analyse/funksjonsnedsettelse/funkhelse/#section-600>

Bufdir (2023). Fattigdom – veileder om arbeid for barn som lever i fattige familier. [Fattigdom - veileder om arbeid for barn som lever i fattige familier | Bufdir](#)

Folkehelseinstituttet (2022). Fysisk aktivitet i Norge. www.fhi.no: Fysisk aktivitet – Folkehelse rapporten – FHI

Folkehelseinstituttet (2023). *Fysisk aktivitet i Norge*. Folkehelse rapporten. Hentet 12. desember 2024 fra <https://www.fhi.no/he/folkehelse rapporten/levevaner/fysisk-aktivitet/?term=#fysisk-aktivitet-blant-voksne>

Folkehelseinstituttet (2024). *Skjermbruks påvirkning på barn og ungdoms emosjonelle, kognitive og motoriske utvikling*. Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/publ/2024/skjermbruks-pavirkning-pa-barn-og-ungdoms-emosjonelle-kognitive-og-motoriske-utvikling/>

Folkehelseundersøkelsen i Viken (2021). <https://ofk.no/tjenester/planlegging/folkehelse/oversikt-over-folkehelsa/>

Helsedirektoratet (2021). Sektorrapport om folkehelse 2021. Helsedirektoratets sektorrapport om folkehelse 2021

Institutt for samfunnsforskning, 2024. [Endringer i frivillig sektor og organisasjonslandskap](#)

NAV (2023), Presentasjon (PPT) av utenforskap fra arbeidslivet, 2023

Norgeshelsa (2024). Hentet 11.12.24 fra <https://www.norgeshelsa.no/norgeshelsa/>.

NOU, 2022: 9 - En åpen og opplyst offentlig samtale — Ytringsfrihetskommisjonens utredning

NOU, 2024: 20 Det digitale (i) livet – Balansert oppvekst i skjermenes tid

NOVA (2024). *Ungdata 2024: Nasjonale resultater*. OsloMet – Storbyuniversitetet. https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3145138/Ungdata2024_NasjonaleResultater_UU.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oslo Met (2017). [Artikkel i Forskningsnytt, 11.07.2017. Sterk sammenheng mellom skolepress og psykiske helseplager.](#)

Regjeringen, pressemelding om regionale kulturfond, 2024:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/75-millionar-til-lokalt-og-regionalt-kulturliv/id3056134/>

Saglie et al. Saglie, J., Christensen, D. A., Ervik, R., Hesstvedt, Stine, & Seggaard, S. B. (2022). Tilgjengelighet og tilrettelegging for funksjonshemmede ved stortingsvalget 2021 (Rapport 2022:02). Institutt for samfunnsforskning

Statistisk sentralbyrå (2017). *Hopning av dårlige levekår: En analyse av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2013*. Hentet 11. desember 2024, fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/285523>

Statistisk sentralbyrå (2021). Idrett og friluftsliv, Levekårsundersøkelsen. Idrett og friluftsliv, levekårsundersøkelsen (ssb.no)

Utdanningsdirektoratet (2024). *Flere elever opplever mobbing: Mobbing og trivsel*. Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/analyser/2024/flere-elever-opplever-mobbing/mobbing-og-trivsel/>

Velferdsforskningsinstituttet NOVA (2021 11 23). Slik har ungdomstiden endret seg på tretti år. [Slik har ungdomstiden endret seg på tretti år - OsloMet](#)

Regional plan for kompetanse og verdiskaping

ABØ analyse (2024a), Langtids-NEETs i Akershus, Buskerud, Østfold og Oslo, [ANALYSENOTAT 1/2024](#)

ABØ analyse (2024b), Analytisk rapport om kommunale energisystemer, [Analysenotat 10/2024](#)

ABØ analyse (2024c), Langtids-NEETs i Akershus, Buskerud og Østfold [Analysenotat 14/2024](#)

ABØ analyse (2025), Befolkning i fylkene, [Dash-board](#)

Vedeler Johnsen og Ervik (2022) [Frafall i høyere utdanning - konsekvenser for arbeidsmarkedskarriere](#), SNF 01/2022, Oslo

Abelia (2024) [Omstillingsbarometeret](#).

Regionale kompetanseindikatorer, utdanning.no

Erraia, J. med flere (2022). Mulighetsrommet for Vikens næringsliv i etterkant av korona. [Menon-publikasjon nr. 5-2022](#). Rapport utarbeidet av Menon Economics AS på oppdrag av Viken fylkeskommune. Næringsutvikling i Viken etter covid

Europakommisjonen (2015). European Cluster Collaboration Platform. [Homepage | European Cluster Collaboration Platform](#)

Lunde, G, M. Wikum, C. Munkeby, L. Bjørnstad, K. Fiksen (2024) [Kartlegging av næringsområders tilgang til fornybar energi og analyse av alternative løsninger](#), Rapport utarbeidet av Thema Consulting på oppdrag av Viken fylkeskommune

Vareide m.fl. (2024) Regionalanalyse Østfold 2024, Telemarksforskning. [Rapport om Østfold](#).

NOU 2020:2 Fremtidige kompetansebehov III – Læring og kompetanse i alle ledd. [Rapport avgitt til Kunnskapsdepartementet 10. februar 2020](#).

NAV (2023), Omverdensanalyse 2023–2035. Samfunnstrender og konsekvenser for NAV. NAV rapport nr. 4/2023. [NAVs omverdensanalyse 2023–2035 NAV \(2023b, c\)](#). Øst-viken.

NAV (2024b), Månedlige hovedtall tilgjengelige på [Hovedtall om arbeidsmarkedet - nav.no](#)

NAV (2024 d). NAVs bedriftsundersøking 2024: Redusert mangel på arbeidskraft. NAV rapport nr. 1/2024. [NAVs bedriftsundersøking 2024](#)

NHO, NAV (2025). Regionenes Arbeidskraftløft, Oslo. [Rapport](#)

NOU 2023:3 Mer av alt – raskere – [Energikommisjonens rapport](#). Rapport avgitt til Olje- og energidepartementet 1. februar 2023.

NOU 2025:1 [Felles ansvar, felles gevinst – kompetansereformutvalgets rapport](#). Rapport utgitt av Kunnskapsdepartementet 14. januar 2025

Rambech, E., V. Vandenbussche og Ø. Liverød (2021). Referansebane og tiltak for energibruk og -produksjon i Viken. Delrapport 2 (Viken tiltaksanalyse). Endrava rapport utarbeidet på oppdrag av Viken fylkeskommune (15. desember 2021). Referansebane og tiltak for energibruk og -produksjon i Viken

Furholt, J. og P. Børing (2024). NHO Kompetansebarometer 2023. NIFU rapport 2024:3. Oslo: [Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. NHO Kompetansebarometer 2023](#)

Samfunnsøkonomisk Analyse (2022). Framtidige kompetansebehov i Østfold. Samfunnsøkonomisk Analyse rapport 10-2022. Rapport utarbeidet på oppdrag av Viken fylkeskommune. [Framtidige kompetansebehov i Østfold](#)

Stortingsmelding 32 (2020-2021) Ingen utenfor – En helhetlig politikk for å inkludere flere i arbeids- og samfunnsliv [Meld. St. 32 \(2020–2021\)](#)

Vigtel, T. C. (2024) Framskrivningavtilbudavog etterspørseletterutdanning mot 2050. SSB Rapport 2024/48, Oslo. [RAPP2024-48.pdf](#)

Widenhofer, G. m.fl. (2023 c). Smart spesialisering i Østfold. Menon rapport 40/2023. [Rapport utarbeidet på oppdrag av Viken fylkeskommune \(20. april 2023\). Smart spesialisering i Østfold](#)

Østfold fylkeskommune (2024), Kvalitetsmelding 1 -2023-2024, Sarpsborg. [Rapport](#)

Regional plan for areal og mobilitet

ABØ-analyse. Endring i daa jordbruksareal. [Microsoft Power BI](#)

ABØ-analyse. Energi-dashboar.. [Klima, energi og miljø - Akershus fylkeskommune](#)

Artsdatabanken (2024). Artsobservasjoner 2024. [Artsdatabanken - Kunnskapsbank for naturmangfold](#)

Asplan Viak AS. (25.01.2024). Veileder om bruk av ABC-prinsippet i kommunal planlegging.

Byvekstavtale for Nedre Glomma 2024-2033 [Byvekstavtale for Nedre Glomma 2024-2033](#)

Europa Nostra (2015). Kulturarven er verdifull for Europa. [CHCfE Report EXS Norway WEB-single-pp-CUTw.pdf](#)

FN-sambandet (12.11.202)4. FNs naturavtale. [FNs naturavtale](#)

International Energy Agency (2013) [World energy outlook 2013](#)

International Energy Agency, (2019). *Transition to Sustainable Buildings*, gjengitt i SINTEF Fag 58 *Miljøvurdering ved oppgradering av verneverdig bebyggelse* [Verneverdige bygg kan bli en bærekraftig ressurs - SINTEF](#)

LOVDATA. Forskrift om konsekvensutredninger 2017 [Forskrift om konsekvensutredninger - Lovdata](#)

LOVDATA. Lov om forvaltning av naturens mangfold 2009. [Lov om forvaltning av naturens mangfold \(naturmangfoldloven\)](#)

LOVDATA. Lov om plan og byggesaksbehandling 2008. [Lov om planlegging og byggesaksbehandling \(plan- og bygningsloven\) - Lovdata](#)

LOVDATA. Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen (SPR 28.05.2021) [Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen - regjeringen.no](#)

Menon Economics (2017). Verdien av kulturarv. [Verdien av kulturarv – en samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljø - Menon Economics](#)

Miljødirektoratet (2023). Årsrapport for miljødirektoratet.. [Årsrapport for Miljødirektoratet: 2023 - miljødirektoratet.no](#)

Miljødirektoratet (25.11.2024) Veileder M-1941. Konsekvensutredning av klima og (Artsobservasjoner 2024). [Konsekvensutredning av klima og miljø | KU veileder - miljødirektoratet.no](#)

Nasjonal tiltaksplan for trafiksikkerhet på vei [Nasjonal tiltaksplan for trafiksikkerhet på vei](#)

[Norsk klimaservicesenter \(2022\) oppdatert nov 2024. Klimaprofil Østfold. _Klimaprofil Østfold - Norsk klimaservicesenter-](#)

NOU 2023:25. Særtrykk. Omstilling til lavutslipp. Veivalg for klimapolitikken mot 2050. Klimautvalget 2050. Særtrykk av NPU 2023:5. [Klimautvalget-2050.pdf](#)

N-V123:2022 Kollektivveiledning- Utforming av kollektivanlegg på veg og gate (Statens vegvesen)

Regional transportplan for Østfold mot 2050, vedtatt juni 2018. [Regional transportplan for Østfold mot 2050](#)

SSB (02.12.2016) Flere nordmenn utsatt for støy. [Flere nordmenn utsatt for støy - SSB](#)

SSB. Statistikkbanken. 01222. Endringer i befolkninga i løpet av kvartalet, for kommunar, fylke og heile landet (K) 1997 – 2024. [01222: Endringer i befolkninga i løpet av kvartalet, for kommunar, fylke og heile landet \(K\) 1997K4 - 2024K3. Statistikkbanken](#)

Stortingsmelding nr. 14 (2023-2024) Nasjonal transportplan 2025-2036. [NTP 2025-2036](#)

Stortingsmelding nr 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold [Meld. St. 16 \(2019–2020\) - regjeringen.no](#)

Stortingsmelding nr. 9 (2024-2025)) Totalberedskapsmeldingen - Forberedt på kriser og krig. [Meld. St. 9 \(2024 – 2025\)](#)

Statsforvalteren i Oslo og Viken (09.03.2022) Risiko- og sårbarhetsanalyse Oslo og Viken. [fylkesros-oslo-og-viken-2022.pdf](#)

Realdania (2015) Værdien av bygningsarven. [Værdien af bygningsarv by Realdania.dk - Issuu](#)

RIKSANTIKVAREN (2015) Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Østfold. Rapport..
[Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse - Riksantikvaren](#)

Østfold fylkeskommune (2014) Regional kystsoneplan for Østfold 2014. [regional-kystsoneplan-for-ostfold.pdf](#)

Østfoldhelsa, ØFK (2019) Oss i Østfold. [rapport-oss-i-ostfold-2019-Final-LR-oppslag.pdf](#)